

Bibliotekarz

4

**1979
ROK XLVI
WARSZAWA**

TREŚĆ

150 lat Miejskiej Książnicy im. E. Raczyńskiego (<i>Redakcja</i>)	81
<i>K. Ewicz</i> : Miejska Biblioteka Publiczna im. Edwarda Raczyńskiego (1829—1979)	82
<i>A. Głowinkowska, E. Szymił</i> : Gromadzenie i opracowywanie zbiorów	86
<i>K. Gumowska</i> : Organizacja sieci i udostępnianie zbiorów	89
<i>W. Polaszewska</i> : Biblioteczna służba informacyjna w latach 1953—1978	91
<i>G. Kostyrko</i> : Działalność kulturalno-oświatowa	95
<i>A. Hybza</i> : Biblioteki dla dzieci	100
<i>K. Ewicz</i> : Zbiory zabytkowe	103
<i>M. Kagan</i> : Punkty biblioteczne	107
<i>M. Majorkowski</i> : Dokumenty życia społecznego	109
<i>K. Krawczyński</i> : Zbiory muzyczne	111
<i>J. Chudzińska</i> : Biblioteki związkowe	113
<i>E. Serafinowicz-Słomkowa</i> : Biblioteka a wychowanie estetyczne	115
<i>K. Rypińska</i> : Muzeum literackie Henryka Sienkiewicza	118

СОДЕРЖАНИЕ

— Номер специальный: 150 лет Тородской Библиотеки им. Э. Рачинского (13 тематических статей)	81

CONTENTS

— The special edition: „150 years of E. Raczyński City Library (13 subject reports)	81

BIBLIOTEKARZ

CZASOPISMO POŚWIĘCONE SPRAWOM BIBLIOTEK I CZYTELNICTWA

Nr 4

WARSZAWA

ROK XLV

150 LAT MIEJSKIEJ KSIĄŻNICY im. E. RACZYŃSKIEGO

W dniu 3 maja 1979 r. odbyła się inauguracja XXXIII „Dni Kultury, Oświaty Książki i Prasy”, która zapoczątkowała obchody 150-lecia Miejskiej Biblioteki Publicznej im. E. Raczyńskiego. W uroczystościach wzięli udział: zastępca członka Biura Politycznego, sekretarz KC PZPR Jerzy Łukasiewicz, kierownik Wydziału Kultury KC PZPR Bogdan Gawroński, minister Kultury i Sztuki Zygmunt Najdowski, oraz gospodarze województwa z I sekretarzem KW PZPR Jerzym Zawadą.

Najbardziej zasłużeni pracownicy Biblioteki im. E. Raczyńskiego otrzymali odznaczenia państwowe, odznaki: Zasłużonego działacza kultury, Medale Komisji Edukacji Narodowej i inne.

Przewodniczący Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, dyrektor Biblioteki Narodowej prof. Witold Stankiewicz przekazał Bibliotece im. E. Raczyńskiego dar w postaci mikrofilmów 60 roczników „Dziennika Poznańskiego z XIX i XX wieku. W dniu 4 maja odbyła się sesja naukowa na temat: Rola bibliotek publicznych w środowisku wielkomiejskim. W programie sesji wygłoszono 5 referatów i 12 komunikatów.

Jubileusz Biblioteki, zasługi dla rozwoju kultury i bibliotekarstwa polskiego upoważniają nas do poświęcenia jej specjalnego numeru. Wszystkie zamieszczone w nim materiały są autorstwa pracowników Miejskiej Biblioteki Publicznej im. E. Raczyńskiego. Mamy nadzieję, że zainteresują one naszych czytelników.

REDAKCJA

MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA

im. EDWARDA RACZYŃSKIEGO

(1829-1979)

W dniu 5 maja 1829 r. otwarta została w Poznaniu Biblioteka Raczyńskich. Wiadomość o tym pochodzi z jednego tylko przekazu, jakim jest anonimowy artykuł w leszczyńskim „Przyjacielu Ludu” z 1834 roku.

Oddanie do użytku Biblioteki minęło dosyć niepostrzeżenie, mimo że poprzedziły je długotrwałe, od 1816 r. trwające starania i negocjacje z władzami o kupno parceli i termin realizacji budowy. Wznosząc okazały jak na owe czasy gmach, wzorowany na wschodniej fasadzie Luwru, Raczyński ukrywał bardzo długo zamiar umieszczenia w nim biblioteki publicznej. Prawdopodobnie nie miał zaufania do władz pruskich i wolał działać przez zaskoczenie przy zachowaniu wszystkich pozorów lojalności i praworządności. Dlatego starał się zapewnić fundacji odpowiednie akty prawne, które gwarantowałyby, że jej działalność będzie zgodna z intencjami założyciela i rzeczywistymi interesami polskiego społeczeństwa.

Edward Raczyński 1786—1845 — litografia Maksymiliana Fajansa.

Biblioteka Raczyńskich — widok ogólny — 1978 r.

Podstawowy dokument, statut fundacyjny, podpisany 29.II.1829 r. został zatwierdzony w styczniu 1830 r., przez króla pruskiego, który zwolnił Bibliotekę od opłat stemplowych i podatków przyznając równocześnie prawo do egzemplarza obowiązkowego z terenu Wielkiego Księstwa Poznańskiego.

Biblioteka ofiarowana miastu i społeczeństwu przez Raczyńskiego była pierwszą biblioteką publiczną w Poznaniu i w Wielkopolsce. Świadczy o tym § 3 statutu, mówiący, że: „Przeznaczeniem Biblioteki Raczyńskich jest, aby w czytelnicy, która w tejsze będzie urządzoną, każdy bez różnicy osób w dniach i godzinach oznaczonych miał prawo z niej korzystać”. Ponadto we „Wspomnieniach Wielkopolski” Raczyński stwierdził, że głównym celem przyświecającym mu przy tworzeniu Biblioteki był „użytek młodzieży, użytek ogólny” i dlatego uzupełniając księgozbiór poszukiwał „raczej dzieł celniejszych z każdej literatury i narodu, niżeli rzadkości bibliograficznych”. Statut regulował podstawy materialne istnienia Biblioteki (odsetki od kapitału żelaznego w wysokości 12.000 zł, dochód z czynszów, kapitał ruchomy (12.000 zł) oraz kompetencje organu zarządzającego tj. Kuratorium, w skład którego wchodził: namiestnik Antoni Radziwiłł jako prezes-założyciel, jego syn Roger, Atanazy Raczyński, brat fundatora, wiceprezydent rejencji poznańskiej i wreszcie nadburmistrz miasta Poznania. Za życia Raczyńskiego Kuratorium zebrało się tylko 3 razy (Radziwiłł i Atanazy Raczyński w posiedzeniach nie braли udziału), tak że praktycznie on sam

rządził Biblioteką. Jednak po śmierci Rogera Raczynskiego (1864) w skład Kuratorium weszli sami Niemcy, co w wyniku nie przewidzianej przez Raczynskiego sytuacji politycznej, charakteryzującej się zwiększonym naporem germanizacyjnym rosnących w potęgę Prus, postawiło fundację w niezmiernie trudnym położeniu w latach następnych.

W chwili otwarcia Biblioteka miała księgozbiór liczący 13.000 albo 17.000 tomów (wg różnych źródeł). Podstawowy zrąb stanowiły dzieła pochodzące ze zbiorów rodzinnych z zamku wyszyńskiego (woj. pilskie). Do nich dołączono rękopisy i druki z wielkopolskich bibliotek klasztornych, druki zakupione we Wrocławiu oraz w różnych częściach kraju, głównie za pośrednictwem Józefa Łukaszcwicza. Personal Biblioteki składał się z trzech osób: pierwszego bibliotekarza, burgrabiego i odźwiernego, a najważniejsze postanowienie statutu, dotyczące urzędników, stawiało warunek aby „byli wyłącznie wybierani spośród krajowców W. Ks. Poznańskiego, język polski i niemiecki doskonale posiadających”. Stanowisko pierwszego bibliotekarza powierzył Raczynski wspomnianemu wyżej Józefowi Łukaszcwiczowi, historykowi, redaktorowi, księgarzowi, archiwście, prof. gimnazjalnemu w jednej osobie. Łukaszcwicz zrezygnował z funkcji w 1852 r., jego następcą był emerytowany prof. Gimnazjum Marii Magdaleny, Antoni Popiński; po jego śmierci w 1868 r. pierwszym bibliotekarzem został Maksymilian Edward Sosnowski, który pełnił funkcję również dożywotnio, do 1901 roku.

Zgodnie ze statutem czytelnia była otwarta wyłącznie w godzinach popołudniowych (od 17.00 do 20.00) codziennie z wyjątkiem niedziel i świąt oraz 1 miesiąca letniego w okresie wakacji Gimnazjum Marii Magdaleny. Do tych godzin ograniczało się również zatrudnienie pracowników. Wynagrodzenie ich było bardzo niskie, wypłacane nieregularnie, dlatego większość pracowników (korzystających także z bezpłatnego mieszkania) miała dodatkowe zatrudnienie. Kiedy pod koniec XIX wieku wzrosły kapitały przeznaczone na utrzymanie Biblioteki, poprawiło się również uposażenie bibliotekarzy. Kuratorium rozszerzyło wówczas czas pracy na godziny przedpołudniowe, zaś dodatkowe zatrudnienie wymagało zgody Kuratorium.

Po śmierci Raczynskiego księgozbiór powiększał się bardzo powoli głównie z powodu braku pieniędzy na zakup książek. Dary początkowo dość liczne (Konstancja Raczynska ofiarowała 1860 t. i zgodnie ze statutem Raczynski zawiesił jej portret w czytelni), przestały napływać. Głównym źródłem wpływów był egzemplarz obowiązkowy, uzyskiwany również nie bez trudności. Mimo to pod koniec XIX w. księgozbiór liczył ponad 50.000 wol. (po-

dawane w różnych źródłach liczby są sprzeczne).

Od najwcześniejszych lat Kuratorium dążyło do stworzenia katalogu drukowanego i to w układzie rzeczowym. Było to jednak trudne, ponieważ istniejące katalogi pisane ręcznie były niedoskonałe, a pracownicy Biblioteki nie mieli po temu żadnych kwalifikacji. Po długich staraniach w 1865 r. ukazał się „Catalogus alphabeticus Bibliothecae Publicae Raczynscianae” zdyskwalifikowany przez Karola Estereichera, w 1878 r. Sosnowski ogłosił drukiem „Alphabetischer Katalog der Raczynski'schen Bibliothek...” również mocno skrytykowany. Wreszcie w 1885 r. ukazał się opracowany przez M.E. Sosnowskiego i Ludwika Kurtzmanna „Katalog Biblioteki Raczynskich w Poznaniu” w czterech tomach (trzech woluminach). Krytyka przyjęła go na ogół przychylnie, a w odniesieniu do ocalałej po wojnie części zbiorów katalog zachował wartość użytkową do dziś.

Zakres udostępniania zbiorów w XIX w. nie jest znany. Czytelnia miała 18 miejsc, w 1912 r. otwarto drugą czytelnię. W 1918 r. Bibliotekę odwiedziło ponad 8.000 osób. Do 1918 r. stałymi użytkownikami byli polscy uczeni i działacze społeczni, znaczną, o ile nie najlichnější grupę czytelników stanowiła młodzież szkolna. Nie wiemy kto korzystał spoza Wielkopolski, zwłaszcza spośród osób wybitnych, ale w 1831 r. na pewno czytelnikiem Biblioteki był Adam Mickiewicz, którego utworów mimo usilnych zabiegów Raczynski nie zdołał wydać.

Po śmierci Sosnowskiego w 1901 r. niemieckie Kuratorium postanowiło obsadzić stanowisko pierwszego bibliotekarza pracownikiem narodowości niemieckiej. Na przeszkodzie stał jednak § 32 statutu stanowiący warunek urodzenia w W. Ks. Poznańskim i znajomość języka polskiego. Wobec powyższego, mimo protestów całego społeczeństwa polskiego zmieniono odpowiednio wymieniony wyżej paragraf (pobyt 10-letni w Księstwie uprawniał do zajmowania stanowisk w Bibliotece) i powierzono kierownictwo biblioteki Niemcowi, Oswaldowi Collmannowi. Do końca pierwszej wojny światowej stanowisko to zajmowali Niemcy. Oceniając 90 lat dziejów Biblioteki, przypadające na okres zaborów trzeba stwierdzić, że fundacja Edwarda Raczynskiego mimo wielkich trudności i gwałtownego przeciwdziałania Niemców, spełniała rolę polskiej placówki kulturalnej nawet wtedy, kiedy faktycznie Biblioteką zarządzili Niemcy. Decydował o tym w pierwszym rzędzie księgozbiór: zarówno podstawowy trzon przekazany przez Raczynskiego, późniejsze nabytki („Niemcewicziana”) egzemplarz obowiązkowy, w ramach którego wpływała produkcja piśmiennicza polska z terenu Księstwa, wreszcie decyzja Kuratorium o gromadzeniu w Bibliotece Raczynskich najwięcej

książek polskich w porównaniu z innymi bibliotekami Rzeszy. Wszystkie te czynniki nie dopuściły do zniemczenia fundacji. Poza tym personel polski nigdy nie został w pełni z Biblioteki usunięty, a działalność Antoniego Bederskiego (pracował od 1891) była w istocie znacznie większa niż to wynikało z zajmowanego stanowiska. Polacy przeważali jako czytelnicy, mimo ograniczeń w stosunku do młodzieży, zbiory stanowiły doskonały warsztat pracy dla członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, drukowany katalog (trzeci tom wydawnictwa polonica) informował o zasobach czytelników spoza Wielkopolski.

Po odzyskaniu niepodległości sytuacja zmieniła się na lepsze pod wieloma względami. W Kuratorium zasiedli urzędnicy polscy, dyrektorem został Antoni Bederski. Główną troską było zapewnienie podstaw materialnych Bibliotece, która wskutek zakupu niemieckiej pożyczki wojennej, później dewaluacji i inflacji została praktycznie pozbawiona środków utrzymania. W tej bardzo krytycznej sytuacji, kiedy brakowało pieniędzy dosłownie na wszystko, nie wyłączając oczywiście poborów dla bibliotekarzy — na podstawie kolejnych uchwał Magistratu (1922 r.) i Rady Miejskiej (1923) został w 1924 r. przyjęty wniosek w sprawie likwidacji Kuratorium i całkowitego przejęcia Biblioteki przez miasto. Odtąd o środki materialne troszczyły się władze miejskie, a Biblioteka mogła rozwijać się w sposób prawidłowy przy pomocy samorządu lokalnego, co zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem nie dawało jej uprawnień państwowych. Zresztą władze centralne pomagały od czasu do czasu dotacjami, a wielkim przyjacielem Biblioteki okazał się Stefan Demby.

Mimo, że Biblioteka miała własny gmach to jednak faktycznie zajmowała do lipca 1926 r. tylko cztery podstawowe sale na pierwszym piętrze oraz cztery małe pokoiki na drugim piętrze. Pozostałe pomieszczenia zajęte były w różnych okresach przez mieszkania służbowe pracowników, pokoje Raczyńskich oraz różne instytucje, w czasie zaborów niemieckie, po 1918 r. polskie. W latach 1857—1870 zajmowało niektóre pomieszczenia w gmachu bibliotecznym Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, usunięte z gmachu wraz z rodziną Raczyńskich przez niemieckie Kuratorium. W 1927 r. wykwaterowano wszystkich lokatorów i przystąpiono do kapitalnego remontu całego gmachu, poprzednio tylko nieznacznie modernizowanego (m. in. w 1866 r. wodociąg, 1864 r. oświetlenie gazowe, 1911 r. elektryczność). Zainstalowano centralne ogrzewanie, zakupiono nowe meblowanie, odnowiono stylowe regały z czasów Raczyńskiego. Ponieważ zgodnie ze statutem Biblioteka zachowała w pełni prezencyjny sposób udostępniania zbiorów, zwrócono

szczególną uwagę na organizację czytelnicy, których po wykonaniu remontów Biblioteka miała siedem (118 miejsc), w tym jedną dla pracowników naukowych. Układ wszystkich pomieszczeń był bardzo funkcjonalny i pozwalał na niezmiernie szybką obsługę czytelników przy minimalnej obsadzie personalnej. Jednak pomieszczenia już pod koniec lat trzydziestych okazały się niewystarczające wskutek stałego powiększania się księgozbioru. Wojna nie pozwoliła na powiększenie powierzchni użytkowej Biblioteki. Mimo nie zawsze wystarczających środków materialnych, jakimi dysponowała Biblioteka w latach II Rzeczypospolitej, wzrost księgozbioru, warunkujący rozwój usług, był niewspółmiernie szybszy niż w poprzednim okresie. Obliczono, że w 1928 r. Biblioteka miała 64.082 wol., a 31 VIII 1939 r. 164.951 woluminów. Wg § 41 statutu Raczyński dał podstawową wskazówkę dotyczącą pierwszeństwa materiałom regionalnym, gromadzonym na podstawie egzemplarza obowiązkowego. Niestety w 1919 r. Biblioteka utraciła egzemplarz obowiązkowy, jednak aż do wybuchu wojny wiele wydawnictw zasilalo obficie księgozbiór w formie darów. Pewne znaczenie miała wymiana wydawnictw miejskich i dubletów. Zachowując postulowaną przez Raczyńskiego zasadę reprezentatywności wszystkich dziedzin wiedzy, księgozbiór Biblioteki miał charakter ogólny, z oczywistą przewagą dzieł z zakresu nauk społecznych, a więc tradycyjnie historii, literatury, prawa i ekonomii. Stosunkowo duże środki przeznaczano na oprawę książek i czasopism.

Działalność usługowa Biblioteki opierała się na mocno akcentowanej przez Raczyńskiego zasadzie prezencyjności zbiorów utrzymanej w pełni aż do wybuchu II wojny światowej. Rozszerzono godziny otwarcia na przedpołudnie: czytelnicy byli czynni od godz. 10.00 do 13.00 i od 17.00 do 20.00. Czytelnicy mieli do dyspozycji katalog drukowany Sosnowskiego i Kurtzmanna, drukowany katalog alfabetyczny przygotowany pod kierunkiem dr Andrzeja Wojtkowskiego w r. 1932 T. 1 do litery K oraz nowości w katalogach książkowych w układzie alfabetycznym. Przygotowano drugi tom katalogu alfabetycznego do druku, katalog kartkowy alfabetyczny oraz katalog systematyczny dla czytelników. Prace te nie zostały zakończone przed wybuchem II wojny. W 1922 r. zanotowano 20.304 odwiedzin i 23.432 udostępionych wol., w 1938 r. zarejestrowano 4.800 czytelników, 39.764 odwiedzin i 50.774 wypożyczeń.

Ważnym momentem w międzywojennych dziejach Biblioteki były obchody jubileuszowe jej 100-lecia. Przygotowane z dużym rozmachem przez ówczesnego dyr. Andrzeja Wojtkowskiego (objął stanowisko w 1928 r. po Antonim Bederskim i pełnił je do wybuchu wojny), przy wykorzystaniu dobrej koniunktury miasta orga-

nizującego Powszechną Wystawę Krajową, były połączone z jubileuszem Biblioteki Kórnickiej, II Zjazdem Bibliotekarzy Polskich oraz IV Zjazdem Bibliofilów Polskich.

W momencie wybuchu wojny, zbiorów nie ewakuowano, przeciwnie przyjęto na przechowanie szereg cennych depozytów prywatnych. 13 września 1939 r. funkcjonariusze Gestapo zamknęli i zabezpieczyli Bibliotekę. Losy jej były niepewne, Niemcy projektowali likwidację. W końcu zdecydowano się pozostawić ją jako samodzielną placówkę miejską, przeznaczoną wyłącznie dla Niemców pod nazwą: „Städtische Raczynski Bibliothek”. W tej sytuacji wykorzystanie zbiorów było minimalne, mimo, że przyrost ilościowy był ogromny, zwożono bowiem rabowane księgozbiory polskie, m. in. zbiory Raczynskich z Rogalina (ok. 20 000 wol.). W końcu 1940 r. Biblioteka miała ponad 200 000 woluminów. Książki polskie udostępniano wyłącznie dla celów naukowo-badawczych, za każdorazową zgodą dyrektora. Były one jednak chyba najbardziej wykorzystywaną częścią księgozbioru, ponieważ zatrudnieni pracownicy polscy (oczywiście na podrzędnych stanowiskach) wypożyczali nielegalnie swoim znajomym beletrystykę oraz dzieła naukowe potrzebne osobom zajmującym się tajnym nauczaniem.

Z chwilą wyzwolenia Poznania i zakończenia działań wojennych Bibliotekę trzeba było organizować od podstaw. Uchwałą Zarządu Miejskiego z 27.II.1945 r. utworzono Bibliotekę Publiczną, a na mocy uchwały Kolegium Zarządu Miejskiego z 23 VIII 1945 r. połączono ją z Biblioteką Raczynskich — tworząc Publiczną Bibliotekę Miejską im. Raczynskich. W ten sposób rozpoczęła się nowy okres w dziejach Biblioteki, charakteryzujący się przede wszystkim znacznym poszerzeniem zadań w stosunku do lat poprzednich. Siedzibą Biblioteki był budynek szkolny przy ul. Czerwonej Armii 65, przysposobiony dla celów bibliotecznych. Umieszczono tam przede wszystkim ocalałe zbiory dawnej Biblioteki, niewznowicnie też przystąpiono do tworzenia nowego księgozbioru w miejscu zniszczonego, w oparciu o ocalałe książki polskie magazynowane w różnych częściach miasta. W lipcu 1945 r. otwarto we wspomnianym wyżej budynku pierwsze czytelnie, dość prymitywne (ogólna na 90 miejsc i czasopism na 50 miejsc), udostępniając zbiory wyłącznie na miejscu. W grudniu 1948 r. otwarto również przy ul. Czerwonej Armii 65 czytelnie dziecięcą na 45 miejsc. Budowę sieci bibliotecznej rozpoczęto w 1949 r. — kiedy oddano do użytku pierwszą filię — wypożyczalnię. W latach 1949—1955 otwarto łącznie 20 placówek filialnych,

również w odległych osiedlach. Równolegle, a nawet nieco wcześniej, rozpoczęto organizowanie punktów bibliotecznych, uzupełniających działalność filii. Rozwój sieci bibliotecznej był nierównomierny, uzależniony głównie od możliwości lokalowych zniszczonego przez wojnę miasta. Dziś Poznań jest obsługiwany przez 56 filii i 130 punktów bibliotecznych.

W ciągu całego okresu powojennego Biblioteka zmieniła kilkakrotnie organizację wewnętrzną. W miarę zwiększających się zadań przybywało personelu, zmieniały się poszczególne komórki organizacyjne, ich struktura i obsada. W latach 1955—56 Miejska Biblioteka Publiczna połączona była z Wojewódzką Biblioteką Publiczną. Od 1.I.1957 r. działa ponownie jako samodzielna biblioteka miejska. Wówczas została ustalona nazwa obowiązująca do dziś: Miejska Biblioteka Publiczna im. Edwarda Raczynskiego. Od 1968 r. na podstawie uchwały nr 269 Rady Ministrów Biblioteka Główna została zaliczona do grupy bibliotek naukowych. Statut z 1973 r. ustala aktualny schemat organizacyjny: 7 działów merytorycznych, (gromadzenie, opracowanie, udostępnianie sieci bibliotecznej, informacyjno-bibliograficzny, instrukcyjno-metodyczny i pracy kulturalno-oświatowej, zbiorów specjalnych) oraz 3 jednostki administracyjne (dział organizacyjno-administracyjny, finansowo-księgowy, referat służb pracowniczych). Biblioteka jest scentralizowana: filie podlegają służbowo i merytorycznie Działowi Sieci, podobnie sprawy administracji, gromadzenia i opracowania zbiorów są prowadzone centralnie. W dniu 31 XII 1978 r. zbiory Biblioteki liczyły 1.074.295 w tym 79.020 jednostek zbiorów specjalnych. W 1978 r. zarejestrowano 117.801 czytelników, którym udostępniono łącznie 3.672.814 woluminów. Równolegle prowadzi się zakrojoną na szeroką skalę działalność kulturalno-oświatową, mającą na celu maksymalne zaspokojenie potrzeb mieszkańców miasta w tym zakresie.

Ze zbiorów naukowych Biblioteki Głównej korzystają czytelnicy ze wszystkich regionów kraju oraz zagranicy.

Wśród instytucji kulturalnych, które swą działalnością służyły w ciągu ostatnich dwóch stuleci najszerszym warstwom społeczeństwa wielkopolskiego, Miejska Biblioteka Publiczna im. Edwarda Raczynskiego posiada staż najdłuższy. Była zawsze wyrazem aspiracji kulturalnych Wielkopolan i trwałym symbolem polskości ziem zachodnich. Dziś w nowej rzeczywistości, obok tradycyjnych form realizuje nowe przedsięwzięcia przeznaczone jak dawniej dla wszystkich „bez różnicy osób”.

GROMADZENIE I OPRACOWYWANIE ZBIORÓW

W minionych latach Dział Gromadzenia przechodził szereg zmian związanych z reorganizacją Biblioteki. Obecnie składa się z trzech Oddziałów: Przybytków, Czasopism i Druków Zbędnych. Podział w obrębie Oddziału Przybytków oparty jest na wydzieleniu następujących stanowisk pracy: zakup, dary, wymiana, inne, egzemplarz obowiązkowy. Zadania Działu Gromadzenia wiążą się z uzupełnianiem zbiorów w formie zakupu, darów, wymiany i egzemplarza obowiązkowego oraz ich selekcja.

Zaczątkiem zbiorów Biblioteki po II wojnie światowej były resztki ocalałych księgozbiorów rozrzuconych po całym mieście. Zebrano około 100.000 wol. — przeważnie książek naukowych, z których około 18.000 wol. po opracowaniu włączono do księgozbioru podstawowego, około 12.000 wol. przeznaczono do wymiany z innymi bibliotekami. Były to również czasopisma, które częściowo zasiliły księgozbiór naukowy, natomiast pozostałe druki, nieprzydatne, przekazano do zbiornicy uniwersyteckiej. Jednakże główne źródło wpływu stanowił zakup. Księgozbiór powiększał się w zależności od wysokości funduszy przeznaczonych na ten cel. W 1945 r. wpływy były niewielkie. W następnych latach wzrastały, jednak minimalnie w stosunku do potrzeb. Sytuację ratowały nieco przydziały władz centralnych i sporadyczne dary.

Wpływy w latach pięćdziesiątych były nierytmiczne, co wynikało najczęściej z braku funduszy na zakup oraz przypadkowości dostaw z pozostałych źródeł. W latach sześćdziesiątych księgozbiór powiększał się szybciej niż w poprzednim okresie. Dalej jednak szczupłość kredytów uzasadniała konieczność korzystania z pomocy Miejskiej Komisji Koordynacyjnej ds. Kultury, dotacji zakładów pracy dla Oddziału Kompletów Ruchomych oraz funduszy Kół Przyjaciół Biblioteki. W ostatnich latach ilość zakupionych książek zmalała przy jednoczesnym stałym przekraczaniu planów finansowych. Stan ten wynikał z następujących powodów:

- spadku ilości tytułów na rynku księgarskim,
- nadmiernej ilości wznowień, które Biblioteka miała w dostatecznej ilości egzemplarzy,

c) ograniczeniu możliwości wchłonięcia większej ilości książek przez filie biblioteczne.

Opierając się na powyższych stwierdzeniach, aktualnych możliwościach i potrzebach w polityce gromadzenia zbiorów, przyjęliśmy następujące zasady:

- kompletowania dzieł treści ogólnej, tj. encyklopedii, słowników, bibliografii itp. z myślą o księgozbiorze podstawowym i księgozbiorach podręcznych,
- pomnażania naukowego księgozbioru podstawowego z uwzględnieniem jego humanistycznego profilu i regionalnego charakteru oraz dublowania wydawnictw podręcznikowych dla studentów wydziałów humanistycznych,

Tabela 1.

Rozwój księgozbioru Biblioteki

Rok	Przydział	Zakup	Dary wymiana inne	Egzemplarz obowiązkowy	Czasopisma	Ogółem
1945	—	624	99	—	—	723
1950	18.610	39.375	18.950	845	504	78.284
1955	2.527	9.608	2.851	702	943	16.631
1960	2.300	18.808	3.978	920	933	26.939
1965	—	30.474	5.008	924	520	36.926
1970	—	60.846	5.540	1.044	593	67.023
1975	—	75.600	3.668	981	807	81.056
1978	—	65.391	3.527	1.123	702	70.743

c) uzupełniania zbiorów specjalnych, głównie w posnaniensia, powiększania zbioru płyt i taśm magnetofonowych z nagraniami audycji poetyckich oraz dokumentacji fotograficznej, związanej z życiem kulturalnym Poznania,

d) systematycznego zaopatrywania placówek filialnych i punktów bibliotecznych w książki oświatowe z uwzględnieniem specyfiki potrzeb filii specjalistycznych,

e) prenumerowania czasopism zgodnie z profilem księgozbioru podstawowego oraz w szerszym wyborze tematycznym dla filii, a także uzupełniania czasopism dawnych i dekompletów.

Zakup jest głównym źródłem wpływu, stanowi ostatnio około 90% nabytków. W pierwszych latach powojennych zamawiano książki u wydawców, jak również przeglądano nowości w księgarniach. W wyniku tego systemu nie wszystkie tytuły trafiły do Biblioteki (także ze względu na niskie nakłady). Dopiero wprowadzenie systematycznej analizy „Przewodnika Bibliograficznego”, katalogów wydawniczych i księgarskich oraz zamawianie książek na podstawie „Zapowiedzi Wydawniczych” pozwoliło na pełniejsze zaopatrywanie księgozbioru w tytuły. Metoda ta okazała się jedynie skuteczna,

zwłaszcza przy obecnych ograniczeniach wysokości nakładów, W 1970 r. przyjęty został nowy system realizacji zakupu dla dzieci, polegający na częściowej decentralizacji dostarczania przez księgarnie nowych książek bezpośrednio do filii, przy zachowaniu centralnego zamawiania, opracowania, centralnej ewidencji sumarycznej oraz centralnej realizacji finansowej. Jest to duże usprawnienie, które wpłynęło przede wszystkim na skrócenie drogi książki. Zakup antykwaryczny w minionych latach odgrywał dużą rolę w gromadzeniu zbiorów specjalnych, zwłaszcza posnaniensiów. Tą drogą uzupełnialiśmy księgozbiór naukowy w wydawnictwa dawne i współczesne (nieosiągalne), także ostatnio w cenne reprintsy.

Zakup wydawnictw importowanych obejmował wydawnictwa dewizowe (zamawiane za pośrednictwem Ministerstwa) oraz zagraniczne, dostępne na rynku krajowym. Nabywaliśmy dzieła o charakterze ogólnoinformacyjnym (encyklopedie, bibliografie, informatory, słowniki) oraz książki z dziedziny kultury i sztuki przeznaczone głównie dla filii specjalistycznej. W ostatnich latach zakup książek importowanych zmalał, ponieważ ograniczono środki dewizowe.

Ewidencją obowiązującą do 1963 r. było jednostkowe wpisywanie nabytków do ksiąg akcesyjnych. W 1963 r. wprowadzono sumaryczny rejestr przybytków (niezależnie od inwentarzy do filii i poszczególnych księgozbiorów).

W minionym okresie dary zasilły księgozbiory Biblioteki. Pochodziły one od instytucji i osób prywatnych, zarówno w kraju, jak i za granicą. Tą drogą trafiło do nas wiele poloniców i innych wartościowych wydawnictw. Od wielu lat stwierdzamy, że możliwości przekazywania nam większych zbiorów książek maleją. Duża ilość nabytków zarówno krajowych jak i zagranicznych pochodzi z wymiany. Od 1973 r. obowiązuje nowy system kontaktów między bibliotekami krajowymi bez pośrednictwa Biblioteki Narodowej. Obecnie współpracujemy z 36 bibliotekami. Sprawdzamy wydawnictwami wzbogacamy księgozbiór podstawowy, głównie w druki regionalne. Wymiana z bibliotekami zagranicznymi ma również wieloletnią tradycję. Najbardziej ożywione kontakty łączą nas z bibliotekami Brna, Charkowa i Płowdiv.

Biblioteka gromadzi egzemplarz obowiązkowy regionalny dostarczany przez zakłady graficzne Poznania i dawnego województwa poznańskiego. Z egzemplarza obowiązkowego wpływają poza książkami czasopisma i dokumenty życia społecznego. Oddział Czasopism skupia wszystkie prace biblioteczne z czasopismami — od prenumeraty po pełne opracowanie biblioteczne. Bardzo cenne w księgozbiorze są czasopisma dawne, XIX-wieczne i póź-

niejsze, zwłaszcza związane z regionem. Wzrost ilościowy czasopism ilustruje tabela 2.

Tabela 2.

Czasopisma w zbiorach

Rok	czasopisma krajowe		zagraniczne		łącznie	
	tytuły	egzemplarze	tytuły	egzemplarze	tytuły	egzemplarze
1955*	175	—	76	—	251	—
1960	258	733	47	57	305	790
1965	247	963	31	48	279	1.012
1970	400	1.600	26	34	426	1.634
1975	461	2.481	49	100	510	2.581
1978	478	2.880	50	95	528	2.975

* Brak danych z lat poprzednich

Występują kłopoty z czasopismami zagranicznymi, których ilość ograniczają limity. W mniejszym stopniu wpływają do Biblioteki czasopisma z wymiany, sporadycznie z darów.

Poza systematycznie uzupełnianymi księgozbiorami mamy cenny depozyt w Bibliotece Kórnickiej (przed wszystkim czasopisma XIX-wieczne) w ilości 11.284 woluminów.

Oddział Druków Zbędnych prowadzi sumaryczną księgę ubytków na podstawie protokołów dostarczanych przez filie i inne jednostki organizacyjne. Ilość ubytków zmieniła się, co ilustruje tabela 3.

Najwięcej ubytków przyniosła selekcja księgozbiorów filialnych, której efekty były widoczne w latach 1973 (54.105 wol.) i 1974 (39.422 wol.). Obecnie notuje się znaczny spadek ilości ubytków, co jest wynikiem bardziej celowego doboru księgozbioru. Uzupełnianie zbiorów książkami znajdującymi odbiorcę leży u podstaw polityki gromadzenia zbiorów.

Dział Opracowania zwany początkowo Działem Katalogowym przechodził różne zmiany organizacyjne i od podziału na 2 Oddziały: Opracowania Alfabetycznego i Opracowania Rzeczowego doszedł do aktualnego do dziś podziału na:

- Oddział Opracowania Księgozbioru Podstawowego,
- Oddział Opracowania Księgozbioru Sieci dorosłych i dzieci,
- Oddział Konserwacji z małą poligrafia.

Zasadnicze prace nad naukowym księgozbiorem podstawowym, to sygnowanie książek (książki ustawione są w magazynie Działu Udośćepniania według bieżącego numeru sygnatur), katalogowanie (z wykorzystaniem do części otrzymanych

tytułów kart, sporządzonych przez Oddz. Oprac. Księg. Sieci dor.), klasyfikacja (według własnego systemu) i inwentaryzacja książek.

Oddział prowadzi następujące katalogi, zapoczątkowane w 1945 roku:

1. Centralny katalog alfabetyczny do użytku pracowników,
2. Alfabetyczny katalog księgozbioru podstawowego dla czytelników,
3. Systematyczny katalog księgozbioru podstawowego dla czytelników,
4. Katalog topograficzny, do użytku pracowników,
5. Centralny alfabetyczny katalog księgozbiorów podręcznych dla czytelników,
6. Pomocniczy katalog nakładców i drukarzy wielkopolskich XIX i XX w. (sprzed 1945 r.), będący w trakcie opracowania. Oddział Opracowania Księgozbioru Sieci dorosłych i dzieci.

Praca w Oddziale polega na opracowywaniu wszystkich wpływów przeznaczonych dla filii bibliotecznych (56 czynnych), ich dopisywaniu w katalogu centralnym i prowadzeniu magazynu rezerw. Opracowanie książek dla filii odbywa się centralnie dla wszystkich placówek już od 1945 r., co pozwoliło na wprowadzenie z czasem zmechanizowanego powielania kart katalogowych dla książek, zakupionych w większej ilości egzemplarzy. Od 1970 r. wprowadzono docentralizację dostawy książek, polegającą na dostarczaniu filiom nowości wydawniczych bezpośrednio z księgarni. Oddział Opracowania Księgozbioru Sieci kataloguje tylko 1 egzemplarz każdego tytułu, otrzymany z Działu Gromadzenia wraz z informacją o ilości zamówionych woluminów. Rozdział tytułów odbywa się na podstawie ustalonego przez Komisję Doboru Księgozbiorów rozdzielnika, a podstawą przygotowania kompletu kart dla filii jest sporządzona uprzednio karta do katalogu centralnego. Karta ta zostaje oddana do „małej poligrafii” w Oddziale Konserwacji do powielania w potrzebnej ilości egzemplarzy uwzględniającej ilość katalogów, prowadzonych przez każdą filię (alfabetyczny, systematyczny wg UKD i topograficzny w filiach dla dorosłych, tytułowy w fi-

liach dla dzieci) oraz ewentualny przydział wielokrotny do katalogu systematycznego. Powielone odbitki są dostarczane do Działu Sieci.

Mechanizacja pracy w powielaniu kart katalogowych dla filii nastąpiła w grudniu 1962 r. Początkowy jej etap polegał na wykorzystaniu do powielania kart — maszyny-adresarki typu „Adrema” (znajdującej się w innej instytucji i zatrudnieniu na 1/2 etatu pracownika „Adremy”). Współpraca ta trwała do końca 1967 r., w którym MBP zakupiła niemiecką adresarkę (część powielającą), w dalszym ciągu korzystano z obcej części wytłaczającej matryce. Pod koniec 1972 r. MBP zakupiła maszynę powielającą typu „Optima 528” i wtedy można było zatrudnić po odpowiednim przeszkoleniu własnych pracowników. „Optima 528” okazała się urządzeniem bardzo dobrym (ładne, czyste odbitki), ale niestety zbyt powolnym. Dopiero minigraf (elektryczny mini-powielacz do kart katalogowych) zakupiony przy końcu 1974 r. okazał się maszyną spełniającą wymagania związane z szybkim powielaniem kart katalogowych. Nie obyło się oczywiście bez trudności, takich jak brak wosków amerykańskich, który zmusił do posługiwania się woskówkami polskiej produkcji. Wygodne okazało się tu organizacyjne połączenie Oddziału Konserwacji i „małej poligrafii” z Działem Opracowania.

Katalogi prowadzone w Oddziale Opracowania Księgozbioru Sieci są następujące:

1. Centralny alfabetyczny katalog księgozbiorów dziecięcych do użytku pracowników,
2. Pomocniczy alfabetyczny katalog kart drukowanych przez Bibliotekę Narodową,
3. Katalogi alfabetyczne, systematyczne i topograficzne dla filii rezerwowych, przygotowywanych do otwarcia.

W Oddziale Konserwacji poza oprawą i naprawą książek, konserwacją opraw za- bytkowych, wykonywaniem galanterii in- troligatorskiej na uwagę zasługuje wpro- wadzenie w 1963 r. lakierowania okładek,

Tabela 3

Ubytki

Ubytki	1948—1952	1955	1960	1965	1970	1975	1978
książki i czasop.	903	2438	11577	14000	20665	18927	16271
dublety	—	—	1166	1032	3347	1210	—
łącznie	903	2438	12743	15032	24012	20137	16271

a następnie od 1972 r. owijanie książek w folię — sposób aktualnie stosowany w księgozbiorach filii.

„Mała poligrafia” w Oddziale Konserwacji sięga swymi początkami powojennego istnienia MBP: od 1949 r. Oddział jest w posiadaniu starej maszyny marki „Golding Boston” tzw. tyglówki. Wykonywano na niej szereg drobnych druków dla potrzeb MBP np. zaproszenia lub karty katalogowe w okresach ich braku. Oddział miał zawsze powielacz, ostatnio białkowy „Cyclos”. Od 1967 r. „Adrema” — powielarka, od 1972 r. „Optima 528”

i od 1974 r. minigraf pozwoliły na zmechanizowanie procesu powielania kart katalogowych. Od 1974 r. Oddział Konserwacji dysponuje jeszcze maszyną drukującą marki „Heidelberg” (rok produkcji 1934), na której wykonuje się znacznie szerszy asortyment druków, niż na tyglówce, głównie druki propagujące: 1) działalność MBP i 2) różne wydawnictwa np. dotyczące Powstania Wielkopolskiego itp. Od 1974 r. działa też kserograf KB 2 pozwalający na wykonywanie odbitek dla potrzeb czytelników oraz dla komórek wewnętrznych Biblioteki.

KRYSTYNA GUMOWSKA

ORGANIZACJA SIECI I UDOSTĘPNIANIE ZBIORÓW

Z chwilą zakończenia II wojny światowej Miejska Biblioteka Publiczna w Poznaniu, zgodnie z aktualną polityką kulturalną państwa, przyjęła na siebie nowe, szersze niż dotychczas zadania. Dotyczyło to głównie tworzenia nowych księgozbiorów i organizacji sieci filii bibliotecznych w mieście. W zrujnowanym na skutek działań wojennych Poznaniu niełatwo było uzyskać na ten cel lokale. Stąd też w latach 1945—1948 organizowano przede wszystkim wymienne punkty biblioteczne, a jedynie w budynku Biblioteki Głównej przy ul. Czerwonej Armii 65 uruchomiono już w lipcu 1945 r. bardzo skromną czytelnię ogólną liczącą 90 miejsc i czytelnię czasopism 50 miejsc. Kolejną placówką otwartą również w Bibliotece Głównej była Centralna Czytelnia Dzieciątka licząca 45 miejsc. O jej potrzebie świadczyła frekwencja dochodząca w pierwszych tygodniach do 300 dzieci dziennie.

Właściwy rozwój sieci bibliotecznej w Poznaniu datuje się dopiero od 1949 r. kiedy to Zarząd Miejski przyznał Bibliotece fundusze na remont lokali, zakup książek i mebli. Jednakże otrzymywane wówczas pomieszczenia w małym tylko stopniu nadawały się na cele, którym miały służyć. Były to często sklepy lub baraki i sutereny, prawie zawsze zimne, niejednokrotnie ciemne i rzadko o funkcjonalnym układzie. Wymagały gruntow-

nych remontów i przeróbek. Wiele tych placówek składało się z jednej izby o metrażu nie przekraczającym 30 m², co ograniczało zakres działalności filii.

W latach 1949—1955 otwarto łącznie 20 wypożyczalni, a w tym dwie w nowym budownictwie. Przede wszystkim starano się uruchamiać biblioteki na dalekich peryferiach miasta. Trudności w otrzymywaniu dalszych lokali spowodowały po tym okresie pewne zahamowanie w rozwoju liczby placówek terenowych. Sytuacja ta poprawiła się znacznie od 1963 r., kiedy to Biblioteka zaczęła otrzymywać lokale nie tylko na uruchomienie nowych filii ale także na wymianę pomieszczeń przepełnionych lub nie nadających się na biblioteki. Część tych filii mieściła się w nowym budownictwie, a stosunkowo duża powierzchnia (200—300 m²) umożliwiała organizowanie placówek o pełnym zakresie usług.

W 1963 r. otrzymano także bibliobus, który obsługiwał dalekie peryferie miasta i osiedla o luźnej zabudowie, gdzie nie było możliwości założenia stałej placówki lub zakładania jej nie było celowe. Bibliobus działał do 1971 roku.

Rozmieszczenie filii w mieście kształtowało się nierównomiernie. Nie wpływało z faktycznych potrzeb środowiska, lecz uzależnione było od możliwości otrzymania w danym rejonie lokalu. Najtrudniejsza sytuacja była w nowopowstających, dużych osiedlach mieszkaniowych, których budowa postępowała o wiele szybciej aniżeli przydział na tych terenach pomieszczeń dla bibliotek. W wielu wypadkach zresztą były to lokale zastępcze, usytuowane w suterenach, o niewielkim metrażu, nie dające możliwości zaspokojenia w pełni potrzeb czytelników. W latach 1964—1969 przybyło Bibliotece 11 placówek. W następnych siedmiu latach otwarto 13 nowych filii, a 7 przeniesiono do nowych, większych pomieszczeń, między innymi do samodzielnych, specjalnie na ten cel wybudowanych pawilonów, zy-

skując w przypadku tych ostatnich powierzchni w granicach od 160 do 400 m². Poprawiło to znacznie warunki pracy i umożliwiło zwiększenie zakresu usług: uruchomienie czytelni czasopism, prowadzenie pracy kulturalno-oświatowej, co było szczególnie ważne na terenach odległych od centrum miasta.

W 1973 r. Poznańska Spółdzielnia Mieszkaniowa będąca gospodarzem drugiego w Poznaniu co do wielkości osiedla mieszkaniowego Winogrady, przyznała Bibliotece w jednym z zespołów mieszkaniowych na Osiedlu Wielkiego Października, część piętrowego pawilonu o powierzchni ponad 400 m², w którym znalazły pomieszczenia dwie filie, dla czytelników dorosłych i dla dzieci, duża sala imprezowa, czytelnia czasopism i klubokawiarnia. Obiekt ten jako Osiedlowy Dom Kultury „Pod Lipami” prowadzi poza działalnością biblioteczną, szeroką działalność oświatową, finansowaną częściowo przez Spółdzielnię.

Sieć filii bibliotecznych MBP w Poznaniu jest bardzo zróżnicowana pod wieloma względami. Obecnie Biblioteka posiada 56 placówek, w tym 14 samodzielnych dla dzieci, 22 dla dorosłych oraz 20 dla dorosłych i dla dzieci. Średnio na około 10 tys. mieszkańców przypada jedna biblioteka. Ponieważ nie wszystkie mogą prowadzić pełny zakres usług stan ten nie zaspokaja w pełni potrzeb czytelnictwa zwłaszcza, że oprócz 37 filii wieloosobowych 11 ma obsadę jednoosobową, a 8 zatrudnia pracowników w niepełnym wymiarze godzin, mając tym samym skrócony czas udostępniania do trzech dni w tygodniu. Bardzo zróżnicowana jest również wielkość lokali — od jednoizbowych w granicach 16—36 m² aż do wielopokojowych liczących 300—400 m². Tym samym różny jest także zakres usług poszczególnych placówek. Wiele z nich z konieczności ogranicza się jedynie do wypożyczenia książek. Każda jednak filia ma księgozbiór podręczny oraz mniej lub więcej bogaty zestaw gazet i czasopism, w przypadku braku czytelni udostępniany w wypożyczalni.

Oprócz 56 filii i 130 punktów bibliotecznych, działających na terenie całego miasta, MBP w Poznaniu posiada mieszczącą się w drugim budynku Biblioteki Głównej przy ul. Czerwonej Armii 65 czytelnię naukową o 170 miejscach, w której udostępniany jest naukowy księgozbiór podstawowy, mający charakter prezyencyjny. Obok znajduje się czytelnia czasopism dysponująca 478 tytułami. W budynku zabytkowym przy ul. Wolności 19 mieści się czytelnia zbiorów specjalnych, w której udostępnia się rękopisy, starodruki, kartografie, mikrofilmy, zbiory fotograficzne.

Czytelnicy korzystający z placówek filialnych mają do swojej dyspozycji księgozbiór o charakterze oświatowym. Skła-

da się on wyłącznie z wydawnictw, które ukazały się po 1945 roku. Blisko 60% stanowią książki z zakresu literatury pięknej, 40% to literatura niebeletrystyczna, w skład której wchodzi znaczna liczba pozycji-politycznych.

W końcu 1978 r. filie biblioteczne miały łącznie 793 153 woluminy, w tym 193 117 dla dzieci, co daje 6,6 wol. na 1 czytelnika dla dorosłego i 7 wol. na 1 dziecko.

Wielkość księgozbiorów poszczególnych filii uzależniona jest od środowiska, w którym dana placówka się znajduje, oraz od wielkości lokalu, którym dysponuje. Trzy filie mają bardzo duże księgozbiory, w granicach od 30 do 40 tys. woluminów, w dwunastu placówkach wynoszą one od 15 do 30 tys. wol., trzydzieści dysponuje zbiorami liczącymi od 5 do 15 tys., najmniejsze filie mają do 5 tys. książek.

Struktura wszystkich księgozbiorów terenowych jest w zasadzie podobna, jednakże w kilkunastu filiach wprowadzono dodatkową specjalizację polegającą na gromadzeniu wszystkich ukazujących się na rynku wydawniczym publikacji (z wyjątkiem pozycji o bardzo wąskiej specjalizacji), dotyczących określonej tematyki lub gatunku literackiego. Ma to na celu ułatwienie czytelnikowi dotarcia do interesujących go pozycji bez poszukiwania ich w wielu placówkach. W chwili obecnej specjalizacją objętych jest 13 filii, a repertuar zagadnień jest szeroki i obejmuje między innymi pamiętnikarstwo, poezję, literaturę fantastyczno-naukową, społeczno-polityczną, biologię, literaturę faktu. Jedynie dwie filie mają księgozbiór w całości specjalistyczny. Jedna gromadzi wyłącznie publikacje z zakresu sztuki i kultury łącznie z płytami, druga, działająca przy Muzeum Literackim Henryka Sienkiewicza gromadzi w wielu egzemplarzach i wydaniach dzieła wielkiego pisarza oraz to wszystko, co ukazało się na temat jego twórczości i osoby.

Placówki terenowe oprócz bogatej literatury beletrystycznej mają duży wybór książek popularnonaukowych z wszystkich dziedzin wiedzy. Poza tym większość filii dysponuje bogatym zestawem bieżącym czasopism — dzienników, tygodników, miesięczników, zarówno dla czytelników dorosłych, jak i dla dzieci i młodzieży. Są one bardzo poszukiwane i wykorzystywane. Ponieważ warunki lokalowe większości filii nie pozwalają na uruchamianie odrębnych czytelni, w każdej placówce tworzy się większy lub mniejszy kącik czytelniczy, w którym udostępnia się prasę i księgozbiory podręczne. Korzysta z nich w większości młodzież szkół średnich oraz starszych klas szkół podstawowych. Poza książkami i prasą MBP w Poznaniu udostępnia również płyty. Ma to miejsce w dwóch filiach — jednej specjalistycznej, poświęconej kulturze i sztuce i drugiej ogólnej. Gromadzi się płyty produkcji krajowej i zagranicznej z na-

graniami muzyki poważnej i rozrywkowej. Część zbiorów stanowią płyty archiwalne z nagraniami wybitnych artystów i zespołów lub rzadkich utworów, przy czym są wśród nich również pozycje przedwojenne. Korzystać z nich można wyłącznie na miejscu, w formie przesłuchania lub przegrania na taśmy. Mniej cenne nabytki wypożyczane są do domu. Rocznie wypożycza się około 30 tys. płyt. Jedna z filii gromadzi w programie specjalizacji literaturę piękną w językach obcych: angielskim, niemieckim, rosyjskim, francuskim. Poszukiwana jest ona przez studentów filologii oraz starszych czytelników. Księgozbiór ten liczy ponad 3500 wol. a w 1978 r. wypożyczono z niego 14 987 książek.

Księgozbiór naukowy udostępniany w Czytelnii Ogólnej zawiera, zgodnie z profilem Biblioteki, pozycje z literatury pięknej oraz nauk społecznych i humanistycznych. Biblioteka odczuwa od dawna brak centralnej wypożyczalni o charakterze naukowym. Od kilku więc lat gromadzi się pod tym kątem księgozbiór, z myślą o stworzeniu w przyszłości takiej wypożyczalni przy Bibliotece Głównej. Obecnie przy Czytelnii Ogólnej istnieje punkt wypożyczania literatury społecznej i politycznej, głównie z dziedziny filozofii marksizmu, prawa, ekonomii i socjologii, z którego korzystają między innymi, wykładowcy, lektorzy, działacze społeczni. Punkt ten umożliwia również sprawniejsze działanie wypożyczalni międzybibliotecnej, zaspokajającej głównie potrzeby studiujących zaocznie mieszkańców Wielkopolski. W formie wypożyczeń międzybibliotecznych udostępnia się rocznie od 600—2 000 woluminów.

Miejska Biblioteka Publiczna im. E. Raczńskiego obejmuje swoim zasięgiem Poznań i świadczy usługi wszystkim jego mieszkańcom. Mimo, że w mieście działa wiele bibliotek różnych sieci, liczba osób korzystających z MBP z roku na rok wzrasta systematycznie i w 1978 r. osiągnęła 117 801 czytelników, w tym 24 803 dzieci. Liczba ta stanowi 22% w stosunku do ogółu mieszkańców. Skład socjalny czytelników korzystających z filii bibliotecznych obejmuje wszystkie grupy społeczne, przy czym pierwsze miejsce zajmują

osoby uczące się (35%), drugie pracownicy umysłowi (29%), trzecie pracownicy fizyczni (19%), którzy w dużej mierze korzystają również w licznych bibliotekach związkowych. Podobnie w Czytelnii Ogólnej młodzież studiująca stanowi 70% ogółu korzystających.

Wszystkie filie mające obsadę etatową dostępne są dla czytelników przez 5 dni w tygodniu, na przemian przed i po południu. Placówki małe, obsługiwane przez pracowników zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin czynne są 3 razy w tygodniu. Czytelnia Ogólna otwarta jest codziennie w godzinach od 9.00—20.00 oraz w niedziele przed południem, czytelnia zbiorów specjalnych w dni powszednie w godzinach przedpołudniowych.

Wszystkie książki w filiach przeznaczone są do wypożyczania do domu z wyjątkiem księgozbiorów podręcznych, księgozbiorów znajdujących się w czytelniach dziecięcych oraz czasopism.

Zainteresowania czytelników skupiają się głównie wokół literatury pięknej, której poczytność nie odbiega w zasadzie od przeciętnej krajowej. Nie mniej obserwuje się na przestrzeni lat wzrost zainteresowań literaturą popularnonaukową, a co za tym idzie zwiększa się ilość jej wypożyczeń. Czytelnicy interesują się w dużej mierze pamiętnikarstwem, biografiami, literaturą faktu, literaturą podróżniczą oraz stale jeszcze publikacjami dotyczącymi II wojny światowej. Wzrasta również zainteresowanie literaturą społeczno-polityczną, wypływające głównie z zapotrzebowań studiujących, o czym informuje tabela 1.

Tabela 1.

Lata	beletrystyka	literatura społeczno-polityczna	inna literatura popularnonaukowa
1970	74	14	12
1975	67	19	14
1978	59	20	21

W 1978 r. odwiedziło Bibliotekę 1 603 470 osób, które wypożyczyły łącznie 3 672 814 woluminów. 180 101 wol. udostępniono w czytelniach Biblioteki Głównej.

WANDA POLASZEWSKA

BIBLIOTECZNA SŁUŻBA INFORMACYJNA W LATACH 1953-1978

W latach II Rzeczypospolitej informacji naukowych czytelnikom a zwłaszcza badaczom historii miasta Poznania i Wiel-

kopolski udzielał dyrektor Biblioteki Racznińskich.

Po 1945 r. prace informacyjne skupiono w specjalnie do tego celu powołanej jednostce organizacyjnej. Odtąd biblioteczna służba informacyjna rozwijała się w kilku etapach, w których zaznaczyły się różne formy i metody działania.

W latach 1952—1953 informowanie użytkowników Biblioteki przejęły dwie osoby z wyższym wykształceniem, po kursie dla pracowników działów instrukcyjno-metodycznych i służby informacyjno-bibliogra-

ficznej zorganizowanym w 1952 r. w Państwowym Ośrodku Kształcenia Bibliotekarzy w Jarocinie. Udzielały one informacji podczas dyżurów w Czytelni Głównej i tworzyły warsztat pracy informacyjnej.

Od połowy 1953 do 1956 r. wzrastające zadania i usługi informacyjne przyczyniły się do wyodrębnienia w strukturze Biblioteki Działu Informacyjno-Bibliograficznego. Poszerzono znacznie warsztat pracy. Różnymi formami informacji zbiorowej objęto biblioteki województwa poznańskiego. Pracownicy Działu pomagali też w organizowaniu służby informacyjnej w bibliotekach dziecięcych miejskiej sieci bibliotecznej.

W latach 1957—1967 tworzone komórki informacyjne w większych filiach Miejskiej Biblioteki Publicznej. W Dziale Informacyjno-Bibliograficznym i przy katalogach udzielano informacji podczas całodziennych dyżurów. Z informacji i poradnictwa często korzystali pracownicy bibliotek zakładowych, szpitalnych i szkolnych.

W latach 1968—1972 realizowano zadania w lepszych warunkach lokalowych, które uzyskał Dział Informacyjno-Bibliograficzny. Intensywniej rozwijała się biblioteczna służba informacyjna w filiach, w których wprowadzono jednolity system rejestrowania udzielanych informacji oraz kształcenia jej odbiorców.

W latach 1973—1978 — kontynuowano ustalone już zadania. Wyrażało się to w doskonaleniu przygotowania zawodowego bibliotekarzy służby informacyjnej, unowocześnianiu warsztatów pracy, rozwijano i wzbogacano formy informacji zbiorowej. Zapoczątkowano specjalizację niektórych filii oraz usługi reprograficzne.

We wszystkich wymienionych okresach działalność informacyjna była zgodna z rzeczywistymi potrzebami czytelników, użytkowników informacji indywidualnej i zbiorowej. Użytkownicy byli bardzo różnicowani, reprezentowali prawie wszystkie zawody, instytucje, organizacje społeczne, towarzystwa kulturalne, szkoły i uczelnie.

Z Działu Zbiorów Specjalnych korzystali przeważnie pracownicy nauki i studenci. Z Działu Informacyjno-Bibliograficznego i filii oprócz młodzieży studiującej, uczniowie szkół ogólnokształcących i zawodowych, samoucy, pracownicy umysłowi i fizyczni. W Dziale Informacyjno-Bibliograficznym można było zaobserwować, jak liczba użytkowników w pewnych grupach malała a w innych wzrastała. Tak na przykład z usług Działu od wielu już lat coraz częściej korzystają osoby doksztalcające się na wyższych uczelniach i różnych kursach. Natomiast rzadziej przychodzą uczniowie szkół zawodowych szczególnie techników chemicznych, Technikum Energetycznego, Mechanicznego, Gastronomiczno-Hotelarskiego, Zasadni-

czej Szkoły Budowlanej itp., ponieważ ich potrzeb ściśle związanych z przygotowaniem się do zawodu nie można było w pełni zaspokoić. Zmniejszyła się też liczba pracowników prasy, radia i telewizji, którzy ze swoimi skomplikowanymi pytaniami, zawsze najpilniejszymi, należeli do użytkowników najbardziej absorbujących.

Zmiany w kategoriach odbiorców powodowane są między innymi coraz sprawniej działającymi komórkami informacyjnymi w filiach Biblioteki. Bibliotekarze redakcji prasy poznańskiej, Polskiego Radia i Telewizji, którzy kontaktowali się z obsadą Działu Informacyjno-Bibliograficznego, udoskonalili swoje warsztaty pracy i bardziej dostosowali je do potrzeb swoich użytkowników. Dowodzi to, że przedstawiciele różnych zawodów chcą mieć informację pod ręką.

Pytania ustne, telefoniczne i pisemne zgłaszane pracownikom komórek informacyjnych Biblioteki dotyczyły zagadnień literatury polskiej i obcej, życia kulturalnego, społecznego i politycznego, geografii, historii, spraw związanych z dawnym i współczesnym Poznaniem, Wielkopolską itp. Często też były i są nadal prośby o wskazanie biblioteki, z której można wypożyczyć poszukiwaną książkę czy czasopismo. Najbardziej wyczerpujące informacje zwłaszcza w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym otrzymywali uczniowie szkół ogólnokształcących, studenci filologii polskiej, historii, bibliotekoznawstwa, studujący zaocznie nauki humanistyczne, osoby interesujące się regionem wielkopolskim oraz recytatorzy Ogólnopolskich Konkursów Recytatorskich i uczestnicy lokalnych imprez poetyckich. Informacje i dokumenty zdobywane w naszej Bibliotece nie zawsze służyły pracy naukowej, szkolnej, samokształceniowej czy artystycznej. Czasem wyłącznie rozrywce. Ale i te pytania były załatwiane pozytywnie.

Oprócz działalności informacyjnej dla indywidualnego użytkownika organizowano różne formy informacji zbiorowej. Odbiorcami tych usług byli najczęściej bibliotekarze, młodzież albo szerszy krąg poznańskiego społeczeństwa. W pracach tych uczestniczyli pracownicy wszystkich prawie działów i filii oraz specjaliści różnych zagadnień.

Kilka razy w roku urządzano w Bibliotece Głównej duże wystawy tematyczne. W Dziale Informacyjno-Bibliograficznym i w filiach bibliotecznych przygotowywano wystawki okolicznościowe z nowych książek, a także innych dokumentów wpływających do zbiorów Biblioteki. Poprzez te ekspozycje popularyzowano literaturę, kulturę, naukę, osiągnięcia Polski Ludowej we wszystkich dziedzinach życia, i wiedzę o regionie wielkopolskim. Zwracano uwagę na różne wartości książek, na książki pięknie wydane, bibliofilskie, na bogactwo zbiorów Biblioteki. Podczas licznych wycieczek przybywających do

Biblioteki spotkania z młodzieżą szkolną i studującą, z bibliotekarzami były okazją do przekazywania informacji o jej historii, księgozbiorach i wszechstronnych usługach. Wycieczki szkoleniowe w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym, głównie uczestników różnych kursów Państwowego Ośrodka Kształcenia Bibliotekarzy w Jarocinie szczegółowo zapoznawano z organizacją pracy w Dziale, warsztatem pracy i realizacją zadań bibliotecznej służby informacyjnej w całej Bibliotece.

W Dziale tym odbywały się również zajęcia fakultatywne grup humanistycznych. Przeszło dwugodzinne spotkania z młodzieżą klas maturalnych składały się z dwóch części. W pierwszej omawiano działalność informacyjną bibliotek i najważniejsze źródła bibliograficzno-informacyjne łącznie z katalogami i kartotekami. W drugiej części młodzież w grupach czteroosobowych lub mniejszych sama wyszukiwała literaturę do tematów wybranych w porozumieniu z nauczycielem. Pracownicy Działu przez cały czas czuwali nad prawidłowością poszukiwań. Satisfakcją było zadowolenie młodych uczniów z samodzielnie zebranych materiałów. Trudne warunki lokalowe utrudniają rozwinięcie kształcenia odbiorców informacji wśród młodzieży. Szerzej rozwija się ta działalność w placówkach dziecięcych rozpoczęta już od 1949 r. w Centralnej Czytelni Dziecięcej.

Upowszechnianie wydawnictw bibliograficznych i uczenie posługiwania się nimi nie kończyło się na zajęciach fakultatywnych i lekcjach bibliotecznych. Pracownicy Działu Informacyjno-Bibliograficznego omawiali je na szkoleniach zawodowych pracowników naszej Biblioteki i innych. Urządzali wystawki źródeł bibliograficznych z krótkimi omówieniami roli jaką spełniają w pracy z czytelnikami i użytkownikami. Podczas udostępniania w Dziale materiałów bibliograficznych uczono tych, którzy nie umieli się nimi posługiwać, co niejednokrotnie zdarzało się studentom piszącym prace magisterskie. Wskazówki metodyczne udzielane indywidualnym odbiorcom poszerzały krąg osób samodzielnie korzystających z warsztatu informacyjnego Działu.

Znaczenie bibliografii i korzyści płynące z umiejętnego posługiwania się wydawnictwami bibliograficznymi podkreślano również podczas prowadzenia instruktażu w zakresie bibliotecznej służby informacyjnej w filiach. Pomagano w odpowiednim tworzeniu księgozbiorów podręcznych, kartotek bibliotecznych i tekstowych. Każdy pracownik Działu Informacyjno-Bibliograficznego był odpowiedzialny za rozwój działalności informacyjnej w przydzielonych mu placówkach. Ważnym wydarzeniem na tym odcinku pracy było zorganizowanie w latach 1971—1972 Konkursu „Informujemy coraz lepiej i szybciej” dla pracowników filii dla

dorosłych i dzieci. Ocenioano warsztat pracy informacyjnej, stosowanie różnych form informacji zbiorowej, prowadzenie dokumentacji udzielanych informacji indywidualnych, rozeznanie w potrzebach środowiska itp. Konkurs wykazał osiągnięcia i niedomagania. Zwiększył zaangażowanie bibliotekarzy w dalszym rozwijaniu i usprawnianiu działalności informacyjnej. A przede wszystkim dostarczył danych do odpowiedniejszego ukierunkowania tej działalności w całej sieci bibliotecznej.

Obecnie w sieci Miejskiej Biblioteki Publicznej we wszystkich filiach udziela się informacji, ale rozwiniętą służbę informacyjną prowadzi się w 22 filiach dla dorosłych i w 13 placówkach dla dzieci. Dwie nowe filie dla dorosłych przygotowuje się do tej pracy. W czternastu filiach dla dorosłych z dobrze już prowadzoną działalnością informacyjną będzie się rozwijało informację specjalistyczną. Oprócz księgozbiorów ogólnych stworzono już w nich księgozbiory specjalistyczne z literaturą popularnonaukową i piękną dotyczącą: historii starożytnej, historii, która wpływała na twórczość Henryka Sienkiewicza, historii II wojny światowej, zagadnień społeczno-politycznych, matematyczno-przyrodniczych, fantastyczno-naukowych, krajoznawczo-turystycznych, gospodarstwa domowego, sztuki. 14 filii gromadzi poezję, reportaże, pamiętniki, książki obcojęzyczne. Z nowych filii jedna będzie się specjalizowała w kompletowaniu wszelkich materiałów o Związku Radzieckim a druga o sporcie.

Filie dziecięce również prowadzą specjalizację dostosowaną do poziomu swoich odbiorców informacji i czytelników. Objemuje ona: technikę, geografie, przyrodę, matematykę, fizykę, chemię, historię i biografie.

Pracownicy Działu Informacyjno-Bibliograficznego pomagają w kompletowaniu zbiorów specjalistycznych filiom dla czytelnika dorosłego, w ich popularyzowaniu, w tworzeniu specjalnych kartotek bibliograficznych i tekstowych i przygotowują pracowników danych filii do udzielania informacji ze swojej specjalności.

Pracownikom sieci dostarczano różnego rodzaju pomocy bibliograficznych. Na zestawienia bibliograficzne oni sami zgłaszali zapotrzebowanie, podając równocześnie tematy. Otrzymywali je w maszynpisie względnie powielone. Drukiem wydano trzy informatory o Bibliotece, wiele adnotowanych wyborów książek opracowanych przez specjalistów danego zagadnienia oraz ulotek bibliograficznych wykonanych przez pracowników różnych działów. W ten sposób starano się uprzędkać niektóre zapotrzebowania środowiska, lub jakimś tematem zainteresować. Poważniejsze zestawienia bibliograficzne przekazywano do Zakładu Informacji Naukowej Biblioteki Narodowej w celu umiesz-

czenia w „Wykazie tematycznym ważniejszych zestawień bibliograficznych wykonanych przez biblioteki i instytuty naukowe”. Wykaz ten jest również jednym ze źródeł informacji. Zamawiane na jego podstawie nasze zestawienia przesyłano zainteresowanym bibliotekom. Innym bibliotekom w Polsce przekazywano adnotowane wybory książek i ulotki bibliograficzne Biblioteki. Do treści piśmiennictwa w nim zawartego prowadzili katalogi: systematyczny z indeksem przedmiotowym, centralny wszystkich zbiorów, alfabetyczne księgozbiorów podręcznych, tytułowe filii dziecięcych. Kierowały też do niego zagadnieniowe kartoteki bibliograficzne.

Z kartotek bibliograficznych i tekstowych korzystano często przy pytaniach wymagających szybkiej odpowiedzi. Przede wszystkim z kartotek Działu Informacyjno-Bibliograficznego, ponieważ gromadzi się w nich pozycje niesamoistne i materiały najbardziej aktualne z różnych dziedzin wiedzy. Na ich powstanie duży wpływ wywierali czytelnicy i użytkownicy. Swoimi pytaniami skłaniali pracowników Działu do wyodrębniania i rozbudowywania takich dziedzin jak technika, rzemiosło, przemysł, nauki matematyczno-przyrodnicze, chociaż specjalizacją Biblioteki są nauki społeczne i wiedza o regionie wielkopolskim. Zapotrzebowania młodzieży szkolnej zachęcały do tworzenia kartotek lektur szkolnych bibliograficznych i tekstowych z recenzjami. Recytatorzy, nauczyciele i instruktorzy amatorskich zespołów artystycznych mieli też swój udział w powstaniu kartotek materiałów repertuarowych. Częste pytania telefoniczne o autorów książek z literatury pięknej rozbudowały kartotekę tytułową do ponad 14.000 pozycji. Zainteresowania środowiska różnymi tematami i postaciami w literaturze pięknej wyłoniły kartotekę tematów z takimi hasłami jak: matka, dziecko, studenci, lekarze, miłość, przyjaźń, starość, samotność, dom rodzinny i inne. Organizowane w Poznaniu Biennale Sztuki dla Dziecka, w których uczestniczy także Biblioteka, wyodrębniły w niej osobny warsztat pracy specjalistycznej. Tworzy się w nim kartoteki piśmiennictwa naukowego i krytycznego twórczości dla dzieci i młodzieży i z tego zakresu udziela się informacji.

Kartoteki obejmują materiały retrospektywne i bieżące. Przeważają jednak materiały odnoszące się do aktualnych spraw życia społecznego, kulturalnego, politycznego, ogólnopolskiego i wielkopolskiego. Zawdzięczają swoje powstanie również drukowanym kartom katalogowym adnotowanym i nieadnotowanym. Stanowią one istotny element naszych warsztatów informacyjnych, z których bezpośrednio korzystają także użytkownicy. Cały warsztat pracy informacyjnej tworzy się bowiem z myślą, aby był dokład-

nym i łatwo dostępnym środkiem przekazywania piśmiennictwa dla każdego. Jego poszczególne elementy udostępnia się w czytelnich, w pomieszczeniach katalogów, w wyjątkowych przypadkach wypożycza na zewnątrz. Użytkownikom Działu Informacyjno-Bibliograficznego bardzo odpowiadała łatwość dostępu do księgozbioru podręcznego i kartotek na zasadzie wolnego dostępu do półek i skrzynek, w których mieszczą się kartoteki, bez wypisywania rewersów i załączania innych formalności. Wymaga to stałej uwagi bibliotekarza-informatora gotowego zawsze służyć radą i pomocą.

Wystawy urządzone przez pracowników Działu Informacyjno-Bibliograficznego, na których starano się eksponować książki w ich najładniejszej szacie graficznej, sprawiły że powstał zbiór liczący obecnie ponad 17.500 obwolut książek. Zastosowany układ gromadzenia i przechowywania pozwala na bardzo szybkie włączanie i wyłączenie obwolut. Nawet na udzielenie informacji, gdy wiadomości znajdujące się na skrzydełkach obwolut stanowią jedyną źródło informacji o debiutującym poecie czy pisarzu. Zbiorem tym zainteresowały się studentki Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych podczas pisania prac magisterskich na temat graficznych rozwiązań treści książek w polskich obwolutach.

Reagując na różne zapotrzebowania użytkowników rozpoczęto od 1977 r. dostarczanie im fotokopii poszukiwanych dokumentów. Zamówienia odpłatne na odbitki kserograficzne przyjmowali pracownicy Działu Udostępniania i Działu Informacyjno-Bibliograficznego. Odczuwany brak nowoczesnego sprzętu utrudnia rozszerzenie usług reprograficznych proporcjonalnie do potrzeb osób zainteresowanych tą formą zdobywania potrzebnych materiałów.

Służba informacyjna prowadzi różne statystyki. W niektórych działach i filiach rejestruje się udzielane informacje. W Dziale Informacyjno-Bibliograficznym prowadzi się ewidencję udostępnianych książek i innych dokumentów z księgozbioru podręcznego, użytkowanie kartotek bibliograficznych i tekstowych (wycinków prasowych). Dokumentacja statystyczna wykazuje jakie bibliografie i informatory, encyklopedie i słowniki, inne kompendia wiedzy są najczęściej wykorzystywane przez użytkowników. Orientuje też, które źródła informacji rozbudowywać, jakie ograniczać a z czego zupełnie zrezygnować.

Z rejestracji informacji indywidualnych wynika, że przeciętnie w roku w Bibliotece Głównej udziela się od 6000 do 7000 informacji w tym od 5500 do 6000 w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym. W sieci bibliotecznej przekazuje się rocznie około 150000, w tym od 30000 do 35000 w filiach i oddziałach dziecięcych.

Przytoczone liczby nie informują o wkładzie pracy bibliotekarza-informatora, który ułatwia użytkownikom poszukiwania, przyspiesza zdobycie potrzebnych materiałów, zaoszczędza dużo czasu.

Działalność informacyjną starano się propagować różnymi sposobami. Za najłatwiejszą propagandę uznano informację rzetelną, dokładną i szybko przekazywaną. Na każdym etapie mieliśmy dowody, że przede wszystkim takie informacje poszerzały kręgi naszych odbiorców. Dobrze obsłużony uczeń czy student nie tylko sam stawał się częstym użytkownikiem Działu Informacyjno-Bibliograficznego i filii bibliotecznych, lecz przyprowadzał swoich kolegów. Nauczyciele zorientowani w rodzaju usług kierowali swoich ucz-

niów po wiadomości i informację. W Dziale Informacyjno-Bibliograficznym wszyscy pracownicy pogłębiali swoje wiadomości ogólne i zawodowe na szkoleniach dokształcających, kursach specjalistycznych, studiach podyplomowych i przez samokształcenie. Doskonali swój zawód także pracownicy filii bibliotecznych wytypowani do prowadzenia w nich usług informacyjnych. Niestety po wyuczeniu się najczęściej odchodzili do innych bibliotek jako wykwalifikowani bibliotekarze.

Mimo trudności lokalowych, kadrowych i innych organizację bibliotecznej służby informacyjnej, jej formy i metody pracy uważa się w naszej pracy za sprawę najważniejszą.

GENOWEFA KOSTYRKO

DZIAŁALNOŚĆ KULTURALNO-OŚWIATOWA

Począwszy od 1945 r. Biblioteka Raczyńskich oprócz działalności usługowej organizuje różne formy pracy kulturalno-oświatowej związanej z propagandą książki. Biblioteka wykonując swoje zadania służy rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb czytelniczych, współdziała przez to w podnoszeniu wiedzy i rozwoju kultury.

Nowe formy pracy przybliżają czytelnikowi sylwetki pisarzy i ich twórczość, zwracają uwagę na rocznice kulturalne, historyczne, literackie i polityczne. Program poszerzonych działań w zakresie upowszechniania czytelnictwa realizuje się przy pomocy propagandy wizualnej i żywego słowa. Już w 1946 r. zaczęto organizować pierwsze okolicznościowe wystawy książek i prasy. Opracowywano rozmaite gazetki, afisze, plansze i hasła. W latach późniejszych formy te przejęły filie biblioteczne, natomiast w Bibliotece Głównej organizuje się w ciągu roku 4—8 dużych wystaw przede wszystkim w oparciu o zbiory własne. Wystawy organizowane w pierwszych latach po wyzwoleniu miały charakter propagandowo-oświatowy. Na przestrzeni ostatnich 15 lat tematyka wystaw zmienia się na bardziej specjalistyczno-naukową. Przykładem tego są wystawy o charakterze monograficznym i bibliofilskim.

Do najciekawszych pozycji prezentowanych w gmachu Biblioteki Głównej należą wystawy: „Mundury historyczne woj-

ska polskiego” (1958), „Historia Biblioteki Raczyńskich 1829—1939” (1960), „Z dziejów Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu” (1961), „100 rocznica Powstania Styczniowego” (1963), „Wielkopolska w dokumencie od XIII—XX wieku” (1964), „Pamięci ofiar hitleryzmu” (1965), „Ze skarbcza postępowej myśli polskiej” (1966), „1917—1967 książka w walce o wolność i socjalizm”, „Dzieje oręża polskiego” (1967), „Teatry poznańskie w 25-leciu PRL” (1969), „50-lecie Poznańskiego Oddziału Związku Literatów Polskich” (1971), „Pół wieku kultury ZSRR” (1972).

Na szczególną uwagę zasługuje wystawa zorganizowana z okazji Roku Nauki „Polacy na szlakach świata” (1973), której scenariusz opracowała prof. dr Maria Chekańska. Wystawę zwiedziło ponad 17.000, po czym w formie skróconej ekspozycji objazdowej była udostępniana czytelnikom w wielu bibliotekach województwa poznańskiego. W 1974 roku zapoczątkowano cykl trzech wystaw dotyczących tłumaczeń: „Literatura polska w świecie” (1974), „Literatura światowa w Polsce” (1975), „Z warsztatu tłumacza” (1976). W celu pogłębienia treści wystaw zorganizowano prelekcje wybitnych specjalistów w dziedzinie przekładów m.in. sekretarza generalnego PEN Clubu Michała Rusinka oraz tłumaczki Ireny Nęgaowskiej. Zadaniem tych wystaw było nie tylko popularyzowanie wiedzy o literaturze ale przede wszystkim budzenie zainteresowań intelektualnych wykraczających poza program szkolny młodzieży ze szkół średnich.

Od 1975 r. wznowia swoją działalność Wielkopolskie Towarzystwo Przyjaciół Książki z siedzibą w gmachu przy pl. Wolności 19. Towarzystwo skupia ponad 60 bibliofilów, którzy systematycznie prezentują swoje zbiory w hallu Biblioteki Głównej. Towarzystwo ściśle współpracu-

jące z Biblioteką zorganizowało 8 wystaw bibliofilskich.

„Poznańscy bibliofile” to wystawa prezentująca zbiory 19 bibliofilów. Pokazano na niej cenne druki bibliofilskie, starodruki, albumy, grafiki, ekslibrisy.

„Henryk Sienkiewicz” — w 60-tą rocznicę śmierci to wystawa ze zbiorów bibliofilskich Ignacego Mosia. „Feliks Nowowiejski 1877—1977” ze zbiorów rodziny, „Gdy dziecko uczy się czytać” — pokaz historycznego rozwoju nauki czytania w oparciu o elementarze od najdawniejszych czasów i o elementarze różnych narodów ze zbiorów J.A. Maćkowiaków byłych pracowników naukowych WSP w Poznaniu, „J.I. Kraszewski” ze zbiorów bibliofilskich Mariana Walczaka. „Literatura fantastyczno-naukowa” ze zbiorów czytelników filii specjalizujących się w zakresie literatury fantastyczno-naukowej. Wystawa cieszyła się ogromnym zainteresowaniem wśród młodzieży. Dwie wystawy poświęcono zasłużonemu pisarzom poznańskim. „Eugeniusz Paukuszta” w 60-tą rocznicę urodzin, „Arkady Fiedler” prezentująca 60-letni dorobek pisarski autora. Ekspozycję poszerzono o eksponaty z Muzeum A. Fiedlera przywiezione z jego dalekich podróży. Wystawie towarzyszyły liczne spotkania z autorem, który przez cały czas trwania wystawy dedykował swoje książki czytelnikom.

W Bibliotece Głównej zorganizowano również szereg wystaw instytucji wydawniczych tak krajowych, jak i zagranicznych. Należą do nich: Wydawnictwo Ossolineum, Wydawnictwo „Książka i

Wiedza”, Wydawnictwo Naukowe i Techniczne, Wydawnictwo „Czytelnik”, Wydawnictwo Poznańskie, PWN, PIW. Tematem wystawy Instytutu Wydawniczego CRZZ były Osiągnięcia społeczne i kulturalne w XXX-leciu PRL, a Wydawnictwa MON — XXX lat Ludowego Wojska Polskiego.

Wszystkim wystawom towarzyszyły spotkania pracowników Biblioteki z przedstawicielami wydawnictw.

Wielokrotnie organizowano w Bibliotece Głównej wystawy książek bułgarskich, węgierskich, niemieckich m.in. w 1978 r. prezentowano wydawnictwo „Henschel Verlag” z NRD oraz wystawę książek i reprodukcji Czechosłowackiej Republiki Demokratycznej pt. „Cimelia Bohemica”. W okresie powojennym zorganizowano w sumie ponad 100 wystaw centralnych.

Ważną formą pracy z czytelnikiem masowym były formy żywego słowa. W różnych latach kształtowały się te prace rozmaicie, tak pod względem ilości jak i jakości. Pracownicy Biblioteki stale poszukiwali nowych form, starali się je urozmaicać i poszerzać.

Najbardziej popularną formą były spotkania autorskie organizowane dla dorosłych i dla dzieci. Zapraszano literatów z całej Polski, spotkania odbywały się w ciągu całego roku, ale największe nasilenie ich przypadało na Dni Oświaty, Książki i Prasy oraz w czasie trwania Dekady Pisarzy Środowiska Poznańskiego, która obchodzona jest od 1966 r., a zazwyczaj przypada w ostatniej dekadzie marca.

W ciągu ostatnich 15-tu lat na terenie

Biblioteka Raczyńskich — fragment wystawy „Polacy na szlakach świata”.

Biblioteki odbyło się ponad 1000 spotkań z udziałem około 200 autorów. Brali w nich udział: W. Broniewski, K. Bunsch, A. i Cz. Centkiewiczowie, I. Czajka-Stachowicz, L. Dybowski, S. Dygat, J. Gerhard, K. Giżycki, J. Iwaszkiewicz, M. Jastrun, Z. Kossak-Szczucka, J. Meissner, M. Wańkiewicz, A. Ważyk i wielu innych. Bardzo ważnym czynnikiem pomagającym Bibliotece w pracy popularyzatorskiej są środki masowego przekazu prasa, radio, telewizja.

Poważnym wydarzeniem w grupie żywego słowa było wznowienie czwartków literackich.

Poznańskie „Czwartki Literackie” mają tradycję, która liczy już 50 lat. Kilka pokoleń pamięta różne okresy rozwoju tej wciąż żywej formy bezpośredniego kontaktu pisarzy z czytelnikami. Od 1974 r. organizację „Czwartków Literackich” przejęła Miejska Biblioteka Publiczna im. E. Raczyńskiego. Patronuje jej „Głos Wielkopolski” i PP „Dom Książki”, który zapewnia nowości wydawnicze danego pisarza z spotkania czwartkowe. Czwartki odbywają się w zabytkowej sali Biblioteki Głównej przy pl. Wolności. Każdy pisarz przedstawiany jest przez przedstawiciela Poznańskiego Oddziału Związku Literatów Polskich. Są one okazją do bliższego poznania pisarzy spoza wielkopolskiego środowiska literackiego, z twórcami cieszącymi się szczególnymi względami czytelników.

Pierwsze spotkanie odbyło się 24 października 1974 r. z Lesławem M. Bartelskim. Potem gościli kolejno: Wojciech Żukrowski, Kazimierz Koźniewski, Tadeusz Różewicz, Zbigniew Załuski, Anna Kamińska, Czesław Chruszczewski, Stanisława Fleszarowa-Muskat, Stanisław Hebanowski, Bronisław Zieliński, Janusz Przymanowski, Włodzimierz Sokorski, Jan Dobraczyński, Jan Koprowski, Eugeniusz Paukszta, Andrzej Kuśniewicz, Krystyna Siesicka, Witold Zalewski, Aleksander Małachowski, Wilhelm Szewczyk, Halina Auderska, Edmund Osmańczyk, Bohdan Drozdowski, Jerzy Mańkowski, Tadeusz Hołuj, Igor Sikirycki, Agnieszka Osiecka, Aleksander Krawczuk, Krzysztof Kąkolewski, Arkady Fiedler, Zofia Bystrzycka, Julian Kawalec, Wacław Sadowski i Jerzy Wawrzak. Zapraszając czwartkowych gości bierzemy pod uwagę wydarzenia, jak Dni Książki Społeczno-Politycznej oraz pisarskie jubileusze. Spotkanie Arkadego Fiedlera odbyło się wówczas, gdy w Bibliotece trwała wystawa w związku z 60-leciem jego pracy twórczej.

Przyjeżdżający do Poznania goście spotykają się także dodatkowo z czytelnikami w naszych filiach oraz w zakładowych klubach m.in. u „Cegielskiego”. „Spotkania czwartkowe” zostały zaakceptowane przez czytelników i stały się nieodłącznym elementem życia kulturalnego mia-

sta. Są one cenione również dlatego, ponieważ czytelnik może nabyć książkę z dedykacją autora.

Prelekcje są inną, ale również ciekawą formą stosowaną w Bibliotece i filiach w szerokim zakresie. Nawiązują one najczęściej do wydarzeń historycznych, kulturalnych, głównie związanych z regionem. Często organizowano cykle tematyczne nawiązujące do okolicznościowych rocznic lub wydarzeń, czasem uwzględniano również zapotrzebowania czytelników na niektóre zagadnienia z dziedziny sportu, turystyki, ochrony zdrowia, aktualności ze świata.

W Roku Nauki duże zainteresowania i dyskusje wywołały prelekcje pracowników naukowych o wybitnych Wielkopolanach zasłużonych dla nauki polskiej. Na przykład prof. A. Kwilecki mówił o Florianie Znanieckim, prof. B. Kürbisówna o Kazimierzu Tymienieckim, prof. W. Michałkiewicz o Heliodorze Święcickim, prof. Z. Zakrzewski o Edwardzie Taylorze.

W niektóre wolne soboty organizowano porady dla dorosłych, psychologa, prawnika i lekarza. Ta nowa forma pracy zdobyła sobie uznanie wśród czytelników.

Podobnym zainteresowaniem darzono również spotkania z powstańcami wielkopolskimi, z byłymi partyzantami, cytdelowcami, byłymi więźniami obozów, z działaczami rewolucyjnymi jak również z dyrektorami poznańskich teatrów, którym przekazywano swoje uwagi na temat repertuarów i interpretacji sztuk.

Konkursy

Ciekawy konkurs połączony z częścią artystyczną dla bibliotekarzy i czytelników zorganizowano w 1959 roku. Należało wykazać się dużą sprawnością w zakresie informacji bibliotecznej i propagandy czytelnictwa (namalowanie plakatu). Przebieg konkursu nagrano na taśmie magnetofonowej, którą wykorzystano w audycji radiowej. W 1960 r. w Dniach Oświaty Książki i Prasy zorganizowano w Teatrze Polskim przy współudziale artystów konkurs czytelnicy z literatury XV-lecia Polski Ludowej.

W okresie powojennym organizowano wiele konkursów dla dorosłych i dla dzieci, a do najciekawszych wnoszących stałe wartości do kultury regionu wielkopolskiego należały konkursy w Roku Bibliotek i Czytelnictwa.

Ogólnopolski konkurs fotograficzny pn. „Książka — Biblioteka — Czytelnictwo”, wystawa pokonkursowa odbyła się w salonie Poznańskiego Towarzystwa Fotograficznego.

Ogólnopolski otwarty konkurs introliigatorski na najpiękniej oprawioną książkę, ponawiany co roku. Wystawy pokonkursowe odbywają się w Bibliotece Głównej.

Konkurs na ekslibris dla bibliotek Poznania i województwa poznańskiego.

Wystawa pokonkursowa odbyła się w Bibliotece Głównej. Konkurs na hasło propagujące czytelnictwo, dla czytelników popularnego *Expressu Poznańskiego*. Na ten konkurs wpłynęło 700 haseł, niektóre były drukowane w *Expresie*.

Z okazji jubileuszu dyrekcja Biblioteki wspólnie z Wydziałem Kultury i Sztuki Urzędu Miejskiego ogłosiła konkurs na wspomnienia dla bibliotekarzy i czytelników korzystających z usług placówki i pamiętających jej dawne dzieje i czasy tuż po wyzwoleniu do roku 1960.

Z okazji 60-lecia odzyskania niepodległości zorganizowano wspólnie z Redakcją *Expressu Poznańskiego* imprezę pod hasłem „Historia — to dzieje naszych rodzin”. Akcja ta miała na celu zgromadzenie znajdujących się w rękach prywatnych wszelkich dokumentów i pamiątek związanych z tym okresem naszych dziejów. W trakcie niedzielnych dyżurów, w których obok organizatorów udział wzięli prof. dr hab. A. Czubiński oraz przewodniczący krajowej Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918—1919 Bernard Łuczewski, zgłosiło się około 40 osób, które przekazały Bibliotece w darze lub w formie depozytu ciekawe materiały dotyczące okresu 60-lecia niepodległości Polski w tym liczne dokumenty, fotografie i pamiątki związane z Powstaniem Wielkopolskim.

Wraz z rozwojem miasta zwiększyła się liczba placówek bibliotecznych. Powstały nowe filie na terenach oddalonych od centrum kulturalnego Poznania. Filie znajdujące się w Fabianowie, na Podolanach, czy Smochowicach są jedynymi placówkami kulturalnymi dla mieszkańców tych osiedli. Tam też prowadzi się małe formy teatralne i koncertowe. Występowali tam artyści Teatru Polskiego ze Sceny Propozycji „Próby” w sztuce S. Grochowiaka: Okapi, S. Mrożka: Policjanci, T. Różewicza: Akt przerywany, A. Wampłowa: Dwadzieścia minut z aniołem. Urządza się również koncerty oraz wieczory poetycko-muzyczne. W wieczorach poetycko-muzycznych występują amatorskie zespoły recytatorskie z zaprzyjaźnionych Domów Kultury lub szkół, część muzyczna wykonują studenci Państwowej Szkoły Muzycznej. Koncerty organizuje się również w filii specjalizującej się w zakresie poezji.

Przykładem dobrej współpracy Biblioteki z Wojewódzką Spółdzielnią Mieszkaniową jest w zespole osiedlowym Winogrody Osiedlowy Dom Kultury „Pod Lipami” (do pawilonu prowadzi stara aleja lipowa). W okolicy znajduje się filia dla dorosłych, filia dla dzieci, duża sala imprezowa z małym zapleczem i małą kawiarenką. W pobliskich osiedlach jest kilka placówek tego typu, ale tylko ta jedna jest prowadzona kompleksowo przez

Bibliotekę. Działalność imprezowa ODK jest dotowana przez Wojewódzką Spółdzielnię Mieszkaniową.

Ambicją Domu Kultury „Pod Lipami” jest organizacja imprez na wysokim poziomie artystycznym. „Lipy” gościły takie znakomitości jak Warszawski Kwartet z Konstantym Andrzejem Kulką, w niedzielnych porankach szopenowskich występował również wybitni pianiści polscy jak: Barbara Hesse-Bukowska, Lidia Grychtołówna, Piotr Paleczny, Krystian Zimmerman.

Dla młodzieży przygotowano cykl pt. „Muzyka Młodych”. Prezentację różnych kierunków w muzyce współczesnej oraz solistów zagranicznych jak i najnowszych nagrań płytowych dokonywali kolejno J. Hojan, S. Kamiński i R. Gloger z Polskiego Radia. „Pod Lipami” występowali znani aktorzy jak: E. Barszczewska, J. Barańska, L. Korsakówna, P. Raksa, E. Wiśniewska, J. Englert, D. Olbrychski, I. Śmiałowski, Cz. Wołhejko. Zapraszano popularnych artystów ulubieńców publiczności W. Gołasa, J. Kociniaka, J. Kobuszewskiego, J. Federowicza oraz piosenkarzy E. Demarczyk i W. Młynarskiego. Każdy mieszkaniec osiedla znajduje odpowiadającą mu imprezę, bowiem odbywają się tu systematycznie projekcje interesujących filmów, wieczory poezji w wykonaniu aktorów scen warszawskich i poznańskich, niezmiernie ciekawe wystawy organizowane w ramach współpracy z BWA i Muzeum Narodowym. W ODK „Pod Lipami” prezentowano wystawy malarstwa m.in. J. Kossaka, J. Malczewskiego, J. Pajęczkowskiego i wielu współczesnych malarzy z środowiska poznańskiego. ODK prowadzi specjalne zespoły zainteresowań jednym z nich jest „Klub Kontynentów” zrzeszający ludzi o szerokich geograficzno-turystycznych zainteresowaniach. Na zebraniach członków prelekcje nt. wypraw do ciekawych rejonów świata wygłaszają uczestnicy wypraw i wycieczek. Drugim etapem pracy koła jest pogłębianie znajomości języka angielskiego a w 1980 r. projektuje się wycieczkę do Nepalu.

Efektem konkursu „Małych form literackich” jest działające w ODK „Pod Lipami” koło młodych twórców małych form literackich, którym opiekuje się przedstawiciel Poznańskiego Oddziału ZLP. Organizuje się również kursy wiedzy praktycznej m.in. haftu, gobelinarstwa. Jest to możliwe ponieważ w zakresie działalności kulturalno-oświatowej Biblioteka współpracuje z Wielkopolskim Towarzystwem Kulturalnym, Towarzystwem Muzycznym im. Henryka Wieniawskiego, z Pałacem Kultury, z poznańskimi teatrami i muzeami oraz licznymi organizacjami społecznymi.

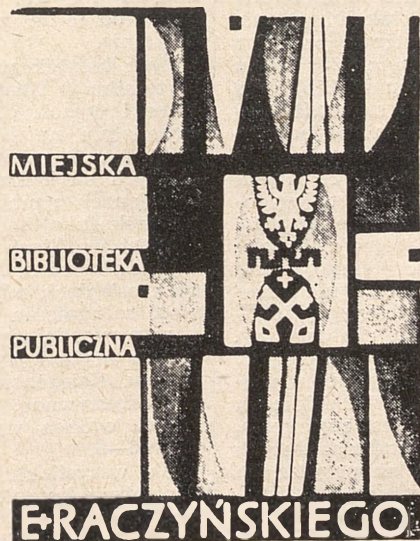
Ważne miejsce w działalności popularyzatorskiej zajmują wydawnictwa MBP,

które mają w większości charakter informacyjny i propagandowy.

Pierwszy informator w okresie powojennym wydano w dwóch wersjach językowych (polskim, angielskim) w 1959 r. z okazji 130-lecia Biblioteki. Bogato ilustrowany, zawierał część historyczną, charakterystykę zbiorów i ogólną działalność MBP. Drugi informator o podobnej treści w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim ukazał się w 1975 roku. W 1961 r. wydano w formie składanki folder informujący o usługach Biblioteki z adresami biblioteki.

Przy współpracy z wybitnymi krytykami literatury i naukowcami Biblioteka wydaje adnotowane wybory literatury opracowane przez fachowców z danej dziedziny. Kolejno wydano: R. Sliwowski — Współczesna proza radziecka, W. Dworzaczek — Polska literatura pamiętnikarska, L. Prorok — Temat morski w literaturze, J. Kaczmarek — Literatura fantastyczno-naukowa w Polsce, H. Bereza — Nurt chłopski w prozie, L.M. Bartelski — Druga wojna światowa w literaturze pięknej, W. Nawrocki — Temat robotniczy w literaturze polskiej, W. Lipoński — Literatura sportowa, A. Kusztelak — Problematyka wychowawcza w literaturze, H. Chałacińska-Wiertelak — Rewolucja Październikowa w radzieckiej literaturze pięknej, D. Wawrzykowska-Wierciochowa — Kobiety wielkopolskie w działalności narodowej, społecznej i wyzwolenczej (1788—1919). Ponadto z oka-

zji problemowych lub bibliofilskich wystaw ukazują się informatory wystawowe np. Polacy na szlakach świata w opracowaniu prof. M. Czekajskiej, Literatura polska w świecie w opracowaniu A. Kochańskiego oraz druki bibliofilskie z okazji wystaw „J.I. Kraszewskiego” z tekstem prof. A. Sujkowskiego, druk do wystawy czasopisma „Zdrój 1917—1922” z tekstem Zenona Kosidowskiego. Z okazji otwarcia w czerwcu 1978 r. Muzeum Literackiego H. Sienkiewicza wydano druk bibliofilski w opracowaniu Barbary Wachowicz. Pracownicy MBP opracowali 45 sylwetek pisarzy poznańskich w formie zakładki do książek z krótką biografią, bibliografią i portretem pisarza. W ciągu roku wydaje się przy współpracy z WBP około 10 tytułów druków ulotnych w nakładzie 20.000 egz. reklamujących najnowszą literaturę społeczno-polityczną, popularnonaukową i najważniejsze wydawnictwa w kraju jak lot pierwszego Polaka w kosmos mający odzwierciedlenie w literaturze. W grudniu 1978 r. ukazała się książka z serii: Architektura Poznania Alfreda Kaczkowskiego — Biblioteka Raczyńskich. W druku są publikacje: M. Kosmana: — Swemu miastu (o Edwardzie Raczyńskim) oraz zbiorowe opracowanie monograficzne pt.: Miejska Biblioteka Publiczna im. Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu 1829—1979. Ponadto ukazuje się jako druk bibliofilski z okazji jubileuszu pierwszy Statut Biblioteki Raczyńskich z 1829 roku.

P O Z N A Ń

BIBLIOTEKI DLA DZIECI

Pierwszą czytelnię dla dzieci otwarto w grudniu 1948 r., w centrum miasta przy ul. Czerwonej Armii 65. Księgozbiór czytelnicy wynosił 1217 wol. i zawierał literaturę piękną dla dzieci, literaturę popularnonaukową i podręczniki szkolne. O tym jak bardzo potrzebna była poznańskim dzieciom biblioteka świadczy frekwencja w czytelnicy. W pierwszych 13 dniach udostępniania zapisało się 464 czytelników, a przeciętna dzienna odwiedzin wynosiła 188 osób. W czytelnicy oprócz czytania literatury, lektur i czasopism, dzieci odrabiały lekcje posługując się gromadzonymi tam podręcznikami. Równocześnie z udostępnianiem księgozbioru rozpoczęto pracę oświatowo-wychowawczą poprzez pogadanki, opowiadanie baśni, głośne czytanie, organizowanie kółka teatralnego.

W dalszym rozwoju sieci bibliotek dla dzieci zaznaczyły się wyraźnie 3 etapy. Lata 1948—1952, to okres dynamicznego rozwoju. W ciągu 4 lat otwarto 15 filii. Przez następne 5 lat nie powstała żadna nowa filia dla dzieci, dopiero w 1956 r. utworzono oddział dziecięcy przy ul. Wronieckiej. Przy końcu 1959 r. działało w Poznaniu tylko 13 bibliotek dziecięcych, ponieważ zamknięto 3 filie z powodu nieodpowiednich warunków lokalowych.

Od 1960 r. sieć bibliotek dziecięcych rozwijała się równomiernie. W każdym roku przybywała 1 lub 2 filie biblioteczne z jednoczesną wymianą lokali małych, niedostosowanych do potrzeb pracy z dziećmi na nowe, większe. W końcu 1978 r. działały w Poznaniu 33 biblioteki dla dzieci. Wśród nich 14 stanowiły samodzielne filie, 8 wyodrębnione oddziały w filiach dla dorosłych, pozostałe 11 to księgozbiory wydzielone w małych filiach łączonych. Większość placówek to wypożyczalnie z małymi kącikami czasopism. W Poznaniu biblioteki dziecięce mają małe lokale (tylko w 4 są czytelnicy) ponad połowa filii ma pomieszczenia nie przekraczające 45 m². Nawet wtedy gdy lokale są duże, ich rozkład jest niekorzystny. Również rozmieszczenie filii dziecięcych w mieście nie odpowiada potrzebom rozwoju czytelnictwa dzieci. W dzielnicach centralnych sieć placówek jest zbyt gęsta, a w niektórych nowopowstałych, dużych osiedlach mieszkaniowych na peryferiach miasta bibliotek dziecięcych nie ma wcale. Dokłada się starań aby lokale bibliotek dziecięcych były estetycznie urządzone, umożliwiały dzieciom swobodny wybór literatury, miały odpowiednie warunki

do pracy na miejscu. Czytelnicy to doceniają. Z ankiety poświęconej badaniu znaczenia biblioteki dziecięcej w środowisku wynika, że czytelnicy chętnie korzystają z publicznych bibliotek dziecięcych „ponieważ samemu można sobie wybrać książki i potrzebne wiadomości można wypisać z wielu książek” (lat 14), „można tu znaleźć wiadomości do odrabiania zadań szkolnych” (lat 12), w bibliotece dziecięcej jest „przyjemnie, swoboda w wypożyczaniu książek” (lat 14), „jest tu duży wybór książek, panuje spokój” (lat 12).

Od 1948 do 1969 r. biblioteki dziecięce podlegały organizacyjnie Działowi Bibliotek Dziecięcych, z wyjątkiem lat 1954—1956, kiedy MBP była połączona z WBP. W tym okresie pracą filii dla dorosłych i dla dzieci kierował Dział Sieci m. Poznania. Od 1969 r. w związku ze zmianą schematu organizacyjnego zadania Działu przejął Oddział Bibliotek Dziecięcych, który jest integralną częścią Działu Sieci Bibliotecznej.

Księgozbiór filii dziecięcych w końcu 1978 r. wynosił 193 117 woluminów. W ostatnim 5-leciu przeciętnie rocznie przybywało 15 000 wol., ubywało ponad 5 000 wol. Literatura piękna dla dzieci stanowi 62%, literatura społeczno-polityczna 9% i popularnonaukowa 16%. Literatura popularnonaukowa w poznańskich bibliotekach dziecięcych stanowi tylko 25% ogółu księgozbioru, ponieważ na rynku księgarskim tych książek nie można kupić. Wielkość księgozbioru w poszczególnych filiach zależy od wielkości lokalu i od tego czy jest to młoda lub stara biblioteka. Najmniejszy księgozbiór 1025 wol. ma filia otwarta w IV kwartale 1978 r., największym księgozbiorem 10 066 wol. dysponuje oddział dziecięcy filii dla dorosłych przy ul. Chwaliszewskiego działający od 15 lat, mający czytelnicy i wypożyczalnie.

Ilość książek przypadająca na jednego czytelnika w filiach jest bardzo różnicowana i wynosi od 3,4 do 22 woluminów. Przeciętnie na jednego czytelnika przypada 7 woluminów. W placówkach działających od kilkunastu lat, a szczególnie w rejonach o mniejszej gęstości zaludnienia wskaźnik ten jest bardzo wysoki, natomiast w filiach nowych, zwykle o małej powierzchni, zlokalizowanych w dużych osiedlach mieszkaniowych, gdzie gęstość zaludnienia jest duża ilość woluminów przypadających na 1 czytelnika jest bardzo niska i wynosi od 3,4 do 5 woluminów. Księgozbiory dziecięce są bardzo wykorzystywane, wskaźnik obrotu księgozbioru ogółem wynosi 5, a w wielu filiach 6—9.

We wszystkich filiach samodzielnych i oddziałach kompletowane są księgozbiory podręczne.

Dla każdej filii abonuje się wszystkie tytuły czasopism dziecięcych, niektóre tytuły czasopism młodzieżowych i wybrane

czasopisma popularnonaukowe. Czasopism nie oprawia się. Roczniki przechowywane są przez następny rok, a potem służą jako materiał do uzupełniania tezek wycinków. Ilustracje wykorzystuje się do sporządzania albumów i katalogów zagadnieniowych.

Z księgozbiorów dziecięcych usuwa się systematycznie książki zniszczone. Natomiast z literatury popularnonaukowej i księgozbiorów podręcznych wycofuje się tytuły zdezaktualizowane i zastępuje nowymi wydaniem.

Zainteresowania czytelnicze dzieci są zróżnicowane i zasób księgozbiorów w bibliotekach dziecięcych nie zaspakaja w pełni ich potrzeb. Młodzi czytelnicy zwracają uwagę na niedostateczną ilość książek na temat współczesnej młodzieży oraz z zakresu literatury fantastyczno-naukowej. Chłopcy poszukują książek technicznych z dziedziny elektroniki i radiotechniki, interesują się astronomią, kosmonautyką, zagadnieniami wojskowości i sportem.

Oprócz księgozbiorów filialnych od 1961 r. rozpoczęto gromadzenie księgozbioru archiwalnego, który obecnie liczy 9216 woluminów. W Archiwum Książki Dziecięcej gromadzi się wszystkie tytuły literatury dziecięcej zarówno beletrystyki, jak i popularnonaukowej oraz wybrane tytuły literatury młodzieżowej. Wiele starzeń poświęca się uzupełnianiu literatury dziecięcej i młodzieżowej wydanej przed 1945 rokiem. Obecnie stanowi ona zaledwie 4% całego księgozbioru. W Archiwum kompletuje się oprawne roczniki czasopism: Iskierki, Świerszczyk, Płomyzek, Płomyk, Mówią Wieki.

Księgozbiór ten służy do celów szkoleniowych, wystawowych, badawczych. Państwowy Ośrodek Kształcenia Bibliotekarzy w Jarocinie niejednokrotnie korzystał z tego księgozbioru.

Zakup księgozbioru bibliotek dziecięcych jest centralny, a system opracowania podobny jak dla filii dla dorosłych. W 1978 r. z bibliotek korzystało 24 803 czytelników, co stanowi 55% ogółu uczniów w poznańskich szkołach podstawowych łącznie z klasą VIII. Uczniowie klas VII mogą korzystać z filii dla dorosłych ze względu na znajdujące się tam większe zasoby literatury klasycznej i młodzieżowej. Po odliczeniu uczniów klas VIII procent dzieci korzystających z bibliotek dziecięcych wrośnie do 64. Wskazuje to na duże zainteresowanie książką młodych czytelników, szczególnie jeżeli weźmie się pod uwagę istnienie w każdej szkole stosunkowo dużych księgozbiorów, oraz posiadanie przez dzieci własnych biblioteczek, które na podstawie ankiety można ocenić jako stosunkowo duże. Liczą one przeciętnie od 30—150 książek, a spora grupa dzieci ma na księgozbiory liczące 200—300 woluminów.

Biblioteki dziecięce w ubiegłym roku

odwiedziło 453 117 czytelników. Przeciętna dzienna odwiedzin wynosiła 61 czytelników. Jeden czytelnik odwiedził bibliotekę przeciętnie 16 razy.

Wypożyczono w tym okresie 963 092 książki, z tego wypożyczenia literatury pięknej stanowiły 79%, literatury popularnonaukowej 21%. Przeciętna dzienna wypożyczeń wynosiła 134 wol. Jeden czytelnik wypożyczył przeciętnie 35 książek.

Praca oświatowo-wychowawcza z czytelnikiem dziecięcym jest pracą ciągłą, przybierającą różne formy, wymagającą od bibliotekarki stałego szkolenia, uzdolnień pedagogicznych i znajomości psychiki dziecka.

Podstawą tej działalności jest codzienna, systematyczna praca z czytelnikiem indywidualnym. W poznańskich bibliotekach dziecięcych stosuje się wiele różnorodnych form pracy powszechnie znanych. Są to między innymi opowiadania baśni, głośne czytanie, pogadanki, prelekcje, spotkania autorskie, konkursy.

W 1978 r. przeprowadzono ogółem 1200 imprez w których uczestniczyło 26 846 osób. Największą popularnością cieszą się spotkania autorskie i różnego rodzaju konkursy oraz lekcje biblioteczne i dyskusje nad książką, a coraz mniejszą opowiadania baśni, głośne czytanie. Dzieci chętniej uczestniczą w zajęciach, w których biorą czynny udział jak konkursy, lekcje biblioteczne, praca w kółkach zainteresowań, niż w tych, w których są biernymi odbiorcami (pogadanki, głośne czytanie czy opowiadanie baśni).

W poszukiwaniu nowych, ciekawszych form pracy zorganizowano w Poznaniu kilka interesujących imprez w oparciu o współpracę z zaprzyjaźnionymi z bibliotekami dziecięcymi osobami lub instytucjami.

W 1972 r. odbył się konkurs malarski pod hasłem „Paryż w oczach dziecka”. Dzieci malowały pod wrażeniem gawędy o Paryżu prowadzonej przez artystę plastyka panią Janinę Szczepką-Pęcherską. Na polską wystawę w Paryżu wysłano 40 prac. Prace te zdobyły ogólne uznanie, a 3 z nich wyróżniono cennymi nagrodami.

Wspólnie z Muzeum Archeologicznym w Poznaniu w 1975 r. zorganizowano konkurs pt.: „Archeologia odsłania ślady życia dawnych ludzi”. Konkurs polegał na wykonaniu w dowolnej technice i w dowolnym materiale bohatera lub zdarzenia z życia dawnych ludzi na podstawie przeczytanej książki o tematyce archeologicznej. Niektóre prace konkursowe były bardzo pomysłowe, świadczące o zdolnościach plastycznych dzieci.

Z myślą o pogłębieniu zainteresowania młodych czytelników książką i bibliofilstwem wspólnie z Wielkopolskim Towarzystwem Przyjaciół Książki w 1976 r. Roku Bibliotek i Czytelnictwa urządzone wystawę bibliofilską pod hasłem „Naro-

dziny pasji. Młodzi bibliofili". W pierwszym etapie ponad 100 czytelników prezentowało swoje biblioteczki w filiach dziecięcych. Następnie najbardziej interesujące tematycznie i najbogatsze zbiory pokazano na wystawie w gmachu głównym Biblioteki.

Oto niektóre tematy: Bajki i baśnie, Powieści historyczne, Książki fantastyczno-naukowe, Sławni ludzie (biografie), Sport, Biologia, Lotnictwo i astronautyka, Geografia i podróże oraz serie wydawnicze: Złoty Liść, Biblioteczka XXX-lecia, Tygrys i inne. Na tej wystawie zaprezentowano zbiory 37 młodych bibliofilów.

Do ciekawszych form pracy z czytelnikiem dziecięcym posiadających duże walory kształcące i wychowawcze zaliczyć można zajęcia w Klubach „Pro Libris”, które działają od 1976 roku.

Obecnie pracuje 6 takich klubów skupiając ponad 150 dzieci z klas VII i VIII. Zasadą działalności Klubu „Pro Libris” jest samorządność i samodzielność. Bibliotekarka sprawuje nadzór, lecz dobór tematyki i form pracy na comiesięcznych spotkaniach pozostawia się młodzieży. Podczas tych spotkań omawiano między innymi problemy poruszane w literaturze młodzieżowej, rolę satyry w życiu społecznym, dyskutowano nad filiami powstałymi na podstawie adaptacji polskiej literatury. Młodzież zapoznała się z historią książki a kilka spotkań poświęcono wielkim poetom polskim Władysławowi Broniewskiemu i Konstantemu Ildefonsowi Gałczyńskiemu zapoznając się z ich twórczością i słuchając nagrań poezji w wykonaniu autorów.

W 1979 r. odbywać się będzie w Poznaniu IV Biennale Sztuki dla Dziecka. Filie dziecięce biorą czynny udział w tej wielkiej imprezie kulturalnej. W placówkach filialnych urządza się wystawy pisarzy biorących udział w Biennale, organizuje się spotkania autorskie wykorzystując pobyt wybitnych autorów w Poznaniu. Dzieci uczestniczą w przeglądach filmów i spektakli teatralnych oraz w dyskusjach nad nimi, zwiedzają wystawy prezentowane podczas Biennale. Bibliotekarki biorą udział w sympozjum literackim.

Jednym z ważniejszych zadań w bibliotece dziecięcej jest służba informacyjno-bibliograficzna. Corocznie udziela się dzieciom kilkadziesiąt tysięcy informacji. W 1978 r. ilość ich wynosiła ponad 41 000. Do biblioteki zgłaszają się czytelnicy z różnorodnymi tematami do opracowania. Najczęściej związane są one z programem języka polskiego, historii, geografii, wychowania obywatelskiego, przyrody czy też z osobistymi zainteresowaniami.

Głównym źródłem informacji jest księgozbiór podręczny, następnie teksty z czasopism gromadzone w teczkach wycin-

ków. Pomocą w tej pracy są również katalogi i kartoteki zagadnieniowe znajdujące się w każdej filii. W pracy z dziećmi młodszymi wykorzystuje się ilustrowane karty katalogowe opracowywane przez Zakład Bibliografii Zalecającej Biblioteki Narodowej. Sporządza się również zestawienia bibliograficzne tematycznie związane z aktualnie opracowywanym w bibliotece zagadnieniem. Szerszą formą pracy informacyjnej jest wprowadzenie w poznańskich bibliotekach specjalizacji. Polega ona na gromadzeniu w szerokim zakresie literatury z wybranej dziedziny wiedzy, tworzeniu kartotek na ten temat, zbieraniu wycinków tekstowych i materiałów ilustracyjnych.

Od 1973 r. w 6 filiach prowadzi się ten rodzaj informacji z podziałem na następujące zagadnienia: biografie, geografia, historia, harcerstwo, przyroda, technika. Wybór zagadnień podyktowany był zainteresowaniami dzieci. Wymienione filie zobowiązane są udzielać informacji ze swojej specjalności bezpośrednio lub telefonicznie czytelnikom z całego miasta.

Aby praca w bibliotekach dziecięcych była ciekawsza i dawała lepsze rezultaty pracownicy tych bibliotek nawiązują kontakty z różnymi instytucjami, stowarzyszeniami, a także osobami prywatnymi.

Można wskazać wiele przykładów bardzo dobrej współpracy filii dziecięcych ze szkołami podstawowymi przebiegającej planowo, systematycznie z korzyścią dla obu stron.

Jedną z filii od wielu lat współpracuje z Ligą Ochrony Przyrody. W tym przypadku współpracą jest szczególnie cenna ze względu na to, że filia ta prowadzi specjalizację w zakresie przyrody.

Do zaprzyjaźnionych instytucji należą wspomniane już Wielkopolskie Towarzystwo Przyjaciół Książki, Muzeum Archeologiczne oraz Muzeum Narodowe, Związek Harcerstwa Polskiego, Teatr Lalki i Aktora „Morcinek”.

Z osób prywatnych wymienić można dziennikarzy interesujących się czytelnictwem dzieci, przedstawicieli Ludowego Wojska Polskiego, pedagogów.

Czytelnictwo dzieci w Poznaniu wzrasta, mimo, że od pewnego czasu zmniejsza się liczba dzieci. W ciągu ostatnich 10 lat liczba dzieci w poznańskich szkołach podstawowych zmniejszyła się prawie o 19 000 uczniów, w tym czasie ilość czytelników w bibliotekach dziecięcych wzrosła o 6 000 osób.

W celu dalszego podnoszenia pracy kulturalno-oświatowej z młodym czytelnikiem wprowadza się nowe, ciekawsze formy pracy, dokładając wszelkich starań aby zapewnić odpowiednie warunki potrzebne dla prawidłowego rozwoju czytelnictwa dzieci.

ZBIORY ZABYTKOWE

Zbiory specjalne stanowiły część zasobów Biblioteki od momentu jej założenia i były przez cały okres 150-letniej historii zespołem liczącym się w regionie i kraju. Samo ich określenie jako zbiorów specjalnych pojawiło się dopiero w okresie międzywojennym. W 1950 r. został utworzony przez ówczesnego dyrektora Feliksa Roga-Mazurka Dział Zbiorów Specjalnych, gromadzący rękopisy, stare druki i zbiory kartograficzne.

Najstarszą grupę stanowią stare druki, pochodzące z zasobów rodzinnych Raczyńskich z Wyszyna. Ale gdy Edward Raczyński fundował Bibliotekę, stare druki w większości nie stanowiły jeszcze zbioru o charakterze zabytkowym. Księgozbiór, który później wszedł w skład fundacji, istniał już w XVIII wieku. Biblioteka została oddana do użytku w 1829 r., a więc na pewno druki z ubiegłego wieku były zgodnie z intencją założyciela, „na użytek młodzieży, na użytek ogólny”. Fakt stosunkowo wczesnego oddania Biblioteki do użytku publicznego przesądził o posiadaniu przez nią cennego zbioru starych druków, w większości poloników. Podstawowy zręb zasobu przekazanego Bibliotece w chwili jej otwarcia stanowiły zbiory rodzinne, oznaczone supereklibrisem w formie prostej kartki z napisem „Wyszyńskie”.

Drugim ważnym zespołem włączonym przez Raczyńskiego były druki i rękopisy z wielkopolskich bibliotek klasztornych, zwłaszcza cysterskich. Poza Wielkopolską największą księżkę wpłynęło z Wrocławia, wreszcie wiele dzieł zakupił dla Raczyńskiego jego pierwszy bibliotekarz Józef Łukasiewicz. Sprawa rękopisów może budzić pewne wątpliwości. Były one na pewno w Bibliotece w chwili jej otwarcia, chociaż niejasne sformułowanie statutu skłoniło Andrzeja Wojtkowskiego do twierdzenia, że wpłynęły w kilka lat później. Znaczenie zbioru rękopisów wzrosło niepomniernie z chwilą nabycia przez Konstancję Raczyńską w 1834 r. zbiorów J.U. Niemcewicza, w tym wielu niezmiernie cennych obiektów rękopiśmiennych. Również od początku swego istnienia Biblioteka posiadała dzieła kartograficzne, głównie atlasy. Było ich stosunkowo niewiele, tak że trudno mówić o zbiorze odrębnym pod względem magazynowym i katalogowym.

Jako odrębny rodzaj zbiorów traktowano od początku rękopisy, co znalazło pełne odzwierciedlenie w katalogu Sosnowskiego i Kurtzmana z 1885 r., gdzie wy-

kazano oddzielnie rękopisy (359 jedn.), dyplomy (230 jedn.) i inkunabuły (191 dzieł). Stare druki i kartografia znalazły się w zbiorze ogólnym.

Jak wspomniano poprzednio map i atlasów było niewiele (katalog wykazuje kilkanaście pozycji) natomiast liczba starych druków przekraczała nieco 12.000. Liczba rękopisów i starych druków do końca pierwszej wojny światowej wzrosła w niewielkim stopniu. Niemieckie kuratorium nie było zainteresowane nabywaniem polskich rękopisów ani starych druków, jako obiektów nie mieszczących się w profilu gromadzenia biblioteki publicznej.

Wzrosła jedynie liczba map, głównie na podstawie egzemplarza obowiązkowego. Sytuacja zmieniła się radykalnie w okresie międzywojennym. Dotyczy to w szczególności okresu dyrektury A. Wojtkowskiego, który przywiązywał ogromną wagę do zbiorów specjalnych. Znalazło to wyraz między innymi w projekcie schematu organizacyjnego, uwzględniającego stanowiska pracy do spraw rękopisów i starych druków. Dzięki zabiegom dyrektora Wojtkowskiego właśnie zbiór rękopisów powiększył się niepomniernie w stosunku do stanu posiadania sprzed pierwszej wojny światowej. W latach II Rzeczypospolitej do Biblioteki wpłynęły tak cenne i duże zespoły jak: kolekcja Stanisława Latonowicza, puścizny Napoleona Zakrzewskiego, Bernarda Chrzanowskiego, Józefa Paczkowskiego, Bolesława Erzepkiego, akta „Związku Zachodniego” a zwłaszcza Akta Centralnego Komitetu Wyborczego na Wielkie Księstwo Poznańskie, obok innych mniejszych, ale nie mniej cennych.

Opracowaniem zasobu rękopiśmiennego zajmował się osobiście dyr. A. Wojtkowski, który na temat nowych nabytków ogłaszał krótkie informacje w drukowanych sprawozdaniach poznańskiego Zarządu Miejskiego. Natomiast na temat gromadzenia i opracowania pozostałych grup zbiorów specjalnych, które wówczas Biblioteka posiadała, prawie nic nie wiemy, ponieważ katalogi, inwentarze oraz cała dokumentacja uległy zniszczeniu w styczniu 1945 roku. Zbiór starych druków z pewnością powiększył się do 1939 r. prawdopodobnie o około 1000—2000 jednostek i w chwili wybuchu wojny nie przekraczał 15.000 tomów. Jeszcze mniej informacji mamy na temat zbiorów kartograficznych, które również powiększały się przede wszystkim o najnowsze wydawnictwa polskie, a także o obiekty starsze, jak np. mapy, które wpłynęły łącznie ze wspomnianą poprzednio kolekcją Stanisława Latonowicza.

Brak jakichkolwiek danych, ale Biblioteka miała na pewno komplet map Wojtkowskiego Instytutu Geograficznego, a w czasie okupacji kartografią zajmował się

specjalny pracownik. Według relacji Polaków zatrudnionych w Bibliotece w czasie okupacji niemieckiej zbiory zwiększały się bardzo szybko poprzez gromadzenie księgozbiorów rabowanych na terenie całej Wielkopolski. Ponadto krótko przed wybuchem wojny wiele osób zdeponowało w Bibliotece własne cenniejsze zbiory. Niemcy poloników w początkowej fazie nie niszczyli ale wyodrębniali je magazynowo i traktowali jako „prohibita”. Niewątpliwie znalazło się wówczas w Bibliotece wiele cennych rękopisów, starych druków i wydawnictw kartograficznych. Niestety wypadki wojenne ułożyły się dla Biblioteki i jej zbiorów tragicznie.

W czasie walk o Poznań w styczniu 1945 r. Biblioteka została przez Niemców podpalona. Uległy wówczas całkowitemu zniszczeniu budynek i zbiory, według obliczeń dr Marii Rymarkiewicz ponad 180.000 tomów. Ocalały tylko wywiezione do Obrzycka w woj. poznańskim rękopisy (z wyjątkiem dyplomów, które przeniesione do Archiwum Państwowego również uległy zniszczeniu) oraz stare druki, stanowiące według szacunkowych obliczeń ok. 80% przedwojennego zasobu. Zachowała się także niewielka część zbiorów kartograficznych, wywiezionych przez Niemców do Gross-Graben pod Dreznem, skąd wróciła łącznie ze zbiorami Muzeum Narodowego w Poznaniu. Tak się złożyło, że w Obrzycku ocalały rękopisy i stare druki, które stanowiły najstarszą część zasobu bibliotecznego, pochodzącego z czasów Edwarda Raczyńskiego. Zniszczeniu uległy pozostałe w gmachu polonica, które znalazły się w Bibliotece w okresie późniejszym, w tym również zwiezione przez Niemców w czasie okupacji. Brak na ten temat jakichkolwiek informacji. Ocalałe zbiory sprowadzone do Poznania tulały się przez pewien czas po różnych strychach i piwnicach, by wreszcie znaleźć pomieszczenie w przeznaczonym na cele biblieczne budynku szkolnym przy ul. Czerwonej Armii 65.

W 1950 r. utworzono Dział Zbiorów Specjalnych zatrudniający początkowo cztery osoby, którego zadaniem było gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie zbiorów specjalnych — rękopisów, starych druków i kartografii. Najważniejszą sprawą było jednak ustalenie, jakie materiały faktycznie ocalały. Na podstawie katalogu drukowanego przeprowadzono sconcertum oznaczając odpowiednio zachowane pozycje. Ustawiono zbiory według dawnych sygnatur, co było proste w stosunku do rękopisów ale niezwykle uciążliwe przy starych drukach posiadających sygnatury czteroelementowe, oznaczające nie istniejące już sale, szafy, półki: kolejność miejsca na nich. Brak miejsca nie pozwalał na inne rozwiązanie, można było jednak stosunkowo szybko znaczną część zbiorów udostępnić. Kartografia,

Karta tytułowa 11-tomowego Atlasu Janssoniusa zakupionego przez Konstancję Raczyńską od Juliana Ursyna Niemcewicza.

(około 1.200 jednostek) stanowiła zbiór zupełnie nieuporządkowany, który trzeba było opracować od podstaw. W ten sposób zapoczątkowana została działalność tej komórki organizacyjnej, jednej, nawiązującej bezpośrednio do przedwojennych tradycji.

W pierwszym rządzie przystąpiono do opracowywania i udostępniania całego posiadanego zasobu. Nie wykazane w katalogach drukowanych i fragmentecie inwentarza A. Wojtkowskiego rękopisy opracowywano akcesyjnie według zasad instrukcji Ministra Kultury i Sztuki z 1956 r., przygotowano indeks alfabetyczny oraz indeks i skorowidz rzeczowy według schematu opracowanego przez ówczesnego kierownika Działu mgr Bernarda Olejniczaka. Stare druki katalogowano według wytycznych Zakładu Starych Druków i Opieki nad Dawną Książką Biblioteki Narodowej, Kartografię według instrukcji opracowanej przez Anielę Drodzowską (obowiązującej przy tworzeniu Centralnego Katalogu Kartograficznego). Równoległe z opracowywaniem i udostępnianiem dawnego zasobu starano się uzupełniać zbiory drogą planowego zakupu, darów bądź zabezpieczeniem ocalałych szczątków przedwojennych księgozbiorów polskich rozproszonych w różnych miejscach na terenie Poznania. Zgodnie z tradycją obowiązującą od czasów Raczyńskiego starano się przede wszystkim o materiały regionalne.

Zbiór rękopisów podwoił się w stosunku do zasobu ocalałego z pożogi wojennej. Wpłynęło kilka większych zespołów jak np. puścizny krytyka teatralnego Jerzego Kollera, prof. Henryka Ułaszyńskiego, pisarza Tadeusza Kraszewskiego, kolekcja archiwisty Wacława Nawrockiego, depozyt Towarzystwa Tomasza Zana, archiwum niemieckiej instytucji „Deutsche Bucherei” oraz bardzo wiele pojedynczych jednostek rękopiśmiennych o dużej wartości poznawczej i zabytkowej. Wystarczy wymienić tutaj także pozycje jak „Livres d'heures”, iluminowany rękopis francuski z XIV, XV w., tom poezji młodzieńszych Jana Kasprowicza, powieść J. I. Kraszewskiego: Na białym zamku, poemat Norwida, dedykowany Augustowi Cieszkowskiemu, dokumenty z okresu Komuny Paryskiej podpisane przez Jarosława Dąbrowskiego i Walerego Wróblewskiego, liczne autografy m. in. Józefa Wybickiego, Hipolita Cegielskiego, Karola Libelta, „Księga protokółów Bractwa Rybackiego w Poznaniu z lat 1756—1826” i in. Największym i najcenniejszym jest przyjęty w 1973 r. z Teatru Polskiego w Poznaniu zespół 3.400 sztuk teatralnych z XIX i XX w. zawierający obok tekstów granych w Poznaniu i innych miastach Polski również takie, które nigdy nie były wystawiane. Poszczególne pozycje zawierają często odrębne adnotacje autorów, reżyserów, aktorów, scenarzystów i sufleatów. Do najcenniejszych należą autografy Gabrieli Zapolskiej i Heleny Modrzejewskiej. Obok wspomnianego depozytu zbiory Biblioteki powiększyły się po 1945 r. łącznie o 579 jednostek. Obok rękopisów wpływały corocznie do Biblioteki, liczne stare druki nabywane w podobny sposób jak rękopisy. Najwięcej, bo 210 wol. otrzymano z przejętej w 1960 r. biblioteki Rady Miejskiej. Szczególną uwagę zwrócono na gromadzenie druków poznańskich i wielkopolskich, a także na polonica XVI w., starając się uzupełnić pozycje zaginione w czasie wojny.

Do cenniejszych nabytków należą: „Confessio fidei catholicae...” St. Hozjusza, „Dworzanin” Ł. Górnickiego, „Biblia” Leopolda, „Zwierciadło” M. Reja (mocno zdefektowane), B. Paprockiego „Herby rycerstwa...” i „Ogród Królewski...”, St. Zaborowskiego „Contra malos divites ... tractatus”, M. Kromera „Polonia...” i wiele innych.

„Posnaniensia” to druki z wszystkich ważniejszych oficyn poznańskich i kaliskich, począwszy od M. Noringa i J. Wolraba. Nabyto również szereg interesujących druków obcych pochodzących z najbardziej znanych oficyn francuskich, włoskich, holenderskich, m. in. 13 tomów „Theatrum Europaeum...” Meriana. W sumie, w okresie powojennym wpłynęło do Biblioteki 2.411 starych druków, w tym 22 inkunabuły.

Zespołem, który proporcjonalnie wzrósł

najbardziej, była kartografia. Nabyto wiele atlasów i map zabytkowych, przede wszystkim starano się jednak uzupełnić straty poniesione w materiałach regionalnych, zwłaszcza map z XIX i początków XX wieku. Systematycznie nabywano całą najnowszą produkcję polską. Wśród cenniejszych atlasów nabytych po 1945 r. wymienić należy następujące: „Italia” G. A. Maginiego (1620), „Das fünfte Theil des Grossen Atlantis...” Janssoniusa (1662), „Novus Atlas...” T. 4, Blaeu'a (1941), „Geographia Blaviana...” Vol. 6 (1662), „Atlas géographique...” H. Jaillot'a (1719), „Atlas portatif...” H. Sauzet'a (1734). Wśród poloników można by wyróżnić „Atlas Silesiae” Homanna (1850), mapy poszczególnych województw A. Rizzi-Zannoniego, Mapę W. Księstwa Poznańskiego” W. Kurnatowskiego (1843), „Kartę dawnej Polski...” W. Chrzanowskiego (1859). W latach 1952—1958 zbiór powiększył się o 5.108 atlasów i map. Po 1957 r. tj. po uporządkowaniu i udostępnieniu trzech podstawowych grup zbiorów, przystąpiono do gromadzenia innych materiałów mianowicie ekslibrisów i fotografii. Zbiór ekslibrisów zapoczątkowało nabywanie kolekcji drukarza i bibliofila poznańskiego Ignacego Kozłowskiego (1958 r.).

Zbiór ten powiększa się głównie drogą darów i wymiany. Ilościowo przeważają ekslibrisy regionalne z terenu Wielkopolski.

W 1973 r. zapoczątkowano tworzenie zbioru dokumentacji fotograficznej dotyczącej współczesnego życia kulturalnego Poznania. Zbiera się fotografie osób, obiektów i wydarzeń, ponadto, w miarę możliwości gromadzi się zdjęcia z lat dawnych dotyczących historii miasta i regionu. Zbiór mikrofilmów jest niewielki, stanowi głównie dokumentację zbiorów własnych (rękopisów), w formie mikrofilmów wykonanych przez Stację Mikrofilmową Biblioteki Narodowej i wykazanych w katalogu mikrofilmów.

Poza Działem Zbiorów Specjalnych znalazł się zbiór dokumentów życia społecznego, utworzony na podstawie egzemplarza obowiązkowego oraz płyty z nagraniami muzyki poważnej i rozrywkowej, przeznaczone przede wszystkim dla czytelników filii, udostępniane od 1969 roku. W Bibliotece nie było tradycji gromadzenia zbiorów muzycznych, nieliczne obiekty przechowywane są bądź w zbiorach rękopiśmiennych, bądź w zbiorze starych druków (kancjonały).

Ogólny stan zbiorów specjalnych w końcu 1978 r. przedstawia się następująco:

rękopisy	7.214 jednostek
w tym:	
dokumenty pergaminowe	32 jednostek
dokumenty papierowe	373 jednostek
teatrnia	3 400 jednostek
stare druki	
w tym:	
inkunabuły	248 dzieł

posnaniensia 955 wol	
kartografia	6.308 jednostek
eksklibrisy	3.723 jednostek
fotografie	4.192 jednostek
fotokopie	73 jednostek
inne obiekty graficzne	225 jednostek
mikrofilmy	167 jednostek
dokumenty życia społecznego	22.777 jednostek
płyty	15.955 jednostek
taśmy magnetofonowe	44 jednostek

Jak wspomniano poprzednio wszystkie czynności związane z opracowaniem zbiorów miały na celu jak najszybsze udostępnianie całości zasobu czytelnikom. Dlatego wykorzystano z ogromnym trudem zgromadzone egzemplarze katalogów drukowanych a zbiory pozostałe (rękopisy, stare druki) katalogowano według ogólnie obowiązujących zasad. Nie objęte żadną ewidencją majątkową ocalałe zbiory zostały zinwentaryzowane i wycenione. Niestety nie zdołano zrealizować wydania przewidzianych planem katalogów drukowanych. Na przeszkodzie stanęły głównie trudności kadrowe. (zmiany personelu, zmniejszenie obsady Działu, włączanie pracowników do ważnych akcji związanych z upowszechnianiem czytelnictwa). Sytuację poprawiło formalne zaliczenie w 1968 r. MBP do grupy bibliotek naukowych. Współdziała w pracach związanych z tworzeniem Katalogów Centralnego Katalogu Starych Druków, Centralnego Katalogu Kartograficznego, Centralnego Spuścizn Rękopiśmiennych, Centralnego Katalogu Starodruków Wielkopolskich. Przekazano Wojskowemu Instytutowi Historycznemu informacje dotyczące materiałów rękopiśmiennych związanych z historią wojskowości.

W chwili obecnej prowadzone są prace nad przygotowaniem do druku katalogu najstarszych „teatraliów” (ok. 1 300 pozycji) oraz rękopisów dawnego zasobu (nr 500—1000). Przygotowuje się również obszerną artykuły informacyjne dotyczące kartografii i starych druków. Użytkownicy Biblioteki interesowali się zawsze zbiorami specjalnymi, a Edward Raczyński poświęcił sprawie udostępniania rękopisów osobny paragraf statutu. Zainteresowanie rękopisami i starymi drukami (a także kartografią) niepomiernie wzrosło. W okresie międzywojennym, z Biblioteki korzystali bardzo licznie pracownicy nauki, dla których wydzielono czytelnię naukową. Po wojnie czytelnicy od samego początku poszukiwali zwłaszcza rękopisów, później innych materiałów przechowywanych w Dziale Zbiorów Specjalnych. Czytelnia Zbiorów Specjalnych jest równocześnie pracownią, co jest niedogodne, pozwala jednak na łatwe korzystanie z biblioteki podręcznej, stworzonej od podstaw po 1945 r. Biblioteka podręczna ustawiła działowo, liczy obecnie ponad 7900 wol. i stanowi samodzielny warsztat pracy przede wszystkim historyka i

filologa, mimo że nie udało się pozyskać kilku fundamentalnych dzieł, jakie posiadała Biblioteka przed wojną. Wykorzystanie zbiorów specjalnych wchodzących w skład Działu ilustruje tabela 1. Analiza odwiedzin i wypożyczeń wykazuje, że zainteresowanie czytelników zbiorami specjalnymi jest uzależnione od zupełnie innych czynników niż te, które kształtują czytelnictwo bibliotek publicznych. Wykorzystanie bowiem Zbiorów Specjalnych jest związane ściśle z działalnością naukową środowiska i zainteresowaniami indywidualnymi pracowników nauki z całego kraju, którzy równocześnie kształtują zainteresowania studentów. Stąd nierównomierność i wahania w poszczególnych latach. MBP im. E. Raczyńskiego od początku była biblioteką regionalną, co znajduje pełne odbicie w wykorzystaniu zbiorów specjalnych, wśród których materiały regionalne przeważają i są najczęściej poszukiwane przez użytkowników.

Jako biblioteka publiczna MBP im. E. Raczyńskiego wykorzystuje zbiory specjalne w działalności mającej na celu popularyzację nauki i przybliżenie społeczeństwu zabytków kultury przechowywanych w Bibliotece. Dzieje się to głównie za pośrednictwem wystaw i specjalnych pokazów. W czytelni Zbiorów Specjalnych urządzono stałą ekspozycję (poszczególne ekspozyty są systematycznie wymieniane) zawierającą cenniejsze rękopisy, stare druki, obiekty kartograficzne, tak dobre aby mogły ilustrować rozwój piśmiennictwa i drukarstwa polskiego. Wystawa jest przeznaczona głównie dla młodzieży szkolnej. Natomiast dla zaawansowanych grup czytelnicy, w tym również dla czytelników i gości z zagranicy organizuje się specjalne pokazy. Często ze zbiorów korzystają organizatorzy wystaw na terenie miasta i regionu. Corocznie zbiory objaśnia się kilkuset zwiedzającym, w tym kilkudziesięciu gościom zagranicznym.

Przedstawiona szkiecowo historia i współczesność zbiorów specjalnych Biblioteki wskazuje wyraźnie, że jest to dziedzinna praca wiążąca ściśle XIX wieczną tradycję i dzień dzisiejszy Biblioteki.

WAŻNIEJSZE KATALOGI I OPRACOWANIA:

- M. E. SOSNOWSKI, L. KURTZMANN: **Katalog Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu**. Poznań 1885
- A. WOJTKOWSKI: **Edward Raczyński i jego dzieło**. Poznań 1929.
- A. BEDERSKI: **Druki poznańskie XVI—XVIII w. znajdujące się w Bibliotece Raczyńskich**. Poznań 1929.
- A. WOJTKOWSKI: **Katalog Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu 1885—1931 T. 1**. Poznań 1932.
- B. OLEJNICZAK: **Stan zbiorów rękopiś-**

miennych Publicznej Biblioteki Miejskiej im. Raczyńskich w Poznaniu („Przegl. Bibliot.”. 1952, z. 4)

H. KURKÓWNA: Miejska Biblioteka Publiczna im. E. Raczyńskiego. W: Materiały Komisji Koordynacyjnej Bibliotek Wielkopolskich. Informator o zbiorach

rękopiśmiennych bibliotek poznańskich, Wrocław 1960.

K. EWICZ: Miejska Biblioteka Publiczna im. E. Raczyńskiego w Poznaniu W: Dzieje Poznania i województwa poznańskiego. Informator o materiałach archiwalnych. Warszawa 1972.

Tabela 1.

Wykorzystanie zbiorów specjalnych.

Rok	Czytelnicy	Odwiedziny	Czytelnicy Zb. Specjalnych Wydane				Wypożyczono poza Bibliotekę				z in. bibl. ogółem
			rkp.	stdr.	kart.	inne	rkp.	stdr.	kart.	inne	
1950	16	76	112	26	—	—	6	9	—	—	—
1955	115	537	826	376	91	—	21	30	42	—	—
1960	219	567	808	209	233	—	30	66	25	—	—
1965	145	322	539	82	129	—	18	25	6	—	—
1970	215	462	330	501	61	—	23	36	10	—	1
1975	231	534	663	211	110	6	191	17	5	17	—
1978 *	236	437	388	103	25	1093 **	15	19	15	6	—

* W listopadzie i grudniu Czytelnia Zbiorów Specjalnych była nieczynna z powodu remontu

** Głównie fotografie

HELENA KAGAN

PUNKTY BIBLIOTECZNE

Już w marcu 1946 r. rozpoczęto organizowanie sieci punktów bibliotecznych. Utworzono Centralę Bibliotek Ruchomych (CBR), która zajmowała się: sprawami organizacyjnymi, kompletowaniem i wymianą książek oraz pomocą instrukcyjną. Problemy techniczne związane z prowadzeniem CBR oparto o wzory i normy Poradni Bibliotecznej ZBP i literaturę fachową z okresu międzywojennego. Punkty biblioteczne lokalizowano w pierwszym rzędzie przy zakładach pracy z załogą od 100 do 500 pracowników. Łączyło się to z żywym ruchem oświatowym, wyrażającym się m. in. w zakładaniu świetlic fabrycznych. W następnej kolejności zainteresowano tą działalnością szkoły, organizacje społeczne i odległe osiedla miejskie. Do 1948 r. miejska sieć biblioteczna składała się wyłącznie z czytelnicy głównej i z punktów bibliotecznych. System księgozbioru ruchomego dobrze spełniał swe zadania: gwarantował stały dopływ nowych książek, był ekonomiczny i zaspakał różnorodne potrzeby czytelnicy. Centrala Bibliotek Ruchomych związana była organizacyjnie z Działem

Udostępniania Zbiorów. W 1949 r. po utworzeniu Działu Sieci przeniesiono tam CBR jako Referat Punktów Bibliotecznych. W latach 1955—1956 pod nazwą Oddział Kompletów Ruchomych mieścił się znowu w Dziale Udostępniania. Był to okres połączenia MBP z Wojewódzką Bibliotekę Publiczną. W lutym 1957 r. włączono OKR ponownie do Działu Sieci.

Rozwój sieci punktów bibliotecznych był niejednorodny. Do 1959 r. liczba punktów kolejno wzrastała i zmniejszała się. Od 1960 r. liczba punktów powiększyła się systematycznie, a od 1973 r. utrzymuje się na tym samym poziomie. Przyrosty związane były z przejściem przez OKR punktów bibliotecznych Biblioteki Wojewódzkiej Rady Związków Zawodowych (1958) oraz ze stopniowym włączeniem w zasięg oddziaływania nowych środowisk jak: świetlice i kluby przy komitetach blokowych (od 1963 r.) szpitale (od 1971 r.) domy studenckie, ośrodki wczasowe i inne. Zmniejszanie się liczby punktów miało związek z rozwojem sieci filii stałych, likwidacją punktów słabo działających, zmianą lokalizacji OKR. W latach 1963—1970 sieć punktów bibliotecznych wspierał bibliobus, który obsługiwał peryferie miasta i osiedla o luźnej zabudowie. Przystanki bibliobusu ulokowano głównie przy szkołach, urzędach pocztowych, końcówkach linii tramwajowych. W 1963 r. trasa bibliobusu obejmowała: Nowe miasto (Marlewo, Minikowo, Głuszynę, Kobylepole, Osiedle Warszawskie, Zieleniec, An-

Tabela 1.

**Rozwój sieci punktów bibliotecznych,
księgozbioru i czytelnictwa w latach
1949—1978**

Rok	Punkty	Księgoz- bior w wolu- minach	Czytelnicy	Wypoży- czenia w wolu- minach
1949	44	4 468	1 132	11 435
1950	33	9 530		1
1955	61	11 500	2 136	8 159
1960	60	16 585	3 018	34 225
1965	86	34 956	4 738	59 213
1970	120	54 203	11 023	101 751
1975	130	47 293	15 827	116 857
1978	130	51 908	18 398	131 303

1) brak danych

toninek), Grunwald (Junikowo), Jeżyce (Ławica, Psarskie, Krzyżowniki). Trasa ta uległa później pewnym zmianom. Organizacyjnie bibliobus traktowany był jako filia, z OKR związany jedynie poprzez księgozbiór. Miał on około 5 000 książek, wymienianych co pewien czas w OKR. Przeważały książki dla dzieci, ponieważ dzieci stanowiły główną grupę czytelników bibliobusu (ok. 80%).

Księgozbiory, czytelnicy i wypożyczenia utrzymywały się na jednakowym poziomie. Pozorne zmniejszenie liczby czytelników wystąpiło jedynie w 1955 r. i kilku następnych na skutek wprowadzenia nowego systemu rejestracji. W latach 1973—1974 przeprowadzono selekcję księgozbioru. Usunięto około 18 000 książek zniszczonych i nieprzydatnych. Przy niezmięniłej od 1973 r. liczbie punktów występował stały wzrost liczby czytelników i wypożyczeń. Efekty te uzyskano przy zmniejszonej od 1977 r. z czterech do trzech i pół liczbie etatów.

W zakres pracy Oddziału Kompletów Ruchomych wchodzi, poza organizacją sieci punktów: gromadzenie i częściowe opracowanie księgozbioru dla punktów bibliotecznych, udostępnianie księgozbioru, instruktaż i ocena pracy punktów oraz prace statystyczno-sprawozdawcze. Księgozbiór OKR ma taki sam charakter jak księgozbiór sieci miejskiej. Zawiera głównie beletrystykę i literaturę popularno-naukową. W 1978 r. księgozbiór zawierał: 35 157 wol. literatury pięknej dla dorosłych (67,7%), 6632 wol. literatury pięknej dla dzieci (12,8%), 8 508 wol. literatury społeczno-politycznej (16,4%), 1611 wol. z innych dziedzin wiedzy (3,1%). Uzupełnianie księgozbioru odbywa się poprzez zakupy z funduszu Biblioteki i dotacji zakładów pracy. Książki z funduszu Biblioteki są kupowane i opracowywane centralnie w Dziale Gromadzenia i Opracowania. Pozostałe wpływy opracowywa-

ne są w OKR. Udostępnianie w OKR ma charakter pośredni. Polega na wymianie książek w punktach bibliotecznych. Stosuje się formę tzw. księgozbioru płynnego. Dopuszczenia i zwroty określa się jako wymiany. W 1978 r. było 410 wymian (29 461 wol.).

Tabela 2

**Księgozbiór i czytelnictwo w punktach
bibliotecznych.**

	Ogółem w punktach	Średnia ro- czna w jed- nym punkcie
Liczba wolumi- nów	32 510	250
„ dopożyczeń	222	1,7
„ wol. dopoż.	14 928	115
„ czytelników	18 398	141
„ wol. wypoż.	131 303	1010

Rezultaty czytelnicze są zasługą kierowników punktów. Liczba czytelników w poszczególnych punktach wynosiła w 1978 r. od 13 do 1 000, wypożyczeń od 158 do 8 715 woluminów. Do najlepiej działających należą punkty w: Poznańskich Zakładach Papierniczych „Malta”, Poznańskim Przedsiębiorstwie Robót Drogowych, Fabryce Aparatury i Urządzeń Komunalnych „Powogaz”, Przedsiębiorstwie Handlu Chemicznymi „Chemia”, Poznańskim Przedsiębiorstwie Konstrukcji Stalowych „Mostostal”, w klubach przy Komitecie Obwodowym nr 9 i Spółdzielni Mieszkaniowej „Grunwald” oraz w Osiedlowych Domach Kultury „Jagiellonka” i „Na Skarpie”. Są to punkty kierowane od wielu lat przez ludzi zainteresowanych książką i umiejących dzielić się tą pasją z innymi. W punktach tych stosuje się różne formy propagandy czytelnictwa: wystawki, informacje poprzez radiowęzeł, indywidualne rozmowy itp.

Oddział Kompletów Ruchomych przywiązuje dużą wagę do spraw instruktażowych. Obejmuje ona: indywidualne przeszkolenie w zakresie pracy z czytelnikami i sprawozdawczości, poradnictwo w czasie wizytacji punktów oraz zebrania szkoleniowe.

Punkty biblioteczne rozmieszczone są w całym mieście. W 1978 r. największa liczba punktów skupiała się w dawnych dzielnicach: Jeżyce (38), Stare Miasto (32) i Grunwald (27). Aktualne rozmieszczenie środowiskowe punktów bibliotecznych jest następujące: Przedsiębiorstwa i zakłady produkcyjne (w tym 6 w hotelach robotniczych) — 48 punktów, inne zakłady pracy i instytucje (w tym 21 w szpitalach) — 33 punkty, domy studenckie i szkoły — 12 punktów, organizacje społeczne, kluby, świetlice i in. (w tym 1 w domu pry-

watnym) — 20 punktów, ośrodki wczasowe i kolonijne (sezonowe) — 17 punktów.

Punkty w zakładach pracy mają przeważnie charakter zamknięty. Mieszczą się w biurach, salach konferencyjnych oraz w ośrodkach wczasowych i kolonijnych. Udostępniają książki tylko pracownikom własnego zakładu. Punkty przy klubach i domach kultury są ogólnie dostępne dla ludności. Punkty w szpitalach udostępniają książki chorym. Księgozbiór uzupełniany co kilka lat przekazywany jest im w postaci daru. Eksperymentalnie prowadzi się dwa punkty z księgozbiorem specjalistycznym: przy Zarządzie Wojewódzkim Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej (religioznawstwo, filozofia) i przy Poznańskim Towarzystwie Fotograficznym.

W zakresie organizacji nowych punktów bibliotecznych, OKR współpracuje z Wojewódzką Radą Związków Zawodowych. Każdego roku likwiduje się od 4 do 15 punktów, a na ich miejsce organizuje się nowe. Zakładanie nowych punktów napotyka na coraz większe trudności. Ma to ścisły związek z rozwojem sieci wypożyczalni miejskich MBP, rozwojem sieci bibliotek związkowych, oraz brakiem zainteresowania ze strony zakładów pracy tą formą działalności. Podobna sytuacja występuje na terenie całego kraju. Zjawisko to traktuje się jako naturalną konsekwencję rozwoju społeczno-kulturalnego wymagającego stopniowego zastępowania punktów bibliotecznych bezpośrednią obsługą biblioteczną.

MAREK MAJORKOWSKI

DOKUMENTY

ŻYCIA SPOŁECZNEGO

W listopadzie 1972 r. postanowiono zmienić w MBP im. Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu zasady opracowania i kompletowania dokumentów życia społecznego. Do tej pory były one kompletowane wyłącznie w grupy tematyczne (afisze różnych wystaw, programy, katalogi wystaw itp.) i układane w paczki, które otrzymywały sygnaturę egzemplarza obowiązkowego. Przechowywano je w odrębnych magazynach. Specyfika wpływów zadecydowała o powołaniu nowego stanowiska pracy w Dziale Gromadzenia Zbiorów. Ponieważ Biblioteka otrzymuje jedynie egzemplarz regionalny, zakres geograficzny zbiorów dokumentów życia społecznego ograniczono również do Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej. Innym rzadkim źródłem wpływów są dary poszczególnych instytucji regionalnych utrzymujących kontakty z Biblioteką. Wśród dokumentów życia społecznego ukazujących się cyklicznie jak zeszyty teatralne, katalogi targowe itp. są braki, które uzupełnia się poprzez interwencje w instytucjach publikujących je. Nie ma jednak stałych kontaktów z wszystkimi wydawcami dokumentów życia społecznego przez co gromadzenie tych druków, które nie dotarły do Biblioteki w postaci egzemplarza obowiązkowego jest trudne. Drukarnie ciągle jeszcze nie uznają wagi dokumentów życia społecznego i często pomi-

jają je w przesyłkach egzemplarza obowiązkowego, a „Przewodnik Bibliograficzny” w większości ich nie rejestruje, wobec czego nie ma możliwości interwencji w drukarni.

Opracowano także wszystkie dokumenty życia społecznego, które znajdowały się w zbiorach egzemplarza obowiązkowego. W obecnej formie jest on kompletowany od 1945 r., który zapoczątkował zbiory dokumentów życia społecznego z tym, że najstarszy zachowany egzemplarz pochodzi z 1946 roku. Na podstawie literatury fachowej do zbiorów zakwalifikowano: afisze, plakaty, wykazy rzeczowe i osobowe, prospekty foldery, instrukcje, regulaminy, jednodniówki, kalendarze, rozkłady jazdy, spisy itp.

Postanowiono również, że dokumenty życia społecznego będą klasyfikowane według układu działów „Przewodnika Bibliograficznego”. Aby uzyskać jak największą przejrzystość klasyfikacji postanowiono nie likwidować działów, które nie mają żadnych odpowiadających im instytucji sprawczych. Jest to podyktowane także tym, że w przyszłości mogą powstać jakieś instytucje, które trzeba będzie umieścić w tym dziale. Działy (oznaczone cyfrą rzymską), którym podlega większa ilość instytucji sprawczych otrzymały jeszcze poddziały oznaczone cyfrą arabską np. Dział XXV. Księgoznawstwo. Bibliotekarstwo. Bibliografia. Przemysł poligraficzny otrzymał poddziały:

1. Wydawnictwa (Wyd. Poznańskie, PWN, PWRiL i inne)
2. Zakłady graficzne.
3. Dziennikarstwo. Czasopiśmiennictwo.
4. Biblioteki.
5. Archiwa.
6. Księgarstwo.

Powyższy schemat oparty jest na podobnym, stosowanym w Bibliotece Narodo-

wej do klasyfikacji dokumentów życia społecznego z tym, że schemat BN jest bardziej rozbudowany (trzystopniowy, gdzie podziały podzielone są na jeszcze mniejsze jednostki oznaczone literami). W schemacie tym wyodrębniono klepsydry, kalendarze i informatory (jednostki FJN itp.). U nas natomiast klepsydr nie wydzielono, ponieważ mamy ich tylko kilka. Kalendarze ujęto razem z innymi dokumentami życia społecznego wydawanymi przez daną instytucję. Jednodniówki przechowywane są wprawdzie oddzielnie, ale z odsyłaczami do odpowiednich instytucji sprawczych.

Każda przesyłka z chwilą dotarcia do Biblioteki wpisywana jest do księgi wpływów dokumentów życia społecznego, w której prowadzi się jedynie ewidencję zbiorczą tj. podaje się źródło wpływu i ilość jednostek (np. Poznańskie Zakłady Graficzne im. M. Kasprzaka — 5 jednostek, Teatr Muzyczny w Poznaniu — 15 jednostek), co pozwala ustalić ile dokumentów życia społecznego wpłynęło w danym miesiącu i danym roku. Od dnia 1.01.1979 r. wprowadzono rubrykę „wartość przesyłki”. Jest to oczywiście jedynie wartość szacunkowa. Na dzień 31.12.1978 r. stan dokumentów życia społecznego w Bibliotece wynosił 22.77 jednostek. Średnie wpływy roczne kształtują się w ostatnich latach następująco: 1976 r. — 477 jednostek, 1977 r. — 540 jednostek, 1978 r. — 656 jednostek. Wpływy miesięczne są bardzo zróżnicowane, zależnie od rytmiczności przesyłek z drukarni i kształtują się od kilkunastu do ponad 100 jednostek. Dokumenty życia społecznego przechowywane są w wyodrębnionych magazynach podlegających Działowi Gromadzenia: afisze i plakaty w teczkach wiązanych o wymiarach 750—250 mm, jednodniówki w teczkach dostosowanych do ich wymiarów, a pozostałe dokumenty w pudłach o wymiarach 240—350—80 mm. W każdym pudle dokumenty jednej instytucji sprawczej oklejone są opaską, na której widnieje pełna nazwa danej instytucji. Podobnie na pudle naklejona jest kartka informująca o źródłach wpływu dokumentów znajdujących się w pudle.

Teczki z plakatami są podobnie oznakowane. Mimo, że mieszczą się one na szerokich regałach, co pozwoliło uzyskać dla nich optymalne wymiary, to i tak duża część plakatów i afiszy musi być złamana w połowie. Aktualnie zbiory dokumentów życia społecznego mieszczą się w 350 pudłach i 100 teczkach.

Mamy tylko jeden katalog: instytucji

sprawczych, który obejmuje około 1200 haseł. W katalogu kartki z nazwami instytucji ułożone są alfabetycznie, przy zmianach nazwy istnieją kartki dla obu nazw, np. Teatr Muzyczny w Poznaniu (do 1973: Państwowa Operetka Poznańska) i Państwowa Operetka Poznańska (od 1973: Teatr Muzyczny w Poznaniu). W prawym górnym rogu umieszczona jest sygnatura tj. numer działu i podziału, w którym znajdują się dokumenty danej instytucji. Ułożenie pudeł i teczek na półkach kolejno według numeracji działów i podziałów umożliwia swobodne dotarcie do poszczególnych dokumentów. Pod sygnaturą znajdują się znaki P i + P (P oznacza — tylko plakaty, + P — plakaty i inne dokumenty). W przypadku jednodniówek poniżej nazwy instytucji sprawczej dopisuje się: + jednodniówka i podaje jej tytuł.

W zbiorach jest wiele jednostek, które w dzisiejszym rozumieniu nie są dokumentami życia społecznego lecz źródłami informacji naukowo-technicznej. Występują one szczególnie w działach: XIV. Technika. Przemysł. Rzemiosło czy XV. Transport i łączność. Postanowiono jednak zachować je w dotychczasowej formie, ponieważ są one częścią składową egzemplarza obowiązkowego.

W grupie afiszy dużą część zbiorów stanowią teatralia, afisze filharmonii, oraz afisze zawiadamiające o wydarzeniach sportowych. Wśród pozostałych dokumentów życia społecznego (poza źródłami informacji naukowo-technicznej) najwięcej jest druków związanych z Międzynarodowymi i Krajowymi Targami Poznańskimi. Są to różnego rodzaju vademecum, katalogi, spisy wystawców, spisy wystawianych towarów, plany hal targowych itp.

Jako archiwalny egzemplarz obowiązkowy dokumenty życia społecznego udostępniane są tylko w wyjątkowych wypadkach np. w wydawnictwie „Teatr Nowy w Poznaniu 1923—1973” znalazło się kilkanaście reprodukcji afiszy z pierwszych lat powojennych. Również Muzeum Historii Poznania wykonało fotokopie 30 afiszy z okresu referendum w czerwcu 1946 roku.

W tej chwili najistotniejszą troską jest uzyskanie funkcjonalnych pomieszczeń dla przechowywania zbiorów oraz umożliwienie takiego sposobu przechowywania afiszy i plakatów, który nie powodowałby ich niszczenia. Ważne jest też uzyskanie kompletności i ciągłości dostaw z drukarni. Planuje się również utworzenie katalogu rzeczowego oraz katalogu tytułowego jednodniówek.

ZBIORY MUZYCZNE

Kierownicy filii muzycznych muszą mieć świadomość społecznej przydatności i celowości w zakresie wychowawczego i estetycznego kształcenia słuchaczy swoich placówek. Praca nie powinna ograniczać się wyłącznie do biernego wykonywania usług, lecz stałego kontaktu z użytkownikiem. Powinien on obejmować:

1. sondowanie zainteresowań odbiorców,
2. umiejętne odbieranie początkującym słuchaczom repertuaru nagrań,
3. wzajemną wymianę sądów i opinii na temat przesłuchanych nagrań, zarówno w aspekcie wartości wykonawczych jak i estetycznych.

Chcąc sprostać tym wymaganiom, a tym samym uczynić działalność filii w pełni efektywną, trzeba ich kierowanie powierzyć osobom, które oprócz muzycznego wykształcenia, są prawdziwie oddane muzyce.

Po tej wstępnej refleksji o charakterze ogólnym skupimy uwagę na pracy i strukturze organizacyjnej filii muzycznej, wraz z wypożyczalnią płyt, Miejskiej Biblioteki Publicznej im. E. Raczyńskiego w Poznaniu.

Wypożyczalnia płyt wchodzi w skład filii 39, powołanej do życia w 1972 r., posiadającej dodatkową nazwę „Dział Kultury i Sztuki”. Filia ta powstała w wyniku reorganizacji, założonej w 1969 r. filii młodzieżowej, która jako jedna z pierwszych w kraju, miała wypożyczalnię płyt. Celem filii jest gromadzenie i udostępnianie zbiorów tematycznie związanych z różnymi dziedzinami kultury, i sztuki, takimi jak: malarstwo, rzeźba, architektura, dekoracja artystyczna, ponadto fotografia, film, radio i telewizja, muzyka, teatr, historia kultury i biografie ludzi związanych ze sztuką.

Filia stanowi całość organizacyjną, ale faktycznie ma dwie oddzielne wypożyczalnie: wypożyczalnię książek i wypożyczalnię płyt. Zbiory działu muzycznego obejmują wyłącznie płyty gramofonowe w ilości 13 217.

Tematycznie zbiory dyskopograficzne podzielone są na:

1. Nagrania symfoniczne:
 - a) muzyka instrumentalna
 - b) muzyka instrumentalno-wokalna
2. Nagrania kameralne
 - a) opery w całości

Filia 39 — wypożyczalnia płyt.

- b) opery we fragmentach
- c) arie
- 3. Nagrania operowe
- 4. Nagrania operetkowe z zachowaniem podziału jak wyżej
- 5. Nagrania jazzowe
- 6. Nagrania rozrywkowe:
 - a) wykonawcy polscy
 - b) wykonawcy zagraniczni
- 7. Nagrania folklorystyczne
- 8. Kolędy

Repertuarowo i jakościowo najbogatszy jest zbiór płyt z muzyką symfoniczną, najuboższy z muzyką rozrywkową, głównie zagraniczną. Oprócz tego w zbiorach działu muzycznego znajduje się 380 płyt standardowych z okresu międzywojennego. Płyty te mają dużą wartość archiwalną i jako takie stanowią dokument stylu gry, żyjących w tamtych latach muzyków-wykonawców.

Z usług filii muzycznej w 1978 r. korzystało ponad 2000 osób. Wśród nich 90% stanowiła młodzież szkolna i studiująca, 6% inteligencja pracująca, 3,5% pracownicy fizyczni, 0,5% renciści. Dział muzyczny stosuje dwie podstawowe formy udostępniania płyt:

1. Wypożyczanie płyt na zewnątrz — 5 płyt na okres dwóch tygodni. (Dowodem wypożyczenia są rewersy wpisane przez wypożyczającego).
2. Udostępnianie płyt — przede wszystkim zagranicznych — do przesłuchania na miejscu i ewentualnego nagrania na magnetofon. Celowi temu służą trzy stoły wyposażone w gramofony stereofoniczne i dwie pary słuchawek.

Zbiory z nagraniami symfonicznymi, kameralnymi, operowymi i operetkowymi ujęte są w katalogu alfabetycznym kompozytorów. Zbiory z nagraniami muzyki rozrywkowej i jazzowej posiadają katalog alfabetyczny wykonawców.

Dopełnieniem katalogu kompozytorów są indeksy wykonawców zarówno solistów jak i zespołów (np. orkiestry, zespoły chóralskie itp.)

Fakt umiejscowienia filii muzycznej w jednej z najpiękniejszych sal zabytkowego gmachu Miejskiej Biblioteki Publicznej im. E. Raczyńskiego, decyduje o warunkach przechowywania zbiorów. Duża wartość zabytkowa pomieszczenia nie pozwala na jego adaptację zgodną z potrzebami tego typu filii, jak choćby montaż kabin do przesłuchań lub specjalnych regałów, na których przechowywane byłyby płyty.

Mimo tych trudności płyty magazynowane są zgodnie z obowiązującymi przepisami w pozycji pionowej, z dala od nadmiernie promieniujących źródeł ciepła,

jak kaloryfery czy promienie słoneczne oraz chronienie przed kurzem. Każda płyta chroniona jest woreczkiem z folii oraz kopertą.

Sprzęt odtwarzający — nagrywający, w który wyposażona jest filia to: 1 gramofon profesjonalny firmy „Dual”, wzmacniacz stereofoniczny typu PA 2801 (2 × 28 W), zestaw typu „Fonomaster”, 3 gramofony ze wzmacniaczami typu „Artur” (wmontowane w stoły) oraz 2 magnetofony stereofoniczne ZK 146 i ZK 246.

Filia nabywa płyty w księgarni muzycznej im. K. Szymanowskiego w Poznaniu, w trzech Ośrodkach Kultury i Informacji w Warszawie (ośrodek NRD, Czechosłowacji i Węgier), oraz od osób prywatnych. Zakup prywatny udokumentowany musi być faktyczną przydatnością nabywanego dzieła. Oto główne kryteria decydujące o zakupie płyt ze źródła prywatnego:

- a) unikalna i archiwalna wartość danego nagrania
- b) wysoka wartość artystyczna zarejestrowanych na płytach wykonania
- c) dobry stan techniczny płyt
- d) zupełny brak tego rodzaju płyt w handlu społecznym
- e) aktualność czasowa nagrań — dotyczy to głównie muzyki rozrywkowej.

Mimo wielokrotnych starań Biblioteki zainteresowanie filią muzyczną ze strony użytkowników zbiorowych, a więc szkół muzycznych, filharmonii, opery, radia czy telewizji jest sporadyczne. Instytucje te, oprócz Poznańskiej Filharmonii, która od roku nieprzerwanie korzysta ze zbiorów dyskograficznych filii, nie wykazały chęci bliższego i systematycznego kontaktu. Szkoda, gdyż tym samym społeczne oddziaływanie i przydatność filii nie są w pełni realizowane.

Wydaje się, że większość pozycji z tak bogatej płytoteki, szczególnie zaś nagrania archiwalne, godna jest prezentacji szerszemu kręgowi odbiorców. Najbardziej jednak zastanawia i niepokoi fakt bierności szkół muzycznych. Ich własne płytoteki, często skromne repertuarowo i ilościowo, nie zawsze są w stanie zaspokoić potrzeby uczniów i pedagogów. Dlatego współpraca dałaby korzyści szkołom, zapewniając pełniejsze wykorzystanie zbiorów filii.

Dalszy rozwój tej placówki pozostaje w ścisłej zależności od otrzymania nowego locum, które będzie można dostosować do wymogów i potrzeb tego typu filii, jak montaż kabin odsłuchowo-nagraniowych, wyposażenie ich w wysokiej klasy sprzęt oraz zapewnienie odpowiednich warunków i miejsca dla stale rozrastającego się zbioru dyskograficznego. Sprawa jest aktualnie w trakcie realizacji.

Jednocześnie filia projektuje stworzenie wewnętrznej taśmoteki. Fakt powstania taśmoteki uzależniony jest od nabycia odpowiedniej klasy magnetofonów. Taśmoteka miałaby na celu dopełnianie repertuarowe zbioru płyt.

W celu nawiązania pełniejszego kontaktu z użytkownikami, na terenie filii w najbliższym czasie rozpocznie swoją

działalność Klub Miłośników Dobrej Płyty. Twórczym założeniem klubu będzie organizowanie okresowych spotkań, w trakcie których jego członkowie podejmowałyby dyskusje na temat interpretacji nowych nagrań i muzyki w ogóle. Należy przypuszczać, że te klubowe spotkania przyczynią się do większego zainteresowania muzyką wszystkich jego bywalców.

JANINA CHUDZIŃSKA

BIBLIOTEKI ZWIĄZKOWE

Biblioteka Związku Zawodowego Kolejarzy im. Wł. Reymonta powstała w 1947 r. jako kontynuacja byłej Biblioteki Urzędników Kolejowych w Poznaniu powstałej w 1921 roku. Księgozbiór Biblioteki Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji zaczął powstawać w 1945 r. w sposób niezwykły, bowiem w wyniku decyzji ówczesnego dyrektora książka stała się środkiem płatniczym za korzystanie z usług Przedsiębiorstwa przez osoby, które nie miały pieniędzy, ale miały książki. Dzięki temu w księgozbiórze Biblioteki znajduje się jeszcze sporo interesującej, starej literatury.

W latach 1945—1950 działało już w Poznaniu 25 bibliotek związkowych, w następnym pięcioleciu przybyły dalsze 24, a ostatnie 2 powstały w 1971 roku. W 1974 r. zarejestrowane były 72 biblioteki, w tym 2 centrale kompletów ruchomych: spółdzielczości pracy i budownictwa. Posiadały one wówczas 322.920 wol. zarejestrowały 42.746 czytelników i udostępniły 567.451 woluminów. Działały one w przedsiębiorstwach i instytucjach zatrudniających ponad 142.000 osób, w bardzo różnych na ogół trudnych warunkach lokalowych, kierowane przez kadre bibliotekarską, jak obliczono w 1974 r., za małą o co najmniej 27 etatów.

Aktywny rozwój tych bibliotek zakończył się w Poznaniu w połowie lat siedemdziesiątych. Niektóre zakłady przestały dbać o swoje biblioteki. Wzrost księgozbiorów i usług w miezmienianych od lat warunkach lokalowych i kadrowych uczynił pracę w bibliotekach związkowych trudną. Niektóre zakłady pracy zaczęły nawet zabiegać o zlikwidowanie swoich bibliotek uważając, że spełniły już swoją rolę. Część placówek zlokalizowanych na obszarach działania dobrze zorganizowanych placówek publicznych, bądź innych związkowych rzeczywiście

okazała się zbyteczna. Zebrany w czasie ogólnopolskiego przeglądu bibliotek materiał o aktualnym stanie bibliotek związkowych pozwolił na opracowanie programu porządkowania sieci.

W latach 1974—1978 ilość bibliotek związkowych zmniejszyła się o 13. Do likwidacji kwalifikuje się dalszych 8. W niektórych zakładach w zamian zostały utworzone punkty biblioteczne MBP. W wyniku reorganizacji zlikwidowane zostały też centrale kompletów ruchomych. W tym samym czasie w 12 bibliotekach nastąpiła poprawa warunków lokalowych, powiększyła się ilość bibliotekarzy z kwalifikacjami zawodowymi. Kadra natomiast wzrosła nieznacznie, tylko o 4 etaty.

Tabela 1

Księgozbiory i czytelnicy w bibliotekach związkowych w Poznaniu w l. 1974—1978

Rok	Ilość b-tek	Księgozbiór	Czytelnicy	Wypożyczenia	Kwoty wydatkowane na zakup liter.
1974	72	318 412	45 041	584 358	648 163
1975	66	289 719	39 284	548 189	666 000
1976	59	298 500	41 226	629 530	621 424
1977	59	315 520	40 234	605 192	702 600
1978	59	322 621	41 125	608 440	704 254

Likwidacja części bibliotek, szczególnie centrali kompletów ruchomych oraz generalnie przeprowadzona w 1975 r. i w latach następnych selekcja zbiorów spowodowały zmniejszenie się księgozbiorów i usług. Wkrótce jednak sytuacja uległa poprawie.

Ponad 40.000 czytelników (w tym 18.000 robotników) oraz 600.000 wypożyczeń rocznie w ostatnich latach, to osiągnięcie znaczne. Przeciętna wypożyczeń na 1 czytelnika wynosiła w Poznaniu w 1977 r. 15 woluminów, przy 7,9 wol. na 1 czytelnika w bibliotekach związkowych w Polsce.

Biblioteki związkowe w Poznaniu są więc poważnym partnerem rozwiniętej już sieci bibliotek publicznych.

W dniu 31 grudnia 1978 r. było 59 bibliotek związkowych, należących do 18 związków branżowych. Biblioteki te zaspokajają potrzeby pięciotysięcznej rzeszy pracowników uczących się oraz zainteresowania osobiste pracowników. Starają się, zwłaszcza te większe, spełniać wiele funkcji jak: poradnictwo, informacja, szeroka pomoc dla uczących się, inspirowanie zainteresowań. Szerszą działalność kulturalno-oświatową i informacyjną prowadzą placówki mające odpowiednie warunki lokalowe i kadrowe, przede wszystkim zatrudniające więcej niż 1 bibliotekarza. Pozostałe z konieczności ograniczają się do podstawowych funkcji jak gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów.

Z ogólnej liczby 41.125 czytelników zarejestrowanych w 1978 r. robotnicy stanowili 44,13%, pracownicy inżyniersko-techniczni i administracyjni 28,50%, dzieci 5,60%, członkowie rodzin i emeryci 8,60%, a inni 13,17%.

Pracownicy zakładów stanowią 72,63% ogółu zarejestrowanych w bibliotekach związkowych czytelników.

Ze związkowych punktów bibliotecznych korzysta 31,50%, a w Bibliotece „H. Cegielski” aż 55% ogółu pracowników.

Biblioteki związkowe mogły liczyć na fachowy instruktaż zawodowy jedynie z biblioteki publicznej. W Poznaniu bibliotekarze związkowi korzystali z poradnictwa zawodowego MBP (zanim zostały ustalone wytyczne w tej sprawie w lipcu 1961 roku).

Już od 1961 r. istnieje w MBP stanowisko instruktora do spraw bibliotek związkowych. Pomocy metodycznej i bibliograficznej udzielali także inni pracownicy MBP w formie wykładów na seminariach szkoleniowych, czy opracowywanych z przeznaczeniem dla bibliotek związkowych materiałów. MBP starała się, by instruktaż był częsty i wszechstronny i odbywał się przede wszystkim bezpośrednio w bibliotekach.

Większą skuteczność na tym polu można było uzyskać po przyjętej w 1975 r. przez Sekretariat CRZZ nowej INSTRUKCJI w sprawie zasad organizacji i prowadzenia związkowych bibliotek zakładowych oraz po opublikowaniu Zbioru prze-

pisów prawnych dla bibliotek związkowych, które to materiały stały się wielce przydatne w codziennych kontaktach instruktora MBP z bibliotekarzami związkowymi, radami zakładowymi, kierownikami zakładów.

Instruktor przeprowadza rocznie około 90 lustracji bibliotek związkowych, analizując całokształt działalności tych bibliotek, politykę zakupu książek, ich opracowanie itp., udzielając zarazem instruktażu. Również jako przedstawiciel MBP uczestniczył w selekcji księgozbiorów, szczególnie w tych placówkach, gdzie odbywa się ona po raz pierwszy.

Bardzo cenna okazała się pomoc MBP w zakresie doskonalenia kadry bibliotek związkowych. Dzięki odpowiedniej informacji o szkolnictwie bibliotekarskim i zachęcaniu bibliotekarzy do zdobywania kwalifikacji. W 1979 r. na 63 osoby pracujące w bibliotekach związkowych w Poznaniu 23 osoby mają średnie kwalifikacje bibliotekarskie, 24 wykształcenie średnie ogólne, 4 wyższe, 2 wyższe bibliotekarskie, 3 studiuje w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej a 2 przygotowują się do podjęcia studiów. Wykształcenie poniżej średniego ma 10 bibliotekarzy. Są to przeważnie osoby w wieku emerytalnym, zatrudnione w minimalnym wymiarze godzin, lub zajmujące się bibliotekami społecznie.

Doskonaleniu kwalifikacji służą seminaria obecnie organizowane łącznie przez MBP i WBP pod patronatem WRZZ dla bibliotekarzy Poznania i woj. poznańskiego, na których wykładowcami są przede wszystkim pracownicy MBP. Tematyka seminariów wynika często ze spostrzeżeń instruktora wyniesionych z lustracji placówek. Problemy gromadzenia, opracowywania i udostępniania zbiorów oraz metodyka pracy z czytelnikiem były głównymi tematami w 1978 roku.

Sprawując opiekę instrukcyjno-metodyczną nad siecią bibliotek związkowych, MBP ściśle współpracuje w tym zakresie z WRZZ. Współpraca ta od blisko dwudziestu lat układa się bardzo harmonijnie, z korzyścią dla bibliotek związkowych. Inspiratorska rola MBP w przybliżeniu tym placówkom każdej nowej myśli w bibliotekarstwie jest doceniana przez WRZZ. Dzięki temu bibliotekarze związk-

Tabela 2

Działalność niektórych bibliotek w 1978 r.

Biblioteka	Ilość tomów	Ilość czytelników	Ilość wypożyczeń	Przec. na 1 czyteln.	Ilość punkt.	Ilość etatów
„H. Cegielski”	53 080	10 868	240 135	22 09	30	4
PZOS „Stomil”	11 958	3 435	39 594	11 62	3	2
ZZK im. Reymonta	14 534	1 916	52 414	27 35	2	2
ZNTK	10 062	2 010	30 500	15 17	2	2
Zakł. Met. „Pomet”	18 335	1 614	24 515	15 18	6	2

kowi równocześnie z bibliotekarzami sieci bibliotek publicznych nie tylko użytkali na seminarium wiadomości w UKD ale również otrzymali zakupione przez WRZZ nowe wydanie Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej. Biblioteki związkowe otrzymują wszystkie wydawane przez MBP materiały i publikacje. Dla wielu placówek prowadzących upowszechnienie MBP jest „bankiem informacji” o przyjeżdżających do Poznania literatach, naukowcach zajmujących się popularyzacją nauki itd. Biblioteka „H. Cegielski” zaprasza pisarzy — gości Czwartków Literackich organizując u siebie Piątki Literackie dla kierowników punktów bibliotecznych i stałych przyjaciół Biblioteki.

Wieloletnia współpraca z bibliotekami związkowymi i pomoc MBP w rozwiązywaniu trudnych często problemów zawodowych przyczyniła się do umocnienia sieci. Sukcesy odnoszą szczególnie więk-

sze placówki, zatrudniające bibliotekarzy w pełnym wymiarze godzin, jak Biblioteka „H. Cegielski”, Biblioteka Związku Zawodowego Kolarzy im. Wł. Reymonta, Zakłady Metalurgiczne „Pomęt”, PZOS „Stomil”, ZNTK, ZPO „Modena”, Woj. Przedsiębiorstwa Komunikacji.

Jednakże warunkiem prawidłowego funkcjonowania wszystkich bibliotek związkowych w przyszłości będzie:

1. dalsza korektura sieci, zlikwidowanie reszty placówek słabych oraz zakładanie nowych bibliotek, bądź punktów bibliotecznych w nowopowstałych większych zakładach pracy,
2. poprawa warunków lokalowych, wymiana przestarzałego sprzętu bibliotecznego oraz zakup sprzętu audio-wizualnego dla bibliotek gromadzących ten typ zbiorów,
3. ilościowy wzrost wykwalifikowanej kadry bibliotekarskiej.

EWA SERAFINOWICZ-SŁOMKOWA

BIBLIOTEKA

A WYCHOWANIE ESTETYCZNE

Miejska Biblioteka Publiczna ciągle doskonalić tradycyjne formy swej działalności, związane przede wszystkim z upowszechnianiem czytelnictwa nie ustaje w poszukiwaniach nowych sposobów twórczego uczestnictwa w kulturze. Jeden z kierunków tych poszukiwań wiąże się z całym szeregiem przedsięwzięć podejmowanych w Polsce na rzecz wychowania estetycznego dzieci i młodzieży. Biblioteka, działając w środowisku poznańskim, które należy do najaktywniejszych w tej dziedzinie w kraju¹, od 1973 r. rozpoczęła organizowanie imprez literackich i naukowych związanych z twórczością dla dzieci i młodzieży.

Pierwszą z szeregu tych imprez była przygotowana z Warszawskim Oddzia-

¹ W Poznaniu działa jeden z najlepszych polskich teatrów lalek bardzo wysoko oceniany również za granicą — „Marcinek”, który od 1964 r. organizuje co dwa lata Ogólnopolskie Przeglądy Sztuk Lalkowych — „Konfrontacje”, połączone z konferencjami naukowców, krytyków i literatów na temat teatru lalek i dramaturgii lalkowej. Także w Poznaniu od 1969 r., również co dwa lata, odbywa się Festiwal Filmów dla Dzieci i Młodzieży, któremu każdorazowo towarzyszyły seminaria naukowe.

łem ZLP² sesja literacko-naukowa poświęcona zagadnieniom poezji dla dzieci. Sesja ta odbyła się w styczniu w Poznaniu w gmachu Biblioteki Miejskiej. Referaty wygłosili między innymi naukowcy ze środowiska poznańskiego: Maria Tyszkowa, Edward Balcerzan i Stanisław Barańczak. Po sesji pisało, że stała się ona bezprecedensową okazją do nawiązania się szeregu interesujących i owocnych kontaktów między środowiskami i instytucjami.

Kolejnym przedsięwzięciem Biblioteki był współudział w organizacji I Biennale Sztuki dla Dziecka — imprezy ogólnopolskiej, która powstała dzięki połączonemu wysiłkom poznańskich instytucji artystycznych i kulturalnych. I Biennale objęło swym zasięgiem problemy literatury, teatru i filmu dla dzieci i młodzieży. W programie tej imprezy biblioteka zorganizowała sympozjum literackie, wystawę grafiki w książkach dla dzieci i wystawę książek i czasopism dla dzieci, przy czym obie te wystawy miały charakter konkursowy.

Uczestnicy Biennale zgromadzeni na obradach ogólnego sympozjum naukowego wysunęli szereg aktualnych po dziś dzień wniosków. Postulowano przede wszystkim powołanie Centrum Sztuki dla Dziecka i utworzenie specjalistycznego czasopisma, które stanowiłoby stałe forum wymiany myśli teoretycznej i krytycznej związanej z twórczością dla dzieci i młodzieży.

² Pozostali organizatorzy sesji: Redakcja miesięcznika *Nurt* i Muzeum Książki Dziecięcej Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy.

W grudniu 1973 r. w Warszawie odbyła się druga sesja, którą współorganizowała³ Biblioteka im. E. Raczyńskiego. Była to sesja naukowo-literacka pod hasłem: „Funkcja baśni w wychowaniu i kształtowaniu osobowości dziecka”. Zaprezentowano na niej między innymi referaty badaczy tej klasy co Julian Krzyżanowski, Maria Tyszkowa, Jerzy Cieślowski i Krystyna Kuliczowska. W dyskusji udział wzięli przedstawiciele wielu środowisk: naukowcy, literaci, krytycy, twórcy teatralni i filmowi.

Z myślą o przyszłej realizacji postulatów powołania Centrum Sztuki dla Dziecka, w 1974 r. w Miejskiej Bibliotece utworzono specjalną placówkę gromadzącą księgozbiór specjalistyczny z zakresu historii, teorii i krytyki twórczości dla dzieci oraz zagadnień związanych z recepcją i oddziaływaniem sztuki. W księgozbiorze tym znajdują się oprócz książek i zagranicznych czasopism także prace naukowe nieopublikowane, będące plonem konkursu naukowego, organizowanego przez bibliotekę w ramach Biennale, rozwiązywanego cyklicznie co 2 lata. W utworzonej w MBP placówce opracowuje się też rejestr aktualnie prowadzonych badań nad sztuką dla dziecka, który powstaje w oparciu o wywiady, badania ankietowe i materiał ze wspomnianego konkursu naukowego. Prowadzi się także kartotekę postulatów badawczych, wyłaniających się w trakcie prac programowych oraz postulatów zgłaszanych przez uczestników kolejnych Biennale. Ponadto rejestruje się w kartotekach bibliograficznych piśmiennictwo naukowe i krytyczne poświęcone problematyce twórczości dla dzieci i młodzieży, wydawane w Polsce od 1945 r. W oparciu o te kartoteki przygotowuje się tematyczne zestawienia bibliograficzne publikowane w kolejnych tomach materiałów z Biennale⁴. Zestawienia te służą także jako podstawa do udzielania informacji specjalistycznych.

W latach następnych Biblioteka Miejska nadal bierze czynny udział w przygotowywaniu Biennale, będąc przede wszystkim organizatorem przedsięwzięć naukowych, które stanowią jądro tej imprezy i są przygotowywane w porozumieniu z Radą Naukową.

Wiosną 1975 r. w okresie od kwietnia

³ Sesję przygotowało Koło Przyjaciół Książki dla Dzieci i Młodzieży Oddziału Warszawskiego ZLP, przy współudziale Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, miesięcznika *Nurt*, Towarzystwa im. M. Konopnickiej i MBP im. E. Raczyńskiego.

⁴ Serafinowska-Słomkowska E.: Aktualny stan badań nad twórczością dla dzieci najmłodszych wraz z bibliografią (1945–1975). W: *Sztuka dla najmłodszych. Teoria — Recepcja — Oddziaływanie*. Poznań 1977 s. 320–344; Serafinowska-Słomkowska E.: *Bibliografia piśmiennictwa naukowego poświęconego problematyce twórczości dla dzieci szkolnych 1945–1975*. W: *Sztuka dla dzieci szkolnych. Teoria — Recepcja — Oddziaływanie* (w druku).

do maja odbywało się II Biennale Sztuki dla Dziecka pod hasłem: „Pierwszy kontakt dziecka ze sztuką. Sztuka jako obecność i impuls”. Było ono poświęcone twórczości dla najmłodszych odbiorców. Już na pierwszej sesji naukowej przedstawiony został referat wprowadzający, opracowany przez czołowego polskiego pedagoga Bogdana Suchodolskiego. Tezy tego referatu przyświecały dalszym imprezom biennialowym. W maju odbyło się główne spotkanie twórców i naukowców na płaszczyźnie multidyscyplinarnego sympozjum naukowego. Sympozjum to zgromadziło około 200 uczestników (literaturoznawców, teoretyków sztuki, psychologów, pedagogów oraz przedstawicieli praktyki pedagogicznej i upowszechnieniowej). Na podkreślenie zasługują fakt, że wśród uczestników sympozjum znalazło się wielu studentów i doktorantów, a także liczni goście z Krajów Demokracji Ludowej. W pierwszym dniu sympozjum uczestniczyła też przewodnicząca Światowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego (OMEP przy UNESCO) — dr Margaret Devine z USA. W programie sympozjum znalazły się między innymi referaty: Ireny Wojnar, Romany Miller, Janiny Wiercińskiej. Wokół przedstawionych referatów rozwinęła się szeroka i wszechstronna dyskusja w wyniku, której sformułowano szereg ważkich dla dalszego rozwoju sztuki dla dziecka i związanej z tym problematyki badawczej wniosków, przede wszystkim jednak przypomniano postulaty I Biennale.

W dwa lata później, w kwietniu 1977 r. odbyło się III Biennale Sztuki dla Dziecka poświęcone sztuce dla dzieci starszych, pod hasłem: „Sztuka animatorem uczuć i wyobraźni”. Sympozjum naukowe zgodnie z założeniami było poświęcone twórczości dla dzieci 7–10–12 letnich. Przedstawiono 15 referatów i kilka komunikatów przygotowanych przez artystów m. in. Adama Kiliana. Referaty teoretyczno-metodologiczne wygłosili: Maria Tyszkowa, Jerzy Cieślowski i Henryk Jurkowski. Ogólnie w sympozjum wzięło udział blisko dwa razy więcej uczestników niż w poprzedniej sesji. Program sympozjum pozwolił spojrzeć na pewne dziedziny sztuki z punktu widzenia różnych dyscyplin naukowych, lub z punktu widzenia jednej dyscypliny na różne formy sztuki — co stanowiło podstawę do interdyscyplinarnej dyskusji. Zgromadzeni na sympozjum artyści i krytycy, ponownie wnioskowali powołanie Centrum Sztuki dla Dziecka koordynującego prace twórcze i badawcze poszczególnych środowisk. Wskazano też ponownie na palącą potrzebę utworzenia czasopisma poświęconego literaturze i sztuce dla dzieci i młodzieży. Spowodowałoby to między innymi podniesienie społecznej rangi tej dziedziny wiedzy i sztuki.

Prócz sympozjum naukowych Biblioteka Miejska organizowała w ramach Bien-

nale imprezy związane z książką dla dzieci. I tak w czasie II Biennale przeprowadzono bardzo interesujące ze względu na plan konkursy na nową formę graficzną książki dla dzieci najmłodszych oraz na utwór beletrystyczny także dla dzieci najmłodszych. Na III Biennale, wychodząc z założenia, że impreza ta powinna przede wszystkim stwarzać okazję do prezentacji i podsumowań dorobku w poszczególnych dziedzinach sztuki, Biblioteka ponownie zorganizowała konkurs na najlepiej wydaną książkę dla dzieci i młodzieży, w którym, prócz nagród dla grafików i wydawnictw, przyznano także nagrody literackie za twórczość dla dzieci szkolnych. Plonem tego konkursu była wystawa książek wyselekcjonowanych przez jury konkursu. Konkurs ten będzie w podobnej formie kontynuowany podczas IV Biennale, z tym, że nagrody literackie zostaną przyznane za książki dla młodzieży. Książki z przygotowywanej obecnie wystawy wraz z plonem poprzedniej wystawy zostaną przekazane dzieciom — pacjentom Szpitala — Pomnika Centrum Zdrowia Dziecka.

Ponieważ Biennale jest najpełniejszą prezentacją polskiej sztuki dla dziecka, Polska Sekcja IBBY pod przewodnictwem Wojciecha Żukrowskiego zorganizowała jako imprezę towarzyszącą Kolokwium Tłumaczy Literatury Dziecięcej. Kolokwium było poświęcone sprawom polskiej literatury dziecięcej. Jako materiał empiryczny do dyskusji wykorzystano wystawę książek dla dzieci, którą zorganizowała Biblioteka. Uczestnicy Kolokwium bardzo wysoko ocenili Biennale, czemu dali wyraz w prasie m. in. w czechosłowackich pismach „Zlatý maj”, „Estetická výchova”. Kolokwium takie towarzyszyć będzie także IV Biennale.

Biennale, które biblioteka współtworzy, jest oceniane jako jedyna na świecie impreza skupiająca wszystkie dziedziny sztuki, konfrontująca twórczość artystyczną z wynikami badań naukowych, próbująca wprowadzić interdyscyplinarne spojrzenie na literaturę i sztukę dla dzieci. Obrady uczestników Biennale przybliżają rozumienie tego jak dla dzieci tworzyć, jak im zapewnić wychowawczo korzystny kontakt ze sztuką. Równocześnie liczne imprezy, jakie odbyły się w ramach Biennale unaocznily ogrom zagadnień w dziedzinie twórczości dla dzieci i młodzieży, jakie trzeba podejmować i rozwiązywać w latach nadchodzących, aby wychować aktywnego odbiorcę i współtwórcę socjalistycznej kultury i sztuki. Odbiorcę, który swą postawę rozwinął w kontaktach kulturowych przenieś na inne dziedziny swej aktywności życiowej.

Pragnąc zapewnić szerszy obieg społeczny tym myślom publikuje się, w większości staraniem Biblioteki, plon kolejnych sesji i sympozjum w postaci tomów materiałów⁵. Materiały z Biennale wydane są w formie cyklu pt. „Sztuka i Dziecko”. W tomach tych oprócz referatów, materiałów z dyskusji ostatnio umieszcza się też prace przygotowane przez laureatów stałego konkursu naukowego.

⁵ Poezja i dziecko. Materiały sesji literacko-naukowej. Poznań 1973, ss. 220 powiel., Bań i dziecko. Red. H. Skrobiszewska. Warszawa 1978, LSW, ss. 358; Cykl „Sztuka i dziecko”: Sztuka i dziecko. Materiały I Biennale Sztuki dla Dziecka. Poznań 1973, ss. 300, nb. 2, powiel. Sztuka dla najmłodszych. Teoria — Recepcja — Oddziaływanie. Red. M. Tyszkowa. Warszawa — Poznań 1977, PWN, ss. 352; Sztuka dla dzieci szkolnych. Teoria — Recepcja — Oddziaływanie. Red. M. Tyszkowa. Poznań 1979, PWN (w druku).

MUZEUM LITERACKIE

HENRYKA SIENKIEWICZA

1. Muzeum Literackie Henryka Sienkiewicza zostało powołane do życia 10 czerwca 1978 r., jako wyodrębniona komórka organizacyjna, podlegająca merytorycznie Działowi Zbiorów Specjalnych Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Edwarda Raczynskiego.

Idea powstania tego rodzaju Muzeum w Poznaniu zrodziła się w oparciu o prywatne zbiory Ignacego Mosia — Wielkopolanina, kolekcjonera pamiętek po pisarzu.

Sienkiewiczowska pasja I. Mosia, z zawodu kupca, datuje się od chwili ocalenia aresztowanego syna pisarza — Henryka Józefa, w grudniu 1944 r., którego I. Moś wykupił z rąk gestapo, tym samym ratując mu życie. W dowód wdzięczności otrzymał wówczas unikalne bibliofilskie wydanie „Quo vadis” Nr 1, wydane w 1902 r. przez Gebethnera i Wolffa, na papierze japońskim, z ilustracjami Piotra Stachewicza, wraz z dziękczynną dedykacją Henryka Józefa Sienkiewicza. Od tej pory I. Moś zainteresował się postacią i twórczością pisarza, rozpoczął kolekcjonowanie wszystkich napotkanych sienkiewiczianów, zbierając jak amator wszystko.

W ten sposób powstała na przestrzeni ponad 30 lat bogata, różnorodna kolekcja, w której przeważają materiały biblioteczne.

W dniu 5 października 1977 r. I. Moś przekazał swoją kolekcję aktem notarialnym społeczeństwu miasta Poznania. Zgodnie z wolą fundatora, zbiory przejęła Miejska Biblioteka Publiczna im. Edwarda Raczynskiego.

Staraniem władz Poznania na siedzibę Muzeum przeznaczono zabytkową kamieniczkę z wielkimi tradycjami historycznymi, przy Starym Rynku 84. Kamieniczkę adaptowano na cele muzealne nakładem poważnych środków z zachowaniem i eksponowaniem relikwów bogatej przeszłości.

W dniu 10 czerwca 1978 r., w przededniu jubileuszu 50-lecia Międzynarodowych Targów Poznańskich, nastąpiło uroczyste otwarcie Muzeum, w którym udział wzięli przedstawiciele władz partyjnych i administracyjnych, rodzina pisarza oraz liczne grono zaproszonych gości. Otwarcie nowopowstałego Muzeum było główną imprezą rozpoczynającą się w tym dniu Jarmarku Świętojańskiego.

Sam ceremoniał uroczystości miał charakter staropolski, orszak rajców miejskich na czele z „Zagłobą”, którego kreował znakomity odtwórca tej postaci Kazimierz Wichniarz, kroczył od bram poznańskiego Ratusza do Muzeum, gdzie w odświętnym nastroju dokonano u wejścia symbolicznego przecięcia wstęgi. Niewątpliwie sam fakt powstania nowej placówki kulturalnej, jak ceremoniał uroczystości przeszedł do kronik historii miasta. Wracając do siedziby Muzeum, nie sposób pominąć kilka szczegółów, jak choćby piękne renesansowe stropy belkowane z poł. XVI w., odsłonięte podczas adaptacji budynku, jak fakt, że kamieniczkę tę zamieszkiwał przez pewien czas w XVI w. słynny architekt włoski Baptista Quadro z Lugano, budowniczy renesansowego ratusza w Poznaniu.

Prawdziwą ozdobą wnętrza jest autentyczna, drewniana, rzeźbiona klatka schodowa z końca XIX w., która ciągnie się od parteru do poddasza budynku. Zachowane liczne detale architektoniczne tworzą w sumie niecodzienny nastrój przeszłości i piękna, godny siedziby pamiętek po Henryku Sienkiewiczu.

2. Ogólna charakterystyka zbiorów.

Kolekcję możemy podzielić na dwie zasadnicze grupy:

I grupa — to materiały biblioteczne, które stanowią większość i podstawę zbiorów;

II grupa — to muzealia, które są jakby dopełnieniem i oprawą grupy pierwszej.

W skład grupy pierwszej wchodzi: rękopisy, zespół korespondencji, fotografii z epoki, bogaty księgozbiór.

Rękopisy — to zbiór około 32 jednostek, wśród których znajdują się autografy utworów Henryka Sienkiewicza, szeroka korespondencja z rodziną i kręgiem osób zaprzyjaźnionych m.in. ze St. Witkiewiczem, rysunki, dedykacje, rewersy, bilety, wizytówki, zespół fotografii, które zawierają nie raz teksty pisarza, bądź osób z nim związanych.

Do najcenniejszych w tej grupie należą: list otwarty do Wilhelma II — 1906 rok — oryg., „Bajka” — 1902 rok — oryg., „Kwiaty i Krzemienie” — bajka — oryg., fragment „Wirów”, obszerna korespondencja do Stanisława Witkiewicza, listy — oryg. z lat 1880—1901, listy Henryka Sienkiewicza do Marii z Babskich, oryg. z lat 1902—1913, rysunki Henryka Sienkiewicza, niektóre zawierają teksty, oryg., listy Henryka Sienkiewicza do Marii Radziejowskiej, oryg. z lat 1907—1909, album 18-tu telegramów „Od dzieci z Poznania”, które przyłączyły się do strajku dzieci wrzesińskich, oryg. z 1907 r., podpisy do listu „Wielmożnego Henryka Sienkiewicza Polek, matek i dzieci katolickich z Wieliczki i okolicy”, z r. 1906, pamiętnik Marii Radziejowskiej — „Pięknej Wielkopolanki” pt. „Memorandum II”, oryg. z lat 1893—1903, listy córki Jadwigi z Sienkiewi-

czów Kornilowiczowej i syna Henryka Józefa do ojca, oryg., papiery dotyczące działalności Komitetu Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce, założonego w Vevey, org. w 1915 r., autografy znanych postaci, między innymi Olgi Boznańskiej, Antoniego Siemiradzkiego i innych.

Księgozbiór — obejmuje ponad 1500 tomów. Ma charakter bibliofilski. Znaczną jego część stanowią egzemplarze sygnowane dzieł pisarza, wydawnictwa luksusowe, albumowe z pięknymi oprawami z XIX i XX w. oraz pierwsze wydania. Szczególną pozycję zajmują tłumaczenia dzieł H. Sienkiewicza na języki obce europejskie i orientalne. Księgozbiór obejmuje również opracowania bibliograficzne o pisarzu i jego twórczości, począwszy od pierwszych wydań XIX w. Zawiera wiele rzadkich wydań oficyn regionalnych oraz książki z prywatnej biblioteki pisarza i jego rodziny.

Do najcenniejszych wydań bibliofilskich należą m.in.:

Album Jubileuszowy — edycja luksusowa — W-wa 1897 r.,

„Quo vadis” — wydanie z 1896 r.,

„Quo vadis” — tłumaczone na kilkadziesiąt języków w tym egzotycznych jak hebrajski, chiński, japoński,

„Trylogia” — liczne przekłady, m. innymi na język hebrajski,

„Krzyżacy” — liczne przekłady, a także wydanie z 1900 r. w Gdańsku u B. Miłskiego,

„Krzyżacy” — wydanie z 1930 r. tzw. „szwabachą” w Olsztynie,

Opowiadania i inne nowele,

„Hania” — w języku chińskim,

„Za chlebem” — w języku łużyckim,

„Janko Muzykant” — w języku rosyjskim,

„Z pamiętnika korepetytora” — wydanie krakowskie, egzemplarz numerowany — bibliofilski.

Jak z powyższego ogólnego omówienia wynika, materiały biblioteczne stanowią ogromnie różnicowany zespół oryginalnych rękopisów, korespondencji i ikonografii, zbiór zdjęć z epoki pisarza i osób z nim związanych.

Kolekcja nie jest zespołem zamkniętym, zakłada się dalsze powiększanie zbiorów, bądź o pojedyncze nabytki, bądź o nowe zbiory bibliofilskie.

II Grupa — muzealia

Ta część zbiorów I. Mosia posiada odrębną charakter wyprzedzający z samego materiału zbiorów. Składają się na nią dzieła sztuki jak: meble, malarstwo, grafika, rzeźba, medalierstwo, filatelia oraz drobne rzemiosło artystyczne. W sumie ponad 400 eksponatów. Posiadane w zbiorze dzieła sztuki powstałe z inspiracji twórczością i życiem Henryka Sienkiewicza, podejmowane przez artystów jemu współczesnych, aż po wiek XX, charakteryzuje w większości wysoka klasa artystyczna, że wspomnę choćby kilka naz-

wisk artystów tej miary jak: Kazimierz Pochwalski, Piotr Stadziewicz, Włodzimierz Łuski (uczeń Jana Matejki), Wacław Boratyński, Franciszek Ksawery Black, Władysław Marcinkowski, Marcin Rożek, Józef Stasiński, Anna Krzymańska i wielu innych. Na czoło muzealiów wysuwa się unikalna kolekcja rzeźb Franciszka Ksawerego Black'a, znanego rzeźbiarza przełomu XIX i XX wieku.

W skład kolekcji wchodzi m.in. unikalny odlew ręki i maski pośmiertnej pisarza, popiersie duże i małe oraz medaliony. W dalszym ciągu wymienić należy: zbiór ilustracji do „Krzyżaków” — Wacława Boratyńskiego z roku 1925—27 — rysunki piórem, obraz olejny Kazimierza Pochwalskiego „Studium typów wschodnich” z adnotacją na odwrocie „Z podróży z Sienkiewiczem do Kairo 1890 r.”, rysunek sepią Piotra Stachewicza „Zagłoba”, rzeźba Marcina Rożka „Ligia i Ursus” — brąz, zespół medaliortów XVIII w., jako materiał ikonograficzny do powieści historycznych Henryka Sienkiewicza, zespół medali i plakiet, t.j. ok. 70 pozycji z XIX i XX wieku.

Wśród mebli zwraca uwagę sekretaryk w stylu Biedermeier z inicjałami „MR” Marii Radziejowskiej — pięknej Wielkopolanki, zestaw mebli historyzujących pochodzących z domu rodziny Janczewskich w Krakowie, gdzie pisarz był częstym gościem i niejednokrotnie pracował przy biurku eksponowanym na wystawie stałej.

3. Udostępnianie zbiorów

Podstawową formą udostępniania zbiorów jest ekspozycja stała, która zajmuje całe I piętro oraz część pomieszczeń II piętra.

Na I piętrze w części zachodniej wyeksponowano w specjalnie do tego celu zaprojektowanych szafach-poliptykach materiały biblioteczne.

W jednym mniejszym wnętrzu wydzielono temat „Sienkiewicz i Wielkopolska”.

Pozostała część wnętrza I i II p. wypełniają dzieła sztuki. Tutaj zaaranżowano wnętrza z epoki poprzez zestaw pięknych dworskich mebli w stylu Biedermeier z drugiej poł. XIX w., oraz zestaw mebli pochodzących od rodziny pisarza w stylu historyzującym z końca XIX i XX w. Drobne przedmioty z epoki dopełniają całości.

Zakłada się dalsze formy udostępniania zbiorów poprzez: uruchomienie pracowni naukowej dla korzystania z bogatych materiałów źródłowych, organizowanie czasowych wystaw zbiorów, które nie są stale eksponowane, organizowanie czasowych wystaw nabytków Muzeum.

W gmachu Muzeum na parterze zlokalizowano specjalistyczną filię MBP, gdzie można wypożyczyć dzieła H. Sienkiewicza, literaturę krytyczno-literacką oraz polską beletrystykę historyczną do 1939 roku.

W hallu przy szatni prowadzi się sprzedaż drobnych pamiątek jak foldery, kartki, zakładki itp., których asortyment będzie z czasem poszerzony.

Aranżację całości wewnątrz muzealnych opracował doc. Witold Guyrkovich, materiały biblioteczne do ekspozycji przygotowała mgr Izabella Mrugasiewicz.

Podsumowując ogólną charakterystykę nowopowstałej placówki kulturalnej, podporządkowanej Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Edwarda Raczyńskiego, można zaryzykować stwierdzenie, że jest ona jedyna w swoim rodzaju i nie posiada identycznych wzorców. Łączy w sobie zagadnienia bibliofilskie i muzealne. Całość tworzy swoistą lekcję historii, jest bogatym źródłem wiadomości o pisarzu, jego twórczości i życiu, działalności publicystycznej i społecznej, pokazanej na tle epoki poprzez muzealia, które są znakomitym odbiciem i dopełnieniem całości życia kulturalnego II połowy XIX i początków XX wieku.

4. Plany perspektywiczne

Muzeum jest jeszcze w początkowym stadium organizacji wewnętrznej i dokumentacyjnej. Zbiory wymagają pełnego fachowego opracowania i skatalogowania. Zakłada się ambitne plany wielokierunkowej działalności placówki nowoczesnej, która winna wypracować nowe, własne formy pracy i popularyzacji posiadanych wartości, aby nasze Muzeum stało się żywym organizmem, tętniącym życiem, we współpracy z młodzieżą, zakładami pracy, środowiskami twórczymi i innymi.

Muzeum ma salę odczytową (na ok. 60 osób), gdzie będą organizowane spotkania, prelekcje, odczyty, koncerty, seanse

filmowe, udostępnianie na miejscu fonoteki nagrań Polskiego Radia — dzieł Henryka Sienkiewicza, organizowane wystawy okolicznościowe.

Minęło zaledwie kilka miesięcy od otwarcia Muzeum, które w dwóch pierwszych miesiącach zwiedziło 2300 osób, a już nasze zbiory zostały wzbogacone o szereg cennych nabytków, które napłynęły w formie darów od 20 osób. Są to: autografy, pozycje książkowe, pierwodruki i muzealia.

Warto wymienić choćby kilka jak: oryginał listu H. Sienkiewicza z 1896 adresowany do Michała Baranowskiego w sprawie wydania powieści „Quo vadis” w Niemczech, oryginał młodzieńczego wiersza H. Sienkiewicza pt.: „Smakołyk” adresowany do Hipolity Telatyckiej, materiały dot. wydawcy dzieł H. Sienkiewicza — Gebethnera i Wolffa, w skład których wchodzi zdjęcia z epoki, często z autografami oraz korespondencja, zespół ponad 30 oryginalnych rysunków projektowanych postaci i dekoracji do scenografii filmu „W pustyni i w puszczy” — autora Wiesława Śniadeckiego, szereg pozycji książkowych dzieł pisarza wydań polskich i zagranicznych XIX i XX wieku.

Muzeum Literackie Henryka Sienkiewicza w Poznaniu potwierdziło swój sens istnienia w mieście międzynarodowych i krajowych targów poznańskich. Świadczą o tym niezliczne wypowiedzi zwiedzających, oraz wpisy do książki pamiątkowej osób różnej profesji i wieku.

W przyszłości projektuje się poszerzenie działalności Muzeum o wprowadzenie zbiorów związanych z twórczością innych pisarzy polskich.

BIBLIOTEKA PUBLICZNA
stol. m. Poznania

EX LIBRIS

MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA

im. E. Raczyńskiego
w Poznaniu

Cena zł 10.--

INDEKS 35262

Nakładem Wydawnictwa „Czasopisma Wojskowe”, ul. Grzybowska 77,
00-950 Warszawa, tel. 20-42-85.

Adres redakcji i administracji: Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
Papier ilustr. V kl. B/1. Obj. 2.50 ark. druk., 3.50 ark. wyd., nakł. 8000
Wojskowa Drukarnia w Gdyni. Zam. 0661. 1979 r. U-3